

בצלם

מרכז המידע הישראלי לזכויות האדם בשטחים (ע"ר)

"بتسيلم" مركز المعلومات الاسرائيلي لحقوق الانسان في الأراضي المحتلة

B'TSELEM-The Israeli Information Center for Human Rights in the Occupied Territories

ד
ר
מ
י
ד
ע
ד
צ
מ
ב
ר
2
0
0
0

איפוק מדומה

הפרות זכויות האדם
במהלך האירועים בשטחים

2.12.00-29.9.00

בצלם

דף מידע דצמבר 2000

איפוק מדומה

**הפרות זכויות האדם
במהלך האירועים בשטחים
2.12.00 - 29.9.00**

בצלם הוא ארגון זכויות אדם עצמאי שהוקם בשנת 1989 במטרה לתעד את הפרות זכויות האדם בשטחים ולהביאן לידיעת קובעי המדיניות והציבור הרחב. ממצאי **בצלם** מבוססים על עבודת שטח ותחקירים עצמאיים וכן על מקורות רשמיים, עתונות, ונתוני ארגוני זכויות אדם ישראלים, פלסטיניים ובינלאומיים.

מחקר וכתביה: יעל שטיין

סיוע במחקר: רון דודאי, יחזקאל ליין

ריכוז מידע: רון דודאי, ליאור יבנה, נעה מן, אופיר פוירשטיין, נגה קדמן

סיוע בריכוז מידע: מאיה גיונסטון, אתי דרעי, נסרין עליאן

עבודת שטח: רסלאן מחאגניה

סיוע בעבודת שטח: מוסא אבו השאש, האשם אבו חסן, נגיב אבו רקיה, רון דודאי, ליאור יבנה, מוניר מימא, נעים א-סעדי, תומר פפר

בצלם מבקש להודות למתנדבים

שסייעו בהכנת הדו"ח:

אפרת אסף, ח'אלד בני רביע, אורי גולדשטיין, מורי ווידנסלד, שאדי חבאיב, פריד חזבון, מיכל כהן, מריה לנג, אלה לנדאו-טסרון, עיסא מוחמדיה, מוחמד מחאגניה, לובנה מצראווה, ג'ואד סקס, חסן עבאדי, טלילה פרידמן, דנה רופין

עיצוב והפקה: סטודיו אפרת 02-6522144

תוכן העניינים

3	מבוא
4	שימוש בכוח
4	1. נתונים
5	2. פיזור הפגנות של פלסטינים לא חמושים
14	3. שימוש בנשק על-ידי פלסטינים חמושים ותגובת ישראל
17	4. חקירות של מקרי מוות
19	הגבלות על חופש התנועה
22	פגיעה בצוותים רפואיים, עיכוב טיפול רפואי ומניעתו
27	פגיעה בעיתונאים
31	פגיעות של מתנחלים בפלסטינים
35	מסקנות והמלצות
37	נספח א': תגובת דובר צה"ל
39	נספח ב': תגובת הרשות הפלסטינית
41	דו"ח בצלם "אירועי הר הבית - 29 בספטמבר 2000", אוקטובר 2000

אין לישראל שליטה ישירה על כל השטחים ולמעלה מ-90% מהאוכלוסייה הפלסטינית נמצאת תחת אחריות אזרחית ובטחונית של הרשות הפלסטינית באזורים אליהם, לפי הסכמי אוסלו, אסור לכוחות הביטחון הישראליים להיכנס, למעט מקרים חריגים גורמים ישראלים רשמיים נתלו בהבדלים אלה על-מנת להצדיק את ההיקף הנרחב של הפרות זכויות האדם שהתרחשו בשבועות האחרונים.³ בשל היקף האירועים, אין באפשרות בצלם לבחון באופן מעמיק את כל ההפרות שאירעו. בנוסף, בשל ההגבלות על תנועה שמטילה ישראל בשטחים הן על ישראלים והן על פלסטינים, התקשו אנשי בצלם להגיע לכל המקומות בהם דווח על הפרות זכויות אדם.

בדו"ח יובאו ממצאי תחקיר בצלם בנוגע לשימוש בכוח על-ידי ישראל והפלסטינים במהלך השבועות האחרונים. בנוסף יעסוק הדו"ח בפגיעה בצוותי רפואה ובעיתונאים ובהגבלות המוטלות עליהם.

הדו"ח יעסוק בצורה מצומצמת יותר בנושא ההגבלות על חופש התנועה המוטלות על האוכלוסייה הפלסטינית מאז תחילת חודש אוקטובר. כמו כן יעסוק הדו"ח בצורה מוגבלת בפגיעות של מתנחלים בפלסטינים. לשני נושאים אלה מתכוון בצלם להקדיש דו"חות מפורטים יותר בשבועות הקרובים.

הדו"ח לא יעסוק כלל בפעולות יזומות של צה"ל, כמו הפגזות של יעדים (תחנות מטרה), משרדי פת"ח וכד') והרג מתוכנן של פלסטינים. בשל מורכבות הנושא יקדיש בצלם לכך דו"ח נפרד, שיפורסם אף הוא בשבועות הקרובים.

ב-29.9.00 נהרגו ארבעה פלסטינים על-ידי שוטרים בהר הבית בירושלים.¹ לאחר אירוע זה החלו הפגנות אלימות של פלסטינים כנגד חיילי צה"ל בכל רחבי השטחים. מאז, הפכו עימותים בין פלסטינים לבין חיילי צה"ל לעניין יומיומי: מדי יום מגיעים פלסטינים לנקודות החיכוך עם צה"ל ומיידים אבנים, משליכים בקבוקי תבערה ובחלק מהמקרים אף משתמשים בנשק חם. אותם אמצעים ננקטים בידי פלסטינים גם כנגד אזרחים ישראלים בשטחים. חיילי צה"ל מגיבים על אירועים אלה בירי גז מדמיע, כדורי מתכת מצופי גומי (להלן: כדורי "גומי"), אש חיה וירי מטנקים ומסוקים. אמצעים נוספים שנקטה ישראל מאז תחילת האירועים הם הטלת סגר מוחלט על השטחים, הטלת סגר על יישוב מסויים ובחלק מהמקרים אף הטלת עוצר.

מאז ה-29.9.00 ועד ה-2.12.00 נהרגו בשטחים על-ידי אנשי כוחות הביטחון הישראליים 204 אזרחים פלסטינים ו-24 אנשי כוחות ביטחון פלסטינים; כ-10,000 נפצעו. לפחות שלושה פלסטינים נהרגו בידי אזרחים ישראלים. כמו כן נהרגו 13 אזרחים ישראלים ו-11 אנשי כוחות ביטחון ישראלים בידי אזרחים פלסטינים. חמישה אנשי כוחות ביטחון ישראלים נהרגו בידי אנשי כוחות ביטחון פלסטינים.²

האירועים בשבועות האחרונים שונים מאירועי האינתיפאדה הקודמת בכמה בחינות. ראשית, כיום יש נשק רב בצד הפלסטיני. בעוד בעבר רוב ההפגנות היו של ידיו אבנים, ולפעמים גם השלכת בקבוקי תבערה, כיום ישנם מקרים בהם אזרחים פלסטינים חמושים ואנשי כוחות ביטחון פלסטינים יורים לעבר אזרחים ישראלים וחיילי צה"ל. שנית, כיום

1. ר' בצלם, אירועי הר הבית - 29.9.00, אוקטובר 2000.

2. נתונים אלה אינם כוללים אזרחים שנהרגו בתוך גבולות הקו הירוק.

3. ר' דברי אלי"ם דניאל רייזנר, ראש ענף הדין הבינלאומי בצה"ל, במסיבת עיתונאים ב-15.11.00. (להלן: רייזנר, מסיבת

שימוש בכוח

- לפחות 3 אזרחים פלסטינים נהרגו בידי אזרחים ישראלים.
- 13 אזרחים ישראלים נהרגו בידי אזרחים פלסטינים.
- 11 אנשי כוחות ביטחון ישראלים נהרגו בידי אזרחים פלסטינים.
- 5 אנשי כוחות ביטחון ישראלים נהרגו בידי כוחות ביטחון פלסטינים.

פצועים

- מה-29.9.00 עד ה-1.12.00 טיפל הסהר האדום ב-9,919 פצועים: 1,970 נפצעו מירי אש חיה, 3,835 נפצעו מירי כדורי "גומי", 3,133 נפגעו משאיפת גז מדמיע. לגבי 981 מהפצועים אין נתונים לגבי גורם הפגיעה. דרגת החומרה של הפציעה עולה מנתוני הסהר האדום, לפיהם בין ה-29.9.00 ל-26.11.00 טיפל הסהר האדום ב-9,640 פצועים במרפאות השדה שלו, מהם הועברו 1,750, המהווים כ-18% מכלל הפצועים, לבתי-חולים.
- על-פי אתר דובר צה"ל, בין ה-29.9.00 ל-2.12.00 נפצעו בשטחים (כולל מזרח ירושלים) 118 אזרחים ישראלים בידי אזרחים או כוחות ביטחון פלסטינים: 30 מירי, שניים מפגיעת בקבוק תבערה, תשעה מהתפוצצות מטען נפץ, 63 מאבנים ואחד ממכות. לגבי 13 אזרחים גורם הפגיעה אינו ידוע. מתוך סך הפצועים, תשעה נפצעו בדרגת חומרה בינונית ומעלה. בנוסף, נפצעו בשטחים (כולל מזרח ירושלים) 244 אנשי כוחות ביטחון בידי אזרחים או כוחות

בצלם התריע כבר בעבר על שימוש מופרז בכוח בו נקטים כוחות הביטחון הישראלים בעת פיזור הפגנות של פלסטינים בשטחים, ופירסם כמה דו"חות בנושא. בצלם אף פנה כמה פעמים לרשויות הביטחון בדרישה לשינוי הוראות הפתיחה באש ולהבהרתן. דרישה זו נדחתה פעם אחר פעם על-ידי הרשויות, בטענה שההוראות הן סבירות, חוקיות וקיבלו את אישור בית-המשפט העליון.⁴

באירועים האחרונים פעל צה"ל לפי אותה מדיניות בה נהג לפזר הפגנות לפני יותר מעשר שנים. גם הפעם, כמו בעבר, עלתה מדיניות זו בחייהם של עשרות פלסטינים ובפציעתם של אלפים.

1. נתונים⁵

הרוגים⁶

- מאז תחילת האירועים ב-29.9.00 ועד ה-2.12.00 נהרגו בשטחים:
- 204 אזרחים פלסטינים בידי כוחות הביטחון הישראלים, מהם 50 קטינים מתחת לגיל 17,⁷ ו-23 קטינים בני 17.⁸
  - 24 אנשי כוחות ביטחון פלסטינים נהרגו בידי כוחות הביטחון הישראלים.
  - 4 אזרחים זרים נהרגו בידי כוחות הביטחון הישראלים.

עיתונאים). תמליל מסיבת העיתונאים נמצא באתר משרד החוץ: www.mfa.gov.il

4. ר' בצלם, מוות ידוע מראש: ירי כדורי "גומי" לפיזור הפגנות בשטחים, דצמבר 1998; בצלם, ירי לעבר כלי-רכב בשטחים על-ידי כוחות הביטחון, פברואר 1994; בצלם, הריגת ילדים פלסטינים והוראות הפתיחה באש, יוני 1993; ירי קטלני וענישה קולקטיבית בעקבות הטבח במערת המכפלה, מארס 1994; בצלם, פתיחה באש על-ידי כוחות הביטחון בשטחים, יולי 1990.
5. לנתונים מעודכנים ולפירוט ר' אתר האינטרנט של בצלם: www.btselem.org
6. כאמור לעיל, נתונים אלה אינם כוללים את אלה שנהרגו בתוך גבולות הקו הירוק.
7. התפלגות הקטינים שנהרגו לפי גיל: שנים-עשר בני 16, שמונה-עשר בני 15, עשרה בני 14, ארבעה בני 13 ושישה בני 12.
8. השימוש במונח "אזרחים" בנוגע לפלסטינים בא לציין את השתייכותם לאוכלוסייה אזרחית ולהבחין בינם לבין אנשי כוחות ביטחון פלסטינים.

ביטחון פלסטינים: 68 מירי, 10 מפגיעת בקבוקי תבערה, תשעה מהתפוצצות מטען נפץ, 141 מאבנים וארבעה משאיפת עשן. לגבי 12 אנשי כוחות ביטחון גורם הפגיעה אינו ידוע. מתוך סך הפצועים, תשעה נפצעו בדרגת חומרה בינונית ומעלה.⁹

2. פיזור הפגנות של פלסטינים לא חמושים

באתר דובר צה"ל, תחת הכותרת "סקירת המהומות בשטחים" נכתב כי "במשך ששה שבועות מתרחשת בישראל ובשטחים מתקפה פלסטינית אלימה, חסרת תקדים בהיקפה ובעוצמתה, נגד אזרחי המדינה ואנשי כוחות הביטחון. לא היה לילה אחד שלא היו בו תקריות ירי שחלקן גדלו והיו לקרבות ממש. ישובים יהודיים מהווים מטרה לירי, לרבות שכונת גילה בירושלים."¹⁰ תיאור זה של המציאות בשטחים בשבועות האחרונים אינו נותן תמונה מלאה של האירועים.

לפי אל"מ דניאל רייזנר, ראש ענף הדין הבינלאומי בצה"ל, עד ל-15.11.00 היו 1,351 התקפות ירי על מטרות ישראליות ו-3,734 התקפות בהן לא היה ירי.¹¹ כלומר, לפי נתוני הצבא, 73% מהאירועים בשבועות האחרונים היו כאלה שלא נורה בהם ירי מהצד הפלסטיני. למרות זאת, מרבית ההרוגים והפצועים הפלסטינים נפגעו דווקא באירועים אלה. אל"מ רייזנר התייחס לטענה שהועלתה על-ידי ארגונים בינלאומיים לזכויות אדם לפיה ישראל עושה שימוש בכוח מופרז בשבועות האחרונים

בשטחים.¹² כדי להפריך טענה זו, ערך אל"מ רייזנר חישוב ציני, לפיו חלוקה של מספר הנפגעים במספר ההפגנות מביאה לתוצאה לפיה נפגע במוצע אדם אחד בכל אירוע, דבר המצביע על כך שצה"ל אינו משתמש בכוח מופרז.¹³ טענה זו מופרכת בכך שהיא יוצאת מההנחה שפגיעה בפלסטיני המיידה אבנים תהיה לגיטימית באותה מידה כמו פגיעה בפלסטיני חמוש היורה לעבר חיילי צה"ל. להנחה זו אין כל בסיס במשפט הבינלאומי או הישראלי.

באירועים בהם משתתפים פלסטינים לא חמושים, חלים הכללים הנוגעים לאכיפת חוק והמחייבים את העוסקים בפעולות שיטור. הוראות הפתיחה באש מבוססות על כללים אלה. הן מגבילות את המקרים בהם מותר לכוחות הביטחון לפתוח באש ומבוססות על חוק העונשין הישראלי הקובע ומגדיר את מגבלות השימוש בכוח קטלני.

לפי הוראות הפתיחה באש, ירי אש חיה מותר רק במקרה בו נשקפת סכנת חיים ממשית ומיידית, אז מותר לירות על-מנת לפגוע רק באדם המהווה סכנה.¹⁴ ההוראות מפרטות גם אמצעים לפיזור הפגנות, בהם גז מדמיע, רימוני הלם וכדורי "גומי" וקובעות את דרך השימוש בהם. ההוראות העוסקות בכדורי "גומי" קובעות כללים המגבילים את השימוש בכדורים אלה, מתוך מטרה מוצהרת למנוע פגיעות קטלניות, שכן בנסיבות מסויימות כדור זה עלול להיות קטלני.¹⁵

קוד ההתנהגות לעוסקים באכיפת החוק, שהתקבל בהחלטה של העצרת הכללית של האו"ם ב-1979, קובע את מגבלות השימוש בכוח קטלני.¹⁶ כללים אלה חלים הן על שוטרים והן על כוחות צבא

9. לאתר דובר צה"ל ר' www.idf.il

10. "סקירת המהומות בשטחים, 29 ספטמבר - 9 נובמבר 2000". שם.

11. ר' רייזנר, מסיבת עיתונאים, ה"ש 3.

12. ר' למשל, Human Rights Watch, "Investigation into Unlawful Use of Force in the West Bank, Gaza Strip, and Northern Israel", October 2000 (www.hrw.org); Amnesty International, "Excessive Use of Lethal Force",

October 2000 (www.amnesty.org)

13. ר' רייזנר, מסיבת עיתונאים, ה"ש 3.

14. ירי אש חיה מותר גם בנסיבות מסויימות לצורך חשוד בפשע מסוכן, אך רק לעבר הרגליים ורק כשלב אחרון. לדברי אל"מ רייזנר, צה"ל לא השתמש בנוהל זה במהלך האירועים האחרונים. הדברים נאמרו בפגישה של נציגי בצלם עם אל"מ דניאל רייזנר, ראש ענף הדין הבינלאומי בצה"ל, וסא"ל לירון ליבמן, סגן התובע הצבאי הראשי, ב-26.10.00. ולהלן: פגישת בצלם עם הפרקליטות הצבאית הראשית. דברים דומים נאמרו במסיבת העיתונאים של אל"מ רייזנר, ה"ש 3.

15. לפירוט ההוראות ר' בהמשך.

16. Code of Conduct for Law Enforcement Officials, Adopted by General Assembly Resolution 34/169 of 17 December 1979

העוסקים בפעולות שיטור. אמנם, כללים אלה אינם מחייבים את ישראל מבחינה משפטית, אך יש בהם כדי להצביע על הסטנדרטים הנתפסים כראויים בעיני רוב מדינות העולם בעת ביצוע פעולות שיטור. סעיף 3 לכללים קובע כי העוסקים באכיפת חוק ישתמשו בכוח אך ורק כאשר הדבר הכרחי לחלוטין ורק במידה הנדרשת למילוי משימתם. בפרשנות לסעיף זה מודגש כי השימוש בכוח ייעשה רק במקרים בהם מדובר במצב של סכנת חיים וגם אז, רק במידה הנדרשת בנסיבות ורק כאשר אמצעים חמורים פחות לא הצליחו להסיר את הסכנה. העקרונות הבסיסיים בנוגע לשימוש בכוח ובכלי נשק על-ידי אוכפי חוק, שנקבעו ב-1990, חוזרים ומדגישים את הכללים שנקבעו ב-1979.¹⁷ בסעיף 8 לעקרונות מודגש כי נסיבות יוצאות דופן כמו אי-יציבות פוליטית או מצב חירום לא יכולים להצדיק סטייה כלשהי מעקרונות אלה.

מקרה לדוגמה: פיזור הפגנות בכניסה הצפונית לאל-בירה

כדי לבחון את הדרכים בהן מפזר צה"ל הפגנות של פלסטינים לא חמושים צפו אנשי בצלם בכמה אירועים בשטחים במשך כמה ימים. אנשי בצלם התמקדו באירועים בכניסה הצפונית לאל-בירה (להלן: צומת איז"ש), שהיתה אחד המוקדים העיקריים של ההפגנות, וצפו באירועים שם במשך עשרה ימים בין ה-25.10.00 ל-27.10.00 ובין ה-29.10.00 ל-4.11.00.

ההפגנות בצומת איז"ש התקיימו מדי יום בשעות אחר-צהריים. בשש מההפגנות השתתפו בממוצע כ-50 פלסטינים שיידו אבנים לעבר החיילים והבעירו צמיגים. בחלק מהמקרים יידו הפלסטינים גם בקבוקי תבערה. בהפגנה אחת היו כ-400 משתתפים ובשלוש הפגנות היו כ-1,000 משתתפים.

החיילים בצומת איז"ש עומדים במחסום ישראלי, כ-20-30 מטרים מגבול אזור A, שם עומדים המפגינים. בנוסף לחיילים במחסום, ישנן עמדות של צלפים על גג בניין הנמצא במרחק של כ-100 מטר בקו אווירי מהמקום בו עומדים המפגינים.

מהתצפיות בהפגנות בצומת איז"ש עולים מספר מאפיינים של מדיניות צה"ל לפיזור הפגנות:

1. בכל ההפגנות השתמשו החיילים ברימוני הלם, גז מדמיע וכדורי "גומי". בארבע מתוך עשר ההפגנות ירו החיילים גם תחמושת חיה. המעבר בין אמצעי אחד לאחר נעשה במהירות ובחלק מהפעמים אף נעשה שימוש מקביל בכמה אמצעים.

2. השימוש בתחמושת חיה נעשה גם במקרים בהם לא נשקפה סכנת חיים לאנשי כוחות הביטחון. הירי נעשה לכיוון המפגינים, חלקם הגדול ילדים, שיידו בעיקר אבנים והבעירו צמיגים. בחלק מהמקרים נזרקו גם בקבוקי תבערה, אך אלה לא סיכנו את חיי החיילים, שהיו במרחק בטוח וממוגנים היטב.

במחצית מההפגנות בהן צפו אנשי בצלם היה ירי מהצד הפלסטיני. עם זאת, הפלסטינים שירו עמדו במרחק מהמפגינים שיידו אבנים והסתתרו בתוך הבניינים הנמצאים באזור. הפרדה זו נעשתה במכוון ואנשי בצלם ראו אנשים מטעם הרשות הפלסטינית מסתובבים בתוך קהל מידי האבנים ומרחיקים מתוכם אנשים חמושים ואנשים במדים.¹⁸

בכל המקרים נעשה הירי של הפלסטינים לאחר שההפגנה התקיימה כבר למעלה משעה ולאחר שהחיילים ירו כבר כדורי "גומי" ואש חיה. דווקא לאחר שהפלסטינים ירו, הפסיקו החיילים לירות ולא הגיבו, למעט מקרה אחד ב-27.10.00, אז ירו החיילים לכיוון הפלסטינים שירו. בשאר המקרים, לא היתה כל תגובה מצד החיילים והירי הפלסטיני פסק לאחר לא יותר מחמש דקות.

17. Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials, Adopted by the Eighth United Nations Congress on the prevention of crime and the Treatment of Offenders, Havana, Cuba, 27 August to 7 September 1990

18. אמנם, במהלך השבועות האחרונים היו גם הפגנות בהן עמדו פלסטינים חמושים בתוך קהל מידי אבנים וירו לעבר אנשי כוחות הביטחון, אך בחלק זה אנו דנים בהפגנות בהן לא היה עירוב כזה. עירוב בין אנשים חמושים לאנשים לא חמושים הוא אסור לחלוטין במשפט ההומניטארי הבינלאומי, מאחר ובכך מסכנים האנשים החמושים את חייהם של אלה שאינם חמושים.

3. בחלק מהמקרים בהם ירו החיילים כדורי "גומי" או תחמושת חיה, נפגעו אנשים שלא השתתפו בהפגנה. כך, למשל, בהפגנה ב-25.10.00 עמדו אנשי בצלם במרחק של כ-50 מטרים מאחורי המפגינים. כדורי ה"גומי" שירו החיילים הגיעו עד למקום בו עמדו. ב-27.10.00 נפצעה בחורה מידי אש חיה, כאשר עמדה בין קהל הצופים.

כמעט בכל ההפגנות ישנו קהל גדול של צופים, שאינם נוטלים חלק פעיל בהפגנה. קהל זה כולל לא רק עיתונאים המדווחים על האירועים וצוותי רפואה המפנים את הפצועים - שחלקם נפגעו באירועים כאלה¹⁹ - אלא גם פלסטינים העומדים וצופים במתרחש. כך שלא זו בלבד שהחיילים יורים לעבר מידיי אבנים שאינם מסכנים את חייהם, הם פוגעים גם בכאלה שאף אינם נוטלים חלק בבידוי האבנים.

4. מהתצפיות עולה כי תגובת החיילים אינה מושפעת מהיקף ההפגנה. תגובה להפגנה של מאות פלסטינים יכולה להיות זהה לזו של הפגנה בה משתתפים 50 פלסטינים. כך, למשל, בהפגנה ב-27.10.00 השתתפו כ-1,000 פלסטינים שיידו אבנים לעבר החיילים. החיילים הגיבו בירי של רימוני הלם, גז מדמיע, כדורי "גומי" ותחמושת חיה. בהפגנות שהיו ב-29.10.00, ב-31.10.00 וב-1.11.00 השתתפו בין 30 ל-50 פלסטינים שיידו אבנים לעבר החיילים. גם הפעם הגיבו החיילים בירי של רימוני הלם, גז מדמיע, כדורי "גומי" ותחמושת חיה. לעומת זאת, בהפגנות ב-2.11.00 וב-3.11.00, בהן השתתפו כ-1,000 פלסטינים, השתמשו החיילים, למעט מקרים בודדים, רק בירי גז מדמיע ובכדורי "גומי".

במהלך הימים בהם צפו אנשי בצלם בהפגנות בצומת איז'יש נהרגו שם שני פלסטינים: ריסאן יוסף אחמד סאלס עוויסה, בן 27, נהרג ב-27.10.00; ת'אאר איבראהים שאלש א-זיד, בן 17, תושב מחנה הפליטים ג'ילזון, נהרג ב-31.10.00. שניהם נורו כאשר לא נשקפה סכנת חיים לחיילים ושניהם נהרגו לפני שהיה ירי מהצד הפלסטיני.

ממספר תצפיות מדגמיות שערכו אנשי בצלם במקומות אחרים בשטחים, עולה כי דרך זו של פיזור הפגנות היא מדיניות של הצבא בכל רחבי השטחים ולא רק בצומת איז'יש.²⁰ המספר הגבוה של ההרוגים והפצועים באירועים האחרונים הוא תוצאה ישירה של מדיניות זו.

שינויים בהוראות הפתיחה באש

מדיווחים בתקשורת, מדובר צה"ל, מעדויות שמסרו חיילים לבצלם ומניתוח של דרך פיזור ההפגנות בשטחים, עולה כי בשבועות האחרונים היו מספר שינויים בהוראות הפתיחה באש.

במכתב לבצלם מדובר צה"ל נמסר כי "מתאריך 7.10 עד תאריך 14.10 שונו הוראות פתיחה באש וניתן אישור לשימוש יזום או מונע באש חיה כאשר קיימת סכנת חיים. יישום ההוראה מחייב אישור רמה ממונה של לא פחות מרמת מפקד חטיבה או סגן מפקד חטיבה (סגן אלוף ומעלה) בכל גזרה מרחבית."²¹

מכתב זה הוא מעורפל ואינו מבהיר מה היה השינוי בהוראות. מהמכתב לא ברור גם מדוע מגדיר זאת דובר צה"ל כשינוי בהוראות, שכן שימוש באש חיה במקרים של סכנת חיים היה מותר תמיד. בצלם פנה לדובר צה"ל ב-1.11.00 וביקש הבהרות לגבי האמור במכתב בפרט, ולגבי ההוראות הפתיחה באש בכלל, אך עד כתיבת דו"ח זה המכתב לא נענה. המשמעות של השינוי המוזכר במכתב מדובר צה"ל עולה מדיווחים בעיתונות, שם נמסר כי לפי דובר צה"ל היתה "הגמשה מסויימת" בהוראות. לפי ההנחיה החדשה, "במוקדי חיכוך והפרות סדר, כשנוצרת סכנת חיים - יש לירות אמצעים לפיזור הפגנות (כדורי גומי וגז מדמיע), אחר כך ירי באוויר ואחר כך (אם האמצעים האחרים לא הועילו), ירי באש חיה לעבר הרגליים, על פי הוראת המפקד בשטח." הנחיה זו בוטלה לאחר כמה ימים

19. בנושא פגיעה בעיתונאים ובצוותי רפואה ר' בהמשך.

20. אנשי בצלם צפו באירועים בבית-לחם ב-27.10.00, 30.10.00 ו-31.10.00; בחברון בין ה-30.10.00 ל-1.11.00; בשכם ב-27.10.00, 30.10.00 וב-31.10.00; במחסום קרני בין ה-29.10.00 ל-2.11.00; במחסום תופאח (ח'אן יונס) ב-30.10.00; במחסום ארז ב-31.10.00.

21. מכתב לבצלם מרס"ן אפרת שגב, ראש מדור סיוע, מה-23.10.00.

וההוראות חזרו להיות כשהיו.²² ב-31.10.00 דווח כי "לפני כשבוע הגמיש צה"ל את הנחיות הפתיחה באש בגדה המערבית. ההנחיות החדשות מאפשרות ירי לעבר רגליהם של מידי אבנים, במקרה של סכנת חיים. הירי מתמקד בהפגנות גדולות ונגד מידי אבנים המציבים מארבים למכוניות. לרוב, הוא נעשה באמצעות רובי צלפים בקוטר קטן".²³

הרחבה מסוג זה של ההגדרה של "סכנת חיים" הינה בעייתית, בעיקר לנוכח הדרישה לקבל את אישור המפקד במצבים כאלה, כאמור במכתב של דובר צה"ל. ברור שכאשר מדובר בסכנה מיידית, לחיילים לא יהיה זמן לבקש אישור כזה. בפגישה של בצלם עם אל"מ רייזר הוא מסר שההגדרה של "סכנת חיים" היא סובייקטיבית בלבד.²⁴ אם כך, לא ברור מדוע יש צורך להנחות את החיילים כי יידו אבנים מהווה סכנת חיים. מאחר וירי במצב של סכנת חיים היה מותר תמיד, עצם השינוי מלמד על כך שכעת מותר לירות גם כאשר סכנת החיים אינה ברורה ומיידית, או אף במקרים בהם כלל לא מדובר בסכנת חיים. למעשה מדובר כאן בהיתר לירי אש חיה במקרים של ידו אבנים ולא בשינוי של הגדרות.

עדויות של חיילים וניתוח של דרך פיזור ההפגנות, מעלים את החשש כי תגובת החיילים בהפגנות והשינויים בהוראות לא מושפעים רק מהמציאות בשטח או מהסכנה הנשקפת לאנשי כוחות הביטחון, אלא גם משיקולים מדיניים. בראיון שערכה עמירה הס מעיתון "הארץ" עם צלף הוא אמר:

כל יום הוראות הפתיחה באש משתנות, לפעמים כמה פעמים ביום. כל יום לפני היציאה הגדירו את עקרונות הפתיחה. זה גם משתנה ממקום למקום. יש מקומות שהוראות הפתיחה בהן מקילות יותר מבמקומות אחרים. ההוראות הן שנהיה מאוד סלקטיביים, מאוד מדויקים, ואם כבר יורים אז הנשמה יוצאת. זה גם תלוי ביום.

אחרי הלינץ', למשל, הוראות הפתיחה באש היו הרבה יותר מקילות מאשר יום לפני.²⁵

חייל בשירות סדיר מסר לבצלם כי "הוראות פתיחה באש לגבי זורקי אבנים היו שאפשר לירות בהם כדורי "גומי". לאחר הלינץ' ברמאללה, ההוראות שונו לירי צלפים חי במקרה כזה".²⁶ חייל מילואים מסר לבצלם כי:

תוך כדי תקופת השירות שלי תוקנו הוראות הפתיחה באש שקיבלנו פעמיים. ראשית הם הורחבו, ביום חמישי האחרון, לאחר הלינץ' בשני החיילים ברמאללה, והוחזרו שוב למצבם הקודם אתמול, לאחר שבשבת נהרגו שני פלסטינים בגזרה. בכל פעם משנים את הוראות הפתיחה באש לפי המצב. הוראות הפתיחה באש המקוריות שקיבלנו, היו כך: אם מישור זורק לכיוון אבנים או בקבוק תבערה, אך אלה לא מסכנים אותך - אל תירה. אם אתה בסכנה - ניתן לירות לכיוון הרגלים לאחר אישור המפקד בלבד. לאחר הלינץ', שונו הפקודות, ואמרו כי אם חייל חש בסכנה עקב זריקת אבנים או בקבוקי תבערה - יש אישור לירות לכיוון הרגלים, גם ללא התייעצות עם המפקד. שאלתי את החיילים סביבי, והם הבינו שמדובר למעשה באישור "בקריצת עין" לירות לאן שרוצים.²⁷

צלף בשירות סדיר מסר לבצלם כי "לגבי המונח 'סיכון ממש', זה משתנה בין הגזרות ובתקופות שונות. אם לדוגמה הגיזרה היתה רגועה במשך כמה ימים, אז משתדלים לא להרוג כדי לא לחמם את הגיזרה. ההנחיות לצלפים לגבי הגדרת סכנת חיים יכולות להשתנות בין הגזרות".²⁸

הדרך בה התמודדו החיילים בצומת איו"ש עם ההפגנות, מחזקת את החשש שהשינויים בהוראות נעשים בהתאם למצב המדיני. בהפגנות ב-2.11.00 וב-3.11.00 השתתפו כ-1,000 פלסטינים, אך תגובת החיילים היתה יחסית מתונה והם לא ירו כלל

22. "הוגמשו הוראות ירי על מידי אבנים". הארץ, 15.10.00.
23. "צה"ל: ירי בתגובה לבקבוקי תבערה רק באישור מח"ט". הארץ, 31.10.00.
24. פגישת בצלם עם הפרקליטות הצבאית הראשית, ה"ש 14.
25. "בעשר שניות צריך להעריך בן כמה הוא". הארץ, 20.11.00.
26. העדות נגבתה על-ידי ליאור יבנה ורון דודאי ב-29.10.00. שם החייל שמור בבצלם.
27. העדות נגבתה על-ידי ליאור יבנה ב-16.10.00. שם החייל שמור בבצלם.
28. העדות נגבתה על-ידי ליאור יבנה ורון דודאי ב-12.11.00. שם החייל שמור בבצלם.

הפרה של הוראות הפתיחה באש והבעייתיות בהן

- ירי אש חיה

לפי נתוני הסהר האדום, בין ה-29.9.00 ל-2.12.00 נפגעו 19.7% מהפצועים מאש חיה. לפי נתוני משרד הבריאות הפלסטיני, ברצועת עזה, שם מספר הפצועים הוא הגבוה בשטחים, כ-27% מהפצועים בין ה-30.9.00 ל-21.10.00 נפגעו מירי אש חיה.

במכתב לעו"ד נטע עמר מהאגודה לזכויות האזרח, כתב האלוף גיורא איילנד, ראש אגף מבצעים, כי "חלק גדול מאוד מהנפגעים מקליעים חיים (הרובי) הם כאלו שאכן רצינו לא רק לפצוע אותם אלא להרוג אותם. אלו אותם אנשים שירורים עלינו בתחמושת חיה. העובדה שרובם נפגעים בחלק העליון של הגוף או בראש הוא דבר חיובי."²⁹

דברים אלה הם חמורים כשלעצמם, מה גם שהאלוף איילנד מתייחס רק לחלק מהנפגעים ולא מסביר את הפגיעה מאש חיה באלה שלא היה רצון להרגם. מעבר לכך, המספר הגבוה של פצועים מאש חיה, עדויות שגבה בצלם ותצפיות שערך, מצביעים על כך שהקביעה שרק פלסטינים חמושים נורו באש חיה היא מוגזמת ואינה תואמת את המציאות.

ירי אש חיה מותר, לפי ההוראות, רק כאשר נשקפת סכנת חיים לחיילים. לפי הוראות הפתיחה באש, העיקרון הכללי הוא ש"חייל ישתמש בנשק, במקרה של סכנת חיים מיידית, לו או לאחרים, וכאשר לא ניתן להתגונן באופן יעיל מפני התוקף אלא ע"י שימוש בנשק. הירי נועד לפגוע בתוקף בלבד, במידה הדרושה למניעת הסכנה. אין לירות אלא בזמן שהסכנה עדיין נשקפת." כמו כן מודגש בהוראות כי "אסור לפתוח באש לעבר נשים וילדים".

ירי אש חיה בהפגנה בה משתתפים ילדים, כאשר הירי אינו מכוון לאדם מסוים המסכן את חי

תחמושת חיה. ב-3.11.00 הצבא אפילו נסוג כמה מטרים לאחור ונמנע מלירות. זאת בניגוד לתגובה שונה לחלוטין, וחרפה בהרבה, בהפגנה שהיתה בהיקף דומה שבוע לפני כן. ייתכן שניתן לקשור זאת לפגישה שהתקיימה ב-1.11.00 בין השר שמעון פרס ליו"ר הרשות הפלסטינית יאסר ערפאת, בה סוכם, בין השאר, על הפסקת אש ועל רגיעה.²⁹

חשוב להדגיש כי ישנו קשר ישיר בין תגובת החיילים להפגנה לבין הדרך בה היא מתפתחת ולפיכך ישנה חשיבות מכרעת למדיניות שנקבעת. ככל שהחיילים מפעילים יותר כוח, וככל שישנם יותר הרוגים ופצועים, ההפגנות נמשכות זמן רב יותר והן אלימות יותר. כך, למשל, בהפגנות בצומת איו"ש ב-2.11.00 וב-3.11.00, כאשר נהגו החיילים במתינות יחסית, היה מספר הנפגעים נמוך בהשוואה לאירועים קודמים. לאחר כשעה וחצי פחת מספר המפגינים ביותר מחצי, וכעבור שעה נוספת ההפגנות התפזרו. שבוע לפני כן, התקיימה באותו מקום הפגנה בהיקף דומה. במשך שלוש שעות ירו החיילים באופן רצוף כדורי "גומי" ואש חיה. מספר הנפגעים היה גבוה ומפגין אחד נהרג. רק לאחר שלוש שעות, כאשר החל ירי מהצד הפלסטיני (שלא מתוך המפגינים), התפזרה ההפגנה במהירות.

אנשי בצלם צפו גם במשך שלושה ימים בהפגנות בחברון.³⁰ במשך שלושה ימים התקיימו שם הפגנות של בין 15 ל-20 פלסטינים שיידו אבנים על חיילים. החיילים ירו רימוני הלם ומדי פעם כדורי "גומי", אך כמעט ולא היו נפגעים. בכל הימים התפזרו המפגינים מעצמם לאחר כמה שעות, כאשר לא היתה תגובה מהחיילים. ילד בן 13 מחברון, המשתתף באופן קבוע בהפגנות, תיאר מצב זה: "בדרך כלל אנחנו מתחילים עם קבוצה של כ-15-20 אנשים בזריקת אבנים וכשהאירועים מתגברים ויש פצועים והרוגים אז מצטרפים אלינו עוד אנשים ומספר המשתתפים מגיע ל-100 אנשים בקירוב."³¹

29. "צה"ל: הרגיעה באלימות זמנית בלבד", הארץ, 5.11.00.

30. התצפיות נערכו בין ה-30.10.00 ל-1.11.00.

31. עדות נגבתה על-ידי רסלאן מחאגינה ומוסא אבו השהש בחברון ב-30.10.00. פרטי העד שמורים בבצלם.

32. מכתב לעו"ד נטע עמר מהאגודה לזכויות האזרח מאלוף גיורא איילנד, ראש אגף מבצעים בצה"ל מה-2.11.00.

החיילים וכאשר חייהם אינם בסכנה, כפי שנעשה לפחות בהפגנות בצומת איו"ש, עומד בניגוד מוחלט לעיקרון זה.

השינוי בהוראות המאפשר גם ירי אש חיה לרגלים של מידי האבנים מתבטא בסוגי הפציעות של הפלסטינים בשבועות האחרונים. לפי בדיקות של פצועים שערך הארגון "רופאים לזכויות אדם (ארה"ב)", עולה כי ישנה תבנית חוזרת של פגיעה ברגליים, בעיקר בירכיים, מירי תחמושת חיה. פציעות כאלה גורמות לפגיעות חמורות במיוחד, ולהערכת הרופאים רוב הקורבנות מפציעות כאלה יסבלו מנכות כל חייהם.³³ פגיעה כה חמורה באדם שאינו מסכן חיים אינה יכולה להיחשב לחוקית וסותרת את העיקרון הבסיסי של פעולות שיטור, לפיו על אוכפי חוק להגיב אך ורק במידה הנדרשת ובאופן יחסי לעוצמת הסכנה.

- ירי כדורי "גומי"

בפרק העוסק ב"אמצעים לפיזור הפגנות" קובעות ההוראות כי "השימוש באמצעים אלה יהיה באופן מדורג, כאשר המטרה היא לפזר את ההתפרעות האלימה מבלי לגרום לאובדן חיים ולפגיעות קשות בגוף". כמו כן נקבע כי "בכל מיקרה ישקול המפקד היטב, אם ראוי לעשות שימוש באמצעים לפיזור הפגנות, בהתחשב בחומרת ההתפרעות האלימה ובנסיבות הארוע". ההוראות מפרטות מספר אמצעים לפיזור הפגנות, כאשר "המעבר משלב לשלב יבוצע, רק אם השלב הקודם לא הביא להפסקת ההתפרעות האלימה".

בפיזור ההפגנות בהן צפו אנשי בצלם הפרו החיילים כמעט כל אחד ואחד מכללים אלה. השימוש באמצעים לפיזור הפגנות לא נעשה באופן מדורג אלא במקביל, ומבלי להמתין ולבדוק האם האמצעי הקודם השיג את מטרתו. לא נעשה כל ניסיון ממש להימנע מאובדן חיים או מפגיעות קשות בגוף והשימוש הזהה באותם אמצעים בכל ההפגנות, בלי קשר לחומרתן, עומד בניגוד לדרישה כי השימוש באמצעים יעשה בהתאם לנסיבות.

לפי נתוני הסהר האדום, בין ה-29.9.00 ל-2.12.00 נפגעו 38.7% מהפצועים מכדורי "גומי". לפי נתוני

משרד הבריאות הפלסטיני, כ-26% מהפצועים ברצועת עזה בין ה-30.9.00 ל-21.10.00 נפגעו מירי כדורי "גומי".

בנוגע לירי כדורי "גומי", קובעות הוראות הפתיחה באש כי טווח הירי המינימלי הוא 40 מטר, יש לכוון את הירי "אך ורק לעבר רגליו של אדם שזוהה כאחד המתפרעים או מידי האבנים" וחל איסור לירות כדורי "גומי" לעבר קבוצת ילדים.

ארגון "רופאים לזכויות אדם (ארה"ב)" בדק מספר פצועים שנפגעו קשה מירי כדורי "גומי" בראש או בעין, לאחר שהכדורים חדרו לגופם. לטענתם, הפגיעות הרבות בראש ובעיניים כתוצאה מירי כדורי "גומי" מצביעות על שימוש לא נכון בכדורים אלה, שכאשר משתמשים בהם בצורה נכונה יגרמו לפגיעות כה קשות רק לעיתים רחוקות, אם בכלל.³⁴

מעדות שגבה בצלם מחייל צה"ל המשרת בשטחים עולה חשש להפרה נוספת של ההוראות. כדורי "גומי" באים במארז של שלושה כדורים עטופים בניילון. בהוראות הפתיחה באש נכתב כי "יש לירות מארז גלילי "גומי", כשהוא בעטיפה המקורית והשלמה". מעדות שמסר חייל צה"ל לבצלם עולה כי בגדוד בו הוא משרת קיים נוהג לפרק את המארזים לפני ירי כדורי "גומי". לפי עדותו:

עוד לפני ראש השנה, לפני שהתחילו המהומות, היה לנו במסגרת אימון לפני תעסוקה שיעור על הפרות סדר, אותו העביר לנו המ"פ שלנו [...]. כשהוא העביר לנו שיעור על כדורי "גומי", הוא אמר כי הם נורים מחוברים בשלישייה, וזה כמעט לא יעיל כי זה כבד מדי; אבל אם מפרידים ביניהם - זה יכול להרוג. הוא הוסיף, בקריצה: אני לא רומז שום דבר [...] החברה צחקו ואמרו לו: אתה לא רומז - אתה אומר. הוא לא תיקן אותם. כשפרצו המהומות בראש השנה ירדנו במקום התכנון המקורי לקו בל[...]. באחד הימים, נכנסתי לגייס "הסופה" שמשמש כרכב חפ"ק של פלוגה א' בגדוד. ראיתי שזורים ברכב הרבה כדורי "גומי" מופרדים. שאלתי את הנהג לגבי זה והוא אמר לי שכולם מפרידים את הכדורים, אפילו מפקד הפלוגה שנוסע איתו. הוא הוסיף שלדעתו גם המג"ד מפריד. משיחות עם

Physicians for Human Rights, "Evaluation of the Use of Force in Israel, Gaza and the West Bank: 33 Medical and Forensic Investigation", November 2000, p.8 (www.phrusa.org)

34. שם, עמ' 9.

החבריה ברור לי שיש העלמת עין וכולם יורים את כדורי ה"גומי" כשהם מופרדים. לא נראה לי שיש בכלל כאלו שירים אותם לא מופרדים. אני כל הזמן שואל אנשים על זה והם בהלם מעצם השאלה. ברור להם שירים מופרד.³⁵

בצלם התריע כבר בעבר על השימוש הנרחב שעושה צה"ל בכדורי "גומי" לצורך פיזור הפגנות ועל התייחסותו המוטעית לנשק זה כאל נשק לא קטלני.³⁶ במקרים בהם נורים כדורי "גומי" שלא במארג, כפי שתיאר חייל צה"ל לבצלם, הופכים הכדורים אף לקטלניים יותר. מאז ינואר 1988 ועד לסוף אוגוסט 2000, לפני תחילת האירועים האחרונים, נהרגו לפחות 61 פלסטינים מירי כדורי "גומי", מתוכם 29 קטינים מתחת גיל 17. בצלם פנה כמה פעמים לפרקליטות הצבאית בדרישה שייאסר השימוש בכדורי "גומי" כאמצעי לגיטימי לפיזור הפגנות, אך דרישה זו נדחתה על הסף.³⁷ העובדה שלמרות המספר הגבוה של פלסטינים שנהרגו כתוצאה משימוש באמצעי שאינו אמור להיות קטלני, מערכת הביטחון נמנעה מלשנות את ההוראות, מצביעה על זלזול מחפיר בחיי אדם.

העדר אמצעים חלופיים לפיזור הפגנות

לפי סעיף 2 לעקרונות הבסיסיים בנוגע לשימוש בכוח ובכלי נשק על-ידי אוכפי חוק מ-1990, מוטלת חובה על ממשלות לפתח טווח רחב של אמצעים לא קטלניים לפיזור הפגנות, על-מנת למנוע מצב בו ייאלצו אוכפי החוק להשתמש בנשק קטלני. מאותה סיבה, יש לצייד את העוסקים באכיפת חוק בצידו להגנה עצמית כמו מגינים, קסדות, אפודים נגד כדורים וכלי רכב ממוגנים בהנחה שאם יחושו מוגנים, הם לא ייאלצו להשתמש בנשק.³⁸

בעוד ישראל מילאה כמעט במלואן את הדרישות המופיעות בחלק השני של הסעיף, היא התעלמה כמעט לחלוטין מההוראה בנוגע לפיתוח מגוון רחב של אמצעים לפיזור הפגנות, למרות שהפגנות בעלות אופי כזה מתקיימות בשטחים כבר יותר מעשר שנים.

באירועים של ספטמבר 1996, בעקבות פתיחת מנהרת הכותל בירושלים, נהרגו בתוך ימים ספורים 47 אזרחים פלסטינים ו-13 אנשי כוחות ביטחון פלסטינים בידי כוחות הביטחון הישראליים; 15 אנשי כוחות ביטחון ישראלים נהרגו בידי כוחות הביטחון הפלסטינים. לפי דיווחים בתקשורת, לאחר אירועים אלה נערכו דיונים רבים במערכת הביטחון למציאת דרכים חלופיות להתמודדות עם אירועים כמו אלה שמתרחשים היום. הלקחים שהופקו בעקבות אירועים אלה נגעו ברובם המכריע לדרכים למניעת פגיעה בכוחות הביטחון הישראליים ולשיפור ההגנה עליהם.

כך למשל, הופיעו בעיתונות ידיעות על מיגון חדש לחיילים, כולל רכישת אפודי מגן חסינים לירי, קסדות, עמדת מיגון אישית, עמדות ירי ניידות, בטונדות שיגנו מפני נשק קל וציוד מכאני כבד. רבים מכיל הרכב בשטחים מוגנו. כמו כן הוכשרו צלפים היכולים לפגוע במי שמסכן את חי החיילים מבלי להסתכן בעצמם.³⁹ סמח"ט גבעתי, סא"ל אבי לוי, שבאירועים ב-1996 היה מפקד הגדוד בנצרים, אמר ל"הארץ" כי "כל הלקחים שדיברנו עליהם אז - יושמו. ב-96 לא היה לנו כמעט מיגון. היום המיגון לחיילים ולמוצבים מאפשר לנו חופש פעולה ומקטין מאוד את מספר הנפגעים."⁴⁰

בניגוד לכך, כמעט ולא הושקע מאמץ בפיתוח אמצעים לא קטלניים לפיזור הפגנות או בקנייה של אמצעים כאלה, על-מנת לצמצם גם את מספר

35. עדותו נגבתה על-ידי ליאור יבנה ורון דודאי ב-10.00.29. שם החייל שמור בבצלם.

36. ר' בצלם, מוות ידוע מראש: ירי כדורי "גומי" לפיזור הפגנות בשטחים, דצמבר 1998.

37. ר' תגובת דובר צה"ל לדו"ח בצלם מוות ידוע מראש. דברים אלה גם נאמרו לנציגי בצלם בפגישה עם הפרקליט הצבאי הראשי תא"ל אורי שוהם ב-27.7.98.

38. ה"ש 17, סעיף 2.

39. ר' "צה"ל הזמין בדחיפות ממפעל באנגליה אפודי מגן לחיילים". הארץ, 2.10.96; "יותר מילואים בשטחים". ידיעות אחרונות, 4.10.96; "בעקבות המהומות: משמר הגבול יכשיר מאות צלפים". מעריב, 8.10.96; "הודות לאינתיפאדה, פחות חיילים נפגעו במהומות". הארץ, 27.10.00.

40. "צה"ל פרס 12 עמדות בכביש הגישה לגוש קטיף". הארץ, 24.10.00.

לנוכח דברי אל"מ רייזנר שרוב האירועים היו מסוג זה. מדיווחים בעיתונות עולה כי אחת הסיבות לעיכוב בתהליך הפיתוח של אמצעים חלופיים או בקנייתם היו דווקא "מגבלות תקציביות קשות". תע"ש הציעה למערכת הביטחון אמצעים מסוגים שונים, אך "בגלל העדר תקציב לא רכשה מערכת הביטחון מערכות מסוג זה".⁴⁴

פגיעה בילדים

אחוזי הילדים מקרב ההרוגים והפצועים הוא גבוה. כ-25% מההרוגים הפלסטינים בקרב האוכלוסייה האזרחית בין ה-29.9.00 ל-2.12.00 הם קטינים מתחת לגיל 17. כ-36% מההרוגים הם קטינים מתחת לגיל 18.

לפי נתוני משרד הבריאות הפלסטיני, כ-24% מהפצועים בגדה המערבית בתקופה שבין ה-29.9.00 ל-17.10.00 היו קטינים מתחת לגיל 18. לפי אותו מקור, ברצועת עזה, בין ה-30.9.00 ל-21.10.00, 51.6% מהפצועים היו קטינים מתחת גיל 18.

ישראל מצדיקה עובדה זו בטענה שהרשות הפלסטינית עושה שימוש ציני בילדים ומעודדת אותם להשתתף בהפגנות. כך, למשל, אמר אלוף פיקוד המרכז, יצחק איתן כי "לצער הפלסטינים עשו שימוש ציני בילדים, נשים ונערים על מנת להתעמת עם כוחותינו, הם שמו אותם בחזית העימות במטרה להעמיד את צה"ל במצבים קשים".⁴⁵ במכתב לעו"ד נטע עמר מהאגודה לזכויות האזרח, כתב האלוף גיורא איילנד, ראש אגף מבצעים, כי "הפלסטינים עושים שימוש יזום ומכוון בילדים במגמה ברורה להגדיל את מספר הנפגעים שלו. יש גבול ליכולת שלנו למנוע ממנו מלממש את ההישג הרצוי".⁴⁶ באתר האינטרנט

הנפגעים הפלסטינים באירועים מסוג זה. ברחבי העולם קיים מגוון רחב של אמצעים לפיזור הפגנות שאינם קטלניים, ורימוני גז מדמיע וכדורי "גומי" לא יכולים להיות האמצעים היחידים לפיזור הפגנות.⁴¹ תא"ל (מיל.) דב תמרי, המלמד בקורס המערכתי המתקדם בצה"ל, ביקר הן את צה"ל והן את המשטרה על כך "שלא טרחו באמת לפתח נשק אל-הרג אפקטיווי". בראיון לעיתון "הארץ" אמר תא"ל תמרי כי:

אנחנו יודעים לשגר טיל הישר אל הפדחת של מי שאנחנו רוצים, אבל אין לנו טכנולוגיה שתאפשר לכבות את הגפרור שהוצת בשטחים, מלבד רובים, כמו שנהגו לפני מאה שנה. צה"ל עשה הכנה מנטלית ומבצעית יוצאת מן הכלל לעימות, אבל לא השקיע בתחום הטכנולוגי. ישראל עדיין תקועה בשלב של החצצית ואפודי המגן.⁴²

אל"מ רייזנר הסביר כי צה"ל חיפש בעולם כולו אמצעים שיתאימו לפיזור הפגנות כמו אלה המתרחשות היום בשטחים, אך לא נמצאו כאלה. לדבריו, רוב האמצעים לפיזור הפגנות שאינם קטלניים יעילים רק מטווח קצר, ואילו חיילי צה"ל מפזרים את ההפגנה ממרחק מתוך חשש שפלסטינים יירו עליהם. עם זאת, צה"ל מפתח כעת אמצעים חדשים שיתאימו ל"איום החדש", אך הדבר ייקח זמן.⁴³

ההתייחסות לאירועים האחרונים כאל "איום חדש" אינה מדויקת, בלשון המעטה, לנוכח הדיווחים בעיתונות בשבועות האחרונים על היערכות צה"ל לאירועים מסוג זה. העובדה שצה"ל טורח רק כעת לפתח אמצעים מסוג זה, מצביעה על אטימות ואדישות למותם ולפציעתם של פלסטינים. יתרה מזו, הטענה כי קיים חשש מתמיד שפלסטינים יירו על החיילים, בין אם מתוך ההפגנה ובין אם ממקום סמוך לה, לא יכולה לשמש בסיס לקביעת מדיניות בפיזור הפגנות שכשלעצמן אינן כרוכות בירי, בעיקר

41. לפירוט אמצעים כאלה ר' The Omega Foundation, "Crowd Control Technologies: An Assessment of Crowd Control Technology – Options for the European Union", May 2000 (EP/1/IV/B/STOA/99/14/01).

42. "תפישת הלחימה החדשה שהופעלה במהומות האחרונות גובשה על ידי צוות מיוחד". הארץ, 24.10.00. ר' גם 10.11.00, Jerusalem Post. "Better than Bullets".

43. רייזנר, מסיבת עיתונאים, ה"ש 3.

44. "בעיות מימון מעכבות פיתוח אמל"ח יאל הרג". הארץ, 11.10.00.

45. ר' עיקרי תזרוך אלוף פיקוד המרכז, הודעת דובר צה"ל מיום 1.10.00.

46. מכתב לעו"ד נטע עמר מהאגודה לזכויות האזרח מאלוף גיורא איילנד, ראש אגף מבצעים, מה-2.11.00. ההדגשה במקור.

של משרד החוץ, בחלק "שאלות ותשובות", מוסבר מדוע ילדים נפגעים באירועים:

הפלסטינים שולחים ילדים ליידות אבנים ובקבוקי תבערה לעבר חיילים ישראלים. שוטרים פלסטינים חמושים וחברי המיליציה של הפתח, התנזים, עומדים לעיתים קרובות ממש מאחורי מגן אנושי זה של הקורבנות הקטינים ויורים לעבר החיילים הישראלים, בידועם שהם יכולים לנצל את פצעי הילדים למטרות התעמולה שלהם. לפעולות מקבאבריות אלה יש רק מטרה אחת: לזיזם צילום של פגיעות של פלסטינים בזמן לחדשות הערב.⁴⁷

יש להדגיש כי הסיבה העיקרית למותם ולפציעתם של ילדים היא מדיניותה של ישראל, כפי שתוארה לעיל. פגיעה בילדים בעת פיזור הפגנות נעשתה כבר בעבר ומה-9.12.87 ועד תחילת האירועים ב-29.9.00 נהרגו 281 ילדים פלסטינים מתחת לגיל 17 בידי כוחות הביטחון הישראליים. למרות זאת, נמנעה ישראל כאמור מלשנות את מדיניותה ולכן האחריות העיקרית למותם ולפציעתם של ילדים באירועים האחרונים היא עליה.⁴⁸

העובדה שישראל היא האחראית העיקרית לא פותרת את הרשות הפלסטינית מאחריותה להגן על הילדים מפני פגיעה ולמנוע מהם להגיע להפגנות, שם רמת הסיכון גבוהה.⁴⁹ בצלם פנה ליאסר עבד רבו, שר ההסברה של הרשות הפלסטינית, בשאלה מה עושה הרשות כדי למנוע זאת. במכתב התשובה של עבד רבו, נכתב, בין השאר:

חשוב לנו להדגיש שהרשות הלאומית הפלסטינית בהחלט פועלת למניעת השתתפותם של ילדים בהפגנות נגד הכיבוש וזאת באמצעות מספר כללים ודרכים המובאים להלן:

1. הלימודים בבתי הספר, במכללות ובאוניברסיטאות נמשכים באופן רגיל. כמו כן אנו מורים לתלמידים להתרחק מנקודות החיכוך ככל הניתן.

2. ארגון קמפינים לתלמידי בתי הספר במטרה לשכנע אותם לא להשתתף בהפגנות.

3. המפלגות והכוחות הפוליטיים הפלסטינים החליטו למנוע את השתתפותם בהפגנות של ילדים ונוער שגילם פחות מ-16 שנים והוסכם על הקמת וועדות שדה (שהיו נוכחות במקומות) שיישמו את ההחלטה.⁵⁰

בצלם לא מצא כל ראיה לכך שהרשות הפלסטינית עושה מאמץ רציני למנוע מילדים להגיע למקום בו מתקיימות ההפגנות ולהשתתף בהן, כאמור בסעיף 3 למכתבו של עבד רבו, גם אם לא מדובר בעידוד מפורש של הילדים להגיע לאזורי העימות עם החיילים. מעדויות שגבה בצלם מילדים המשתתפים בהפגנות הם לא ציינו שאנשי הרשות הפלסטינית ניסו למנוע מהם להגיע למקום ההפגנה או שאלה הגיעו להפגנות והורו לילדים לעזוב אותן. יתרה מזו, מהתצפיות שערך בצלם עולה כי אנשים מטעם הרשות הפלסטינית מסתובבים בקרב המפגינים ומוודאים שלא יהיו בהם אנשים חמושים או אנשים במדים. לא נעשה, עם זאת, ניסיון דומה על-ידי אותם אנשים להרחיק ילדים מתוך ההפגנה על-מנת שלא ייפגעו.

יש לציין כי בהפגנות רבות הדפוס הוא כזה שתהלוכה רבת משתתפים מגיעה למחסום פלסטיני, בגבול שטח A, אז ממשיכים חלק מהמשתתפים בתהלוכה, בהם ילדים רבים, לעבר המחסום הישראלי. בנקודה זו יכולים שוטרים פלסטינים, בקלות יחסית, לעצור את הילדים ולמנוע מהם להמשיך להתקדם. במקומות אחרים, כמו שהיה בצומת נצרים, ההפגנות נערכות במרחק של כמה קילומטרים ממקום יישוב, ואין ספק כי ניתן היה לעצור את הילדים בדרך ולמנוע מהם להגיע להפגנה.

47. ר': www.mfa.gov.il

ר' באותו אתר גם מכתב משגריר ישראל באו"מ, יהודה לנקרי, למנכ"ל UNICEF (United Nations Children's Fund)

48. ר' בצלם, הריגת ילדים פלסטינים והוראות הפתיחה באש, יוני 1993.

49. ר' סעי' 77 לפרוטוקול הראשון לאמנות ג'נבה משנת 1977, סעי' 38 לאמנת האו"מ בדבר זכויות הילד משנת 1989.

50. מכתב לבצלם מיאסר עבד רבו, שר ההסברה ברשות הפלסטינית, מ-6.11.00.

סיכום

במסיבת עיתונאים ב-3.10.00 אמר האלוף גיורא איילנד, ראש אגף מבצעים בצה"ל, כי "אנו מאופקים בשימוש בנשק, פותחים באש רק כאשר יש סכנת חיים".⁵¹ ב-8.10.00 אמר הרמטכ"ל דברים זהים.⁵² דברים אלה אינם עומדים במבחן המציאות.

את שיטות ההתמודדות של צה"ל עם הפגנות של פלסטינים לא חמושים, היטיב לתאר ד"ר סטפן מיילס, קצין בכיר לשעבר במשטרה הבריטית, שהגיע לשטחים יחד עם נציגי ארגון אמנסטי אינטרנשיונל. בהתייחסו לשיטות הצבא בפזיור הפגנות ציין ד"ר מיילס כי "אלה טקטיקות טובות אם רוצים למחוק את האויב, אלה לא שיטות של שיטור".⁵³ לכוון שאומן באכיפת חוק, שהוכשר ואומן לפזיור הפגנות, אשר מצויד באמצעים רבים ומגוונים ואשר מוגן כראוי, לא אמור להיות צורך להשתמש בכוח קטלני כדי לפזר הפגנות של מידי אבנים.

בצלם התריע כבר בעבר כי המדיניות המתירה ירי קטלני במצבים שאינם כרוכים בסכנת חיים מהווה את הגורם העיקרי למותם של פלסטינים בשטחים בידי כוחות הביטחון. ישראל סירבה לשנות את מדיניות הפתיחה באש בשטחים, למרות המחיר הגבוה שגבה יישומן. גם אם אין לישראל מדיניות מכוונת לפגוע בפלסטינים, הרי שלאחר שנהרגו כה רבים במהלך פיזור הפגנות, מבלי שישראל תשנה את מדיניותה, העדר הכוונה אינו מפחית עוד מהאשמה ומהאחריות הרובצת עליה לפגיעות בפלסטינים.

3. שימוש בנשק על-ידי פלסטינים חמושים ותגובת ישראל

פגיעה באזרחים על-ידי פלסטינים חמושים

אחד מהעקרונות הבסיסיים במשפט הבינלאומי בנוגע לשימוש בכוח, יהיו הנסיבות אשר יהיו, הוא עיקרון ההפרדה בין אזרחים לבין אלה הנוטלים חלק פעיל בפעולות אלימות והמשתמשים בנשק.⁵⁴ במהלך השבועות האחרונים היו מקרים רבים של יידי אבנים וירי מצד פלסטינים לעבר אזרחים ישראלים בשטחים. כמו כן היו מקרים בהם ירו פלסטינים לעבר התנחלויות, בעיקר לעבר פסגות, בתי היהודים בחברון, ורד יריחו ושכונת גילה בירושלים. לעבר חלק ממקומות אלה נורו יריות מדי ערב. יידי אבנים נעשה לעבר מכוניות ישראליות בכבישים בכל רחבי השטחים. כתוצאה מפעולות אלה נהרגו 13 אזרחים ישראלים עד ה-2.12.00. בנוסף נפצעו עד למועד זה 118 אזרחים ישראלים, בהם תשעה בדרגת חומרה ביונית ומעלה. כמו כן נגרם נזק לרכוש.

כמה גורמים פלסטינים רשמיים הצהירו בשבועות האחרונים כי כל האמצעים כשרים במאבק נגד הכיבוש. הישאר עבד אל-ראזק, השר לענייני אסירים ברשות הפלסטינית, הגן על ההתקפה שנערכה על האוטובוס בו נסעו ילדים מההתנחלות כפר דרום ברצועת עזה לבית הספר, בה נהרגו שני

51. הופיע בהודעת דובר צה"ל מה-3.10.00.

52. הופיע בהודעת דובר צה"ל מה-8.10.00.

53. ר' דו"ח אמנסטי אינטרנשיונל, ה"ש 12, עמ' 7.

54. סעיפים 51, 52, ו-58 לפרוטוקול הראשון לאמנות ג'נבה מ-1977.

אזרחים ונפצעו תשעה, בהם חמישה ילדים: "אלו שביצעו התקפה זו הם בני העם הפלסטיני. ביצעו התקפה זו נגד העם הכובש את אדמתנו. מנקודת המבט שלנו, כל פעולה נגד הכיבוש היא חוקית".⁵⁵ באופן דומה, אחמד הילס, קצין בכיר בתנועת הפתח אמר: "כל ההתנגדות נגד הכיבוש היא חוקית". בהתייחסו לפיגועים באוטובוסים והתקפות אחרות נגד ישראלים, הוא אמר: "לא נסענו לתל-אביב, כל התקפה על אדמתנו היא התקפה על מטרות לגיטימיות".⁵⁶

הצהרות כאלה חותרות תחת העקרונות הבסיסיים הן של המשפט הבינלאומי לזכויות אדם והן של המשפט ההומניטארי הבינלאומי.⁵⁷

הקמת ההתנחלויות מנוגדת להוראות המשפט הבינלאומי ולפיכך הן אינן חוקיות.⁵⁸ עם זאת, אין בכך בשום אופן כדי להצדיק פגיעה כלשהי בהתנחלויות או במתנחלים באשר הם והעובדה שהם מתגוררים שם אינה פוגעת במעמדם כמשתייכים לאוכלוסייה האזרחית. חשוב להדגיש כי מדובר באוכלוסייה אזרחית מובהקת, הכוללת ילדים. פגיעה מכוונת באזרחים היא אסורה לחלוטין, בכל הנסיבות.

בנוסף לפגיעה באזרחים ישראלים, פגעו כוחות הביטחון הפלסטיניים או אזרחים פלסטיניים חמושים גם באוכלוסייה האזרחית הפלסטינית בכך שירו במקרים רבים לעבר אזרחים ישראלים או כוחות הביטחון הישראלים מתוך בתים של אזרחים פלסטיניים או בקרבה של כמה עשרות מטרים מהם. מעדויות שגבה בצלם בביתוניה שבנפת רמאללה, עולה כי בפאתי העיירה, במרחק של עשרות מטרים מבתי התושבים, הוקמה לאחרונה מפקדה של כוח 17, אחת מזרועות הביטחון הפלסטיני. אנשי כוח 17 ירו לעבר מחנה עופר הנמצא על גבעה ממול לביתוניה. ירי זה נעשה מתוך המפקדה, בסמוך לבתי התושבים באזור, ובחלק

מהמקרים אף הסתתרו אנשי כוח 17 מאחורי גדרות הבתים וירו משם.⁵⁹

במקרים אחרים לא הגיע בצלם למסקנה ברורה האם הפלסטינים שירו השתייכו לאחד מזרועות הביטחון הפלסטיני או שהיה מדובר באזרחים חמושים. מעדויות שגבה בצלם בטול-כרם עולה כי פלסטינים חמושים ירו ממרחק של כ-50-60 מטרים מבתי אזרחים, משני בתי-ספר וממכללה לחקלאות.⁶⁰ בבית ג'אלא ירו פלסטינים מקדמת ביתו של אחד התושבים. לדברי אחד מהמתגוררים בבית, "אחי ששהה מחוץ לבית עם בן דודי מיהר הביתה, ואמר לי ששתי מכוניות אזרחיות עצרו בקדמת הבית. בשתי המכוניות היו ארבעה אנשים שהיו לבושים בשכפ"צים. הם אמרו לאחי ולבן דודי שהם עומדים לירות על ישראלים ולכן עלינו להיזהר". מיד לאחר מכן, מבלי להתמתין עד שבני הבית יעזבו אותו או יעברו לחדרים אחוריים, ירו הפלסטינים ושניות ספורות לאחר מכן החל ירי מהצד הישראלי.⁶¹

בחלק מהמקרים ירו פלסטינים חמושים ממקום סמוך לבית מגורים ולאחר מכן נמלטו מהמקום, כאשר את המחיר נאלצו לשלם האזרחים המתגוררים בבית. כך היה, למשל, באל-בירה. אב המשפחה נפטר כמה ימים לפני האירוע מהתקף לב. אחיו של המנוח מסר לבצלם כי:

ביום השני לאבל, בשעות הערב, הגיעו למקום פלסטינים חמושים. הם ירו לכיוון ההתנחלות פסגות. יצאתי אליהם והתחננתי בפניהם שלא לירות בסמוך לביתנו כי יש לנו בית אבל ואנשים מגיעים לנחם אותנו. הם נענו לבקשתי ועזבו את המקום. כמה ימים אחרי זה, ב-8.11.00, שמעתי קולות מוזרים סמוך לבית. הסתכלתי מהחלון וראיתי פלסטינים חמושים סמוך לבית, מחוץ לחומה. לא זיהיתי אותם ולא ראיתי אם הם לבושים מדים או בלבוש אזרחי כי הם היו מחוץ

55. Keith B. Richburg, "Missile Attacks Stoke Palestinian Defiance" *International Herald Tribune*, 22.11.2000. שם.

57. ר' הכללים החלים על אוכפי חוק, הי"ש 16 ו-17; סעיף 6 לאמנה הבינלאומית לזכויות אזרחיות ופוליטיות מ-1966; ר' הי"ש 54 בקשר למשפט ההומניטארי הבינלאומי.

58. ר' בצלם, ההתנחלות בשטחים כהפרת זכויות אדם: היבטים משפטיים ועקרוניים, מארס 1997.

59. העדויות מביתוניה נגבו על-ידי רסלאן מחאג'נה ונעים א-סעדי ב-6.11.00 וב-7.11.00.

60. העדויות מטול-כרם נגבו על-ידי האשם אבו חסן ב-13.11.00.

61. עדותו נגבתה על-ידי מוסא אבו השחש ב-15.11.00. שם העד שמור בבצלם.

לחומה. ראיתי רק את ראשיהם ואת הנשק שלהם. אחד מהם התחיל לירות לכיוון פסגות כשהוא נמצא סמוך לכניסה לבית. הוא ירה כמה כדורים ועזב את המקום. התגובה הייתה ירי חזק לכיוון הבית.⁶²

במקרים בהם נעשה ירי מתוך אוכלוסייה אזרחית על-ידי כוחות ביטחון פלסטינים, מהווה הדבר הפרה חמורה ביותר של הכלל הבסיסי במשפט הבינלאומי לפיו יש להגן על האוכלוסייה האזרחית. על הרשות הפלסטינית מוטלת אחריות ישירה לפגיעה באזרחים שכן שלוחיה הם שפועלים בניגוד לחוק והם שמסכנים אותם. כאשר נעשה הירי על-ידי אזרחים חמושים, שאינם קשורים באופן רשמי לרשות הפלסטינית, מוטלת על הרשות האחריות למנוע ירי כזה ולהעמיד לדין את אלה שביצעו אותו. על הרשות הפלסטינית להבהיר לאזרחיה כי ירי סמוך לאוכלוסייה אזרחית או מתוכה הוא אסור לחלוטין. הימנעותה של הרשות לעשות זאת מסכנת את האוכלוסייה האזרחית ומהווה אף היא הפרה חמורה של המשפט הבינלאומי.

בצלם לא מצא כל ראיה ממשית למאמץ של הרשות הפלסטינית למנוע ירי מתוך האוכלוסייה האזרחית. מעדויות שגבה בצלם עולה כי המאמץ היחיד שעושים אנשי הרשות כדי למנוע פגיעה באזרחים, וגם זאת רק בחלק מהמקרים, הוא פנייה לתושבים להתפנות מבתיהם על-מנת שלא יפגעו מירי של ישראל.

תגובת ישראל לירי של פלסטינים

לחיילי צה"ל יש זכות להגן על עצמם וכאשר יורים עליהם, או על אזרחים ישראלים, מותר להם להשתמש בכוח, גם קטלני. עם זאת, גם במקרה כזה חלים כללים מסויימים ועל ישראל להגן, ככל שניתן בנסיבות הקיימות, על אזרחים שאינם נוטלים חלק בירי ולנקוט בכל אמצעי הזהירות האפשריים כדי למנוע פגיעה בהם. העובדה שפלסטינים ירו על חיילים או על אזרחים ישראלים מתוך בתים של

אזרחים אינה מצדיקה בשום אופן תגובה שתביא לפגיעה מאסיבית באזרחים.

בשל המקרים הרבים קשה להעריך במדויק את מספר הבתים שנפגעו כתוצאה מירי של צה"ל בתגובה לירי של פלסטינים, אך מנתונים שאסף בצלם עולה כי מדובר במאות בתים, שחלקם נהרסו לחלוטין. בנוסף, ככל הידוע לבצלם, נהרגו עד היום לפחות שלושה פלסטינים כתוצאה מהפגזות אלה ועשרות נפצעו.

אין באפשרות בצלם לבצע תחקיר מלא לגבי כל המקרים בהם ירה צה"ל לכיוון בתי אזרחים, בין אם בתגובה לירי פלסטיני ובין אם לאו. בצלם גבה עדויות רבות מפלסטינים המתגוררים בבתים אליהם כוון הירי. עם זאת, רוב אלה שמסרו עדויות לבצלם תיארו בעיקר את הנזק שנגרם לבתיהם ואת תחושות הפחד והחרדה שלהם ושל משפחתם בשל הירי של צה"ל על בתיהם. הרוב המכריע של העדים לא היה מסוגל להעריך את הנסיבות בשלהן ירה עליהם צה"ל ומאיהם בדיוק ירו פלסטינים, אם בכלל.

הקושי במחקר מדויק לגבי הנסיבות בהן ירה צה"ל לעבר בתי אזרחים פלסטינים נובע לא רק מההיקף הנרחב של המקרים אלא גם בשל העובדה שנוכחות של אנשי בצלם במקום בעת ביצוע הירי היא בלתי אפשרית. לפיכך לא ניתן לקבוע בוודאות, לגבי כל המקרים, היכן עמדו הפלסטינים שירו ביחס לבתי האזרחים ולהעריך האם הירי של צה"ל אכן כוון למקומות אלה. לא ניתן גם לקבוע האם הירי של צה"ל נמשך רק כל עוד נמשך הירי מהצד הפלסטיני, או שנמשך גם לאחריו. תושבי הבתים התקשו לענות על שאלות אלה, שכן ברוב המקרים הם הסתתרו במקום רחוק ככל הניתן על-מנת להגן על עצמם ועל משפחותיהם מהירי של צה"ל.

מאחר ובצלם לא יכול היה לקבוע את הנסיבות בהן ירה צה"ל לעבר בתי אזרחים בכל המקרים אותם בדק, לא ניתן להעריך האם היו במקרים אלה הפרות של זכויות אדם. לפיכך לא נתייחס לנושא זה בדו"ח זה.

62. עדותו נגבתה על-ידי רסלאן מחאגינה ונעים א-סעדי ב-9.11.00. פרטי העד שמורים בבצלם.

4. חקירות של מקרי מוות

בפגישה של בצלם עם אלי"מ דניאל רייזנר, ראש ענף הדין הבינלאומי בצה"ל, וסא"ל לירון ליבמן, סגן התובע הצבאי הראשי בפרקליטות הצבאית, נמסר כי לעת עתה, בניגוד לתקופת האינתיפאדה, צה"ל לא חוקר את מקרי המוות והפציעה של פלסטינים שאירעו בשטחים, עם זאת, הם ציינו כי עדיין נערך דיון בפרקליטות בשאלה כיצד יש להתמודד עם המצב וטרם התקבלה החלטה סופית האם לחקור את המקרים הנוכחיים או לא. ב-1.11.00 פנה בצלם לפרקליטות הצבאית בשאלה האם התקבלה כבר החלטה בנושא ומהו הבסיס המשפטי לאי פתיחת חקירות במקרים האחרונים. מכתב זה לא נענה עד לכתובת דו"ח זה. במסיבת עיתונאים שערך אלי"מ רייזנר ב-15.11.00 הוא הודיע שעד אז חיילי צה"ל לא נחקרו לגבי שום מקרה.⁶³

התבטאויות של גורמים רשמיים בשבועות האחרונים ונסיון העבר מעלות את החשש כי צה"ל אינו מתכוון לפתוח בחקירה של מקרי מוות של פלסטינים באירועים הנוכחיים וכי קיימת הנחה לא מבוססת לפיה כל ירי שנעשה היה בהתאם לכללים. כך למשל, בהודעת דובר צה"ל מיום 2.10.00 נאמר כי "כל מקרה בו השתמשו חיילי צה"ל באמצעים לפיזור הפגנות או בירי חי היונו תגובה מדויקת כלפי מקורות ירי וכלפי גורמים אלימים המאיימים לפגוע בחיי אדם".⁶⁴

במסיבת עיתונאים שערך ב-25.10.00 אלוף גיורא איילנד, ראש אגף מבצעים בצה"ל, הוא נימק את העובדה שצה"ל לא חוקר היום מקרי מוות בשטחים בקשיים טכניים, שכן ישראל כבר לא שולטת בכל השטחים ולפיכך צה"ל לא יכול לבצע חקירות מלאות ויעילות. בנוסף, אין כיום שיתוף פעולה עם הצד הפלסטיני ולפיכך לא ניתן לקבל מידע לגבי האירועים. עם זאת, הבטיח האלוף איילנד כי צה"ל

יקיים חקירה בנוגע למקרה מותו של מוחמד א-דורה שנהרג ב-30.9.00 בצומת נצרים ואשר נחשף ברחבי העולם לאחר שמותו צולם על-ידי הטלוויזיה הצרפתית. הבטחתו של האלוף איילנד כי המקרה של מוחמד א-דורה ייחקר מערערת את הטענה שהחקירות לא מתבצעות בשל קשיים טכניים. אם קשיים אלה מונעים חקירה של האירועים, לא ברור מדוע דווקא במקרה זה, שנחשף בציבור, מצליח צה"ל להתגבר עליהם.

המדיניות הכללית המוצהרת של צה"ל היא שבכל מקרה בו נגרם מותו של פלסטיני בשטחים בידי חייל יש לפתוח בחקירת מצ"ח, למעט במקרים המוגדרים כ"פעילות חבלנית עוינת".⁶⁵ עם זאת, היו כבר מקרים בעבר בהם צה"ל חרג ממדיניות זו. כך, למשל, צה"ל לא חקר את האירועים שהתרחשו בספטמבר 1996, בהם נהרגו 47 אזרחים פלסטינים ו-13 אנשי כוחות ביטחון פלסטינים בידי אנשי כוחות הביטחון הישראליים. בתשובה לפניית בצלם נמסר מדובר צה"ל כי "ככלל, מוגדרים האירועים שהיו בתאריכים 25-28 בספטמבר כארועי לחימה. לאור זאת, לא יפתחו חקירות מצ"ח ביחס למקרים בהם היו מעורבים חיילי צה"ל. יחד עם זאת, במקרים בהם קיימות ראיות לכך שבוצעו עברות ע"י חיילים שלא במצבי לחימה, כי אז יש להורות על חקירת מצ"ח".⁶⁶

בתשובה לפניית בצלם לדובר צה"ל בעקבות אירועי הנכבה במאי 2000, במהלכם נהרגו שישה אזרחים פלסטינים ושני אנשי כוחות ביטחון פלסטינים, נכתב כדלקמן:

ארועי "יום הנכבה" קרו בזמן פעילות מבצעית ואינם נחקרים ע"י מצ"ח. במהלך הארועים הותקפו חיילי וקציני צה"ל בין אם בירי חי ע"י שוטרים ואזרחים פלסטינים, ובין אם בזריקות אבנים, בקבוקי תבערה וגולות מברזל. למרות הירי הכבד שנורה ע"י הפלסטינים וזריקת פצצות תבערה לעבר כוחות צה"ל, אזרחים ואנשי

63. רייזנר, מסיבת עיתונאים, ה"ש 3.

64. ר' אתר דובר צה"ל.

65. תשובת שר הביטחון יצחק רבין לשאלתה של ח"כ נעמי חזן מה-20.3.94; תגובת דובר צה"ל לדו"ח בצלם, הפרות זכויות האדם בשטחים 1992/93; תשובה של שר הביטחון אהוד ברק לשאלתה של ח"כ זהבה גלאון מה-27.2.00.

66. מכתב לבצלם מרס"ן אביטל מרגלית, ראש מדור סיוע, דובר צה"ל, מיום 22.10.96.

תקשורת, הגיב צה"ל באיפוק אך בנחישות כנגד כל ירי שבוצע לעברו. כל כדור שנורה ע"י חיילי צה"ל, נורה במקרה של סכנת חיים. הירי כוון במדויק, אך ורק כנגד אותם פלסטינים שסיכנו חיי אדם.⁶⁷

אמירות מסוג זה, לפיהן כל ירי שבוצע היה מוצדק, אינן יכולות להישמע, ובוודאי שלא להתקבל, כל עוד לא בוצעה חקירה לגבי כל אחד מהמקרים. מאחר שצה"ל נמנע מלערוך חקירות, הן בעבר והן באירועים היום, לא ברור על מה מסתמכת הטענה כי בכל המקרים בהם נפגעו פלסטינים בוצע הירי כאשר נשקפה לחיילים סכנת חיים.

גם במצב הקיצוני ביותר, בזמן מלחמה, לא כל שכן בזמן כיבוש, עדיין חלים כללים הקובעים מתי מותר לפתוח באש ונגד מי, וגם אז יש לחקור את המקרים בהם נהרגו אזרחים. כללים אלה נכונים גם לגבי האירועים המתרחשים בימים אלה בשטחים. סירובה של ישראל לחקור בצורה יעילה מקרים כאלה, מעלה חשש כי ניתנת מראש חסינות לאנשי כוחות הביטחון והיתר לפעול גם בניגוד לחוק. המסר שמועבר לכוחות הפועלים בשטח הוא שלא תיפתח נגדם חקירה, גם במקרים בהם יפעלו בניגוד להוראות.

הרשות הפלסטינית חייבת אף היא לחקור את כל המקרים בהם נהרגו אזרחים ישראלים כתוצאה מירי או מיידוי אבנים של כוחות הביטחון הפלסטינים או אזרחים פלסטינים. במקרה הצורך, יש להעמיד לדין את כל אלה שפעלו בניגוד לחוק.

לנוכח העובדה שהן ישראל והן הרשות הפלסטינית נמנעות מלבצע חקירה רצינית של מקרים בהם נפגעו אזרחים בשטחים בשבועות האחרונים, קרא בצלם ב-15.10.00 להקמת ועדת חקירה בינלאומית עצמאית שתיטול משימה זו על עצמה. לוועדה זו צריכה להיות סמכות לחייב אנשים משני הצדדים, בהם גורמים צבאיים, להעיד בפניה, ולאפשר לה לעיין בכל מסמך ותיעוד שתבקש לראות.⁶⁸

ועדת החקירה הבינלאומית, בראשותו של הסנאטור לשעבר ג'ורג' מיטשל, שהוקמה מכוח הסכם שארם השני שנחתם ב-17.10.00, אינה יכולה למלא תפקיד זה. המנדט העיקרי שניתן לוועדה הוא בדיקה של הסיבות שהביאו לאירועי השבועות האחרונים ובהמלצה על דרכים למניעת הישנותם. מנדט זה הוא בעיקרו פוליטי, ואינו נוגע להפרות של זכויות אדם. יתרה מזו, ישראל הודיעה שלא תשתף פעולה עם ועדה זו.⁶⁹

67. מכתב לבצלם מרס"ן אפרת שגב, ראש מדור סיוע, דובר צה"ל, מיום 28.6.00.

68. ר' הודיעה לעיתונות של בצלם מיום 15.10.00 www.btselem.org.

69. "וועדת הבדיקה הבינלאומית תתכנס היום". הארץ, 26.11.00.

הגבלות על חופש התנועה

התנועה בגדה המערבית הפכה בחודשיים האחרונים לכמעט בלתי אפשרית. ברחבי הגדה הוצבו מאות מחסומים של צה"ל, והכניסה והיציאה מהערים כרוכה במעבר במחסומים. בכל הכניסות לכפרים בגדה הוצבו מחסומים של צה"ל, והיציאה מהכפר והכניסה אליו אפשרית רק בדרכי עפר, דבר הכרוך בקשיים רבים. נסיעה שנמשכה בעבר כרבע שעה, תיארך היום כמה שעות. בחלק מהכפרים, בעיקר באזורים של התנחלויות וכבישים עוקפים, נחסמו גם דרכי העפר בקוביות בטון וערימות עפר, והתושבים כלואים בתוך הכפר.

הכפר עטארא, הנמצא כ-16 ק"מ צפונית לרמאללה, מונה כ-4,000 תושבים. הגישה לכפר היא דרך כביש אחד, וב-29.9.00 הקים צה"ל מחסום בכניסה לכפר והתושבים נאלצו לצאת מהכפר ולהכנס אליו בדרך עפר חלופית. ב-9.11.00 סגר צה"ל גם דרך זו והכניסה לכפר והיציאה ממנו נאסרה לחלוטין. בכפר אין מרפאה, בית מרקחת או רופא, וחולים המבקשים לצאת מהכפר על-מנת לקבל טיפול רפואי תלויים בחסדיהם של החיילים במחסום. בחלק מהמקרים מאפשרים החיילים במחסום לאנשים הזקוקים לטיפול רפואי לצאת מהכפר, במקרים אחרים הם מונעים זאת. תושבי הכפר אינם רשאים לצאת לעבודתם מחוץ לכפר ויותר מ-100 תלמידי תיכון ו-15 סטודנטים לא יכולים לצאת ללימודים. בנוסף, תושבי הכפר מבקשים להעביר את הזיתים שמסקו לבית הבד בכפרים הסמוכים, אך הדבר נאסר עליהם וקיים חשש שהזיתים יתקלקלו. התושבים גם לא יכולים להגיע אל מטעי הזיתים הנמצאים מחוץ לגבולות הכפר, בסמוך להתנחלות עטרת, ולמסוק שם את הזיתים. בכפר ישנו מחסום במצרכים בסיסיים כמו קמח, אורז, סוכר וחלב

מאז ה-29.9.00 מטילה ישראל הגבלות חמורות על חופש התנועה של הפלסטינים בשטחים. הגבלות אלה מקשות מאוד על ניהול חיים סדירים ומהוות ענישה קולקטיבית על כלל האוכלוסייה הפלסטינית, האסורה במשפט הבינלאומי.⁷⁰

החל מה-8.10.00 אסורה לחלוטין כניסה של פלסטינים לגבולות ישראל.⁷¹ הכניסה אסורה בין אם לצורך עבודה, לצורך ביקורי משפחות אצל אסירים בבתי-כלא בישראל, לצורך טיפולים רפואיים (למעט מקרים חריגים) ועוד.

המעבר הבטוח, המקשר בין רצועת עזה לגדה המערבית, נסגר אף הוא ב-8.10.00.⁷² כתוצאה מכך סטודנטים מרצועת עזה לא יכולים להגיע ללימודיהם בגדה המערבית, בני משפחה לא יכולים לבקר זה את זה וקשרים כלכליים בין שני האזורים נפגעים. סגירת המעבר נעשתה למרות שהדבר עומד בניגוד להסכמי אוסלו. לפי ההסכם אמורים היו להיות שני מסלולים למעבר הבטוח וישראל רשאית, מסיבות ביטחון, לסגור אחד מהם או לשנות את סידורי הכניסה, אך בכל מקרה עליה להבטיח שאחד מהמעברים יישאר תמיד פתוח.⁷³ כיום קיים רק מסלול אחד למעבר הבטוח ולפיכך על ישראל מוטלת החובה לאפשר מעבר של פלסטינים בין רצועת עזה לגדה המערבית במסלול זה.

אחת הבעיות העיקריות מבחינת חופש התנועה של הפלסטינים הן ההגבלות שמטילה ישראל על תנועה בתוך השטחים, דבר הפוגע באופן ישיר באוכלוסייה האזרחית. כך, החל מאמצע חודש אוקטובר הוטלו הגבלות רבות על המעבר בין צפון רצועת עזה לדרומה והתנועה בין עזה לבין ח'אן יונס ורפיח כמעט ונמנעה. ב-20.11.00 החליט הקבינט הבטחוני על סגירה מוחלטת של המעבר בין שני חלקי הרצועה.⁷⁴

70. ר' סעיף 33 לאמנת גינבה הרביעית.

71. נמסר לבצלם על-ידי שלמה דרור, דובר מתאם הפעולות בשטחים, בשיחה טלפונית ב-12.10.00.

72. שם.

73. הסכם הביניים על הגדה המערבית ורצועת עזה (אוסלו ב'), 28.9.95, נספח 1, סעיף X (4)(c).

74. "צה"ל הפציץ מפקדות בעזה; ייצור אזורי חיץ בלב הרצועה", הארץ, 21.11.00.

לילדים ומדפי החנויות בכפר ריקות. קרוב ל-4,000 עופות מתו כתוצאה ממחסור בתערובת מזון עבורם.⁷⁵

דו"ח זה לא יעסוק בהרחבה בנושא ההגבלות על חופש התנועה של האוכלוסייה הפלסטינית, ולנושא זה יוקדש דו"ח נפרד. עם זאת, בצלם מבקש להצביע בדו"ח זה על מקרים בהם הוטל עוצר על אוכלוסייה אזרחית לתקופה ממושכת, לא משיקולי ביטחון אלא על-מנת להקל על חייהם של המתנחלים.

הטלת עוצר לתקופה ממושכת, על-מנת לאפשר למתנחלים להמשיך את חייהם כרגיל, מצביעה על אפליה בוטה. פגיעה כה חמורה באוכלוסייה רחבה, לצורך רווחתה של אוכלוסייה אחרת, מהווה פגיעה חמורה ביותר בזכויות אדם.

חברון

העוצר בחברון הוטל על אזורים 2-H, הנמצא תחת שליטה ישראלית מלאה, ב-1.10.00. ונמשך ברציפות עד היום. באזור זה מתגוררים כ-30,000 פלסטינים וכ-400 מתנחלים. העוצר מוטל רק על האוכלוסייה הפלסטינית, בעוד המתנחלים יכולים להמשיך ולהסתובב באופן חופשי בעיר. במשך כל שעות היממה נדרשים התושבים הפלסטינים לשהות בבתיהם, מלבד כמה שעות פעם או פעמיים בשבוע, אז מוסר העוצר על-מנת לאפשר לתושבים להצטייד במצרכים. הסיבה היחידה להטלת עוצר באזור זה היא העובדה שמתנחלים מתגוררים בו.

הטלת העוצר גורמת לכך שתושבים אינם יכולים לצאת לעבודתם, עשרות בתי-הספר נסגרו ואלפי תלמידים אינם לומדים. את השלכות העוצר תיאר זיאד א-זרו, בן 41, אב לשמונה ילדים, הגדול בהם בן 18 והצעיר בן 16 חודשים:

העוצר קשה מאוד ויש לו השפעה כבדה על חיינו. ב-15 הימים הראשונים שלאחר הטלתו, הוסר העוצר רק פעמיים, וזאת לשעתיים בלבד, על-מנת שנצטייד במזון. אחר-כך החלו להסיר את העוצר פעמיים בשבוע, אבל בימי שישי ושבט העוצר לא מוסר אפילו לדקה אחת.

כבר חודש ימים שאני לא עובד. חסכתי כמה מאות שקלים לפני העוצר והם נגמרו בימי העוצר הראשונים. עכשיו נגמר לי הכסף, אין לי מאיפה לכלכל את עצמי ולהביא אוכל לי ולמשפחתי. אם המצב הזה ימשך עדיף לי להתאבד מלראות את ילדי רעבים. הילדים כבר יותר מחודש לא הולכים לבית-ספר בגלל העוצר. הם כל הזמן כלואים בבית, מסתכלים בטלוויזיה ורואים את המראות הקשים המשודרים. אפילו כשמסירים את העוצר, הם ושאר ילדי השכונה חוששים לצאת לרחובות מפחד המתנחלים המתגוררים בסמוך. הילדים כלואים בבית ורבים אחד עם השני כל הזמן. אשתי בוכה כל הזמן, ואני יוצא מדעתי בגלל המצב הזה [...]

העוצר השפיע באופן שלילי מאוד על האוכל בבית. אני נשבע שכל החודש לא קניתי בשר או עוף. אכלנו רק דברים בסיסיים, ירקות, גבינה ושמן זית. בכל החודש הזה אכלנו בשר רק פעם אחת, כשאבא של אשתי, שמתגורר בשטח שבשליטת הרשות הפלסטינית, שלח לנו ק"ג בשר. בגלל העוצר אני לא יכול לצאת ולקנות חלב לבני בן השנה וארבעה חודשים. לכן אנו מוכרחים להשקות אותו תה וצמחים אחרים. העוצר השאיר אותי ואת ילדי רעבים ללחם, לא רק בגלל שאנחנו לא יכולים לצאת לקנות, אלא בגלל שאני לא יכול לעבוד ולהביא פרנסה. היום הוסר העוצר אבל אני לא יוצא לשוק כמו שאר האנשים כי אין לי כסף ללכת לקניות. הנה, תפתח את המקרר ותראה מה יש בתוכו: ריק לגמרי, רק כמה עגבניות.⁷⁶

חוארה, נפת שכם

בין ה-6.10.00 ל-8.11.00 הוטל עוצר על הכפר חוארה שבנפת שכם. בכפר מתגוררים כ-4,000 פלסטינים. העוצר היה מוחלט, והוסר רק פעם בשבוע מהשעה 18:30 ביום שישי עד לשעה 16:00 בשבת. הכפר חוארה מהווה את דרך הגישה היחידה להתנחלויות באזור, שם לא נבנה כביש עוקף, וזאת ככל הנראה הסיבה היחידה להטלת העוצר.

75. העדויות בנוגע לכפר עטארא נגבו על-ידי רסלאן מחאג'נה ב-22.11.00.

76. עדותו נגבתה על-ידי רסלאן מחאג'נה ומוסא אבו השש ב-31.10.00.

הסיבה להטלת העוצר שמופיעה במכתבו של סגן לימון, אינה יכולה לעמוד במבחן המציאות. קשה להבין במה שונה הכפר חווארה מיישובים אחרים בגדה המערבית, ואירועים מהסוג המתואר במכתבו של סגן לימון מאפיינים את כלל השטחים בשבועות האחרונים, בהם לא הוטל עוצר. העובדה שהעוצר הוסר בסוף השבוע מצביעה במפורש על כך שהעוצר הוטל אך ורק למען רווחת המתנחלים.

סילת א-דאהר, נפת ג'נין

העיירה סילת א-דאהר שבנפת ג'נין, מונה כ-6,000 תושבים. העיירה נמצאת במרחק של כ-20 ק"מ מג'נין וכחצי ק"מ מההתנחלות חומש, שהוקמה על אדמות הכפר. בחודשיים האחרונים מוטל עוצר על העיירה כל יום החל מהשעה 14:00 עד השעה 6:00 בבוקר למחרת. בנוסף, הוטל עוצר מוחלט על העיירה, סך-הכל במשך שבעה ימים.⁷⁷ הדרך היחידה עבור תושבי ההתנחלות הסמוכה היא הכביש בתוך העיירה, וניתן להניח כי זו הסיבה היחידה להטלת העוצר.

ב-8.11.00 פנה עו"ד אליהו אברם מהמוקד להגנת הפרט לתא"ל בני גנץ, מפקד כוחות צה"ל באיו"ש, בדרישה להסרת העוצר. במכתבו כתב עו"ד אברם, בין השאר, כי "בהנחה שהעוצר על תושבי חווארה נועד להבטיח נסיעה בטוחה על הכביש דרך הכפר לתושבי ההתנחלויות באזור, הרי האמצעי מפלה בין אדם לאדם - לבני חווארה נשלל לחלוטין חופש התנועה יומם ולילה לטובת חופש תנועתם של תושבי ההתנחלויות - ונבחר אמצעי קיצוני ביותר, כשניתן למצוא לו חלופות סבירות. צמצום זמני הנסיעה של כלי רכב ישראלים בכביש דרך חווארה, למשל, ומתן אבטחה על ידי צה"ל, עשויים להשיג אותה מטרה מבלי להמיט אסון מתמשך על אוכלוסייה שלמה."

בתשובה כתב סגן גיל לימון, עוזר היועץ המשפטי בלשכת היועץ המשפטי איו"ש ב-15.11.00 כי העוצר הוטל "לאור התרחשותן של הפרות סדר בהיקף נרחב, אשר כללו, בין היתר, השלכת אבנים ובקבוקי תבערה אל עבר כלי-רכב ישראלים וצבאיים; חסימת כביש 60, המהווה עורק מרכזי, לתנועה בו על-ידי צמיגים בוערים ואף ירי לעבר חיילים ושוטרי מג"ב."

77. עדותו של רא"ב אחמד רא"ב אבו דיאק, בן 30, ראש העיירה סילת א-דאהר, נגבתה על-ידי רסלאן מחאגינה ב-29.11.00.

פגיעה בצוותים רפואיים, עיכוב טיפול רפואי ומזינתו

ירי באמבולנסים ובצוותים רפואיים

בצלם לא מצא ראיות לכך שכוחות הביטחון הישראליים פוגעים במכוון בצוותי רפואה. עם זאת, מדיניות פיזור ההפגנות של כוחות הביטחון, כפי שתוארה לעיל, גורמת לכך שגם צוותי רפואה נפגעים. בניגוד להוראות המשפט הבינלאומי, כוחות הביטחון אינם נוקטים במידת הזהירות הנדרשת כאשר צוותי רפואה נמצאים בקרבתם. במהלך האירועים בשבועות האחרונים נפגעו עשרות אנשים השייכים לצוותי רפואה:

— הסהר האדום הפלסטיני דיווח על 82 פגיעות באמבולנסים בהן נפגעו 39 ניידות, חלקן יותר מפעם אחת בין ה-29.9.00 ל-26.11.00. הפגיעות נגרמו מירי אש חיה, כדורי "גומי", גז מדמיע ואבנים שיידו מתנחלים. 56 אנשי צוות רפואי נפגעו בהתקפות אלה, אחד מהם נהרג.⁷⁸

UPMRC (The Union of Palestinian — Medical Relief Committees)⁸¹ דיווח על לפחות 13 מקרים של פגיעה בצוותי רפואה שלו בין ה-29.9.00 ל-21.11.00, בהם נפגעו 15 חברי צוות ומתנדבים. מתוך מקרים אלה,

צוותים רפואיים העוסקים בפינוי פצועים ובטיפול בהם זכאים להגנה מיוחדת במשפט הבינלאומי ההומניטארי ואסורה כל פגיעה מכוונת בהם. יתרה מזאת, יש לעשות מאמץ מיוחד כדי לא לפגוע בהם ויש לאפשר להם חופש פעולה.⁷⁸ בניגוד לכך, מתחקיר בצלם עולה כי הגנה זו אינה ניתנת בפועל לצוותים הרפואיים הפועלים בשטח.

אל"מ רייזנר מסר בפגישה עם בצלם כי באופן כללי, חיילים, ובעיקר קצינים, עוברים תדרוך מפורט לפיו אסור לפגוע בצוותים רפואיים וכי יש לאפשר מעבר חופשי של אמבולנסים. עם זאת, הוא הוסיף כי אינו יכול להתחייב כי ההוראות הגיעו לכל החיילים בשטח. לטענתו, בימים הראשונים אכן ההוראות לא היו ברורות, אך מאז הן הובהרו והמצב השתפר.⁷⁹

דברים אלה הם חמורים במיוחד. ראשית, לא ברור מדוע היה צורך להבהיר את ההוראות לאחר שהחלו האירועים, ומדוע לא קיימת הוראה קבועה וחד-משמעית לחיילים המשרתים בשטחים כי אין לפגוע בצוותי רפואה וכי יש לאפשר מעבר חופשי של אמבולנסים ופינוי פצועים וחולים. שנית, מדברי אל"מ רייזנר עולה כי עדיין לא ברור שההוראות בנושא ברורות, ומעדות שגבה בצלם עולה כי גם היום צוותים רפואיים נפגעים מירי וכוחות הביטחון מעכבים אותם במחסום.

78. ר' סעי' 20 ו-21 לאמנת ג'נבה הרביעית משנת 1949, סעי' 12, 15 ו-21 לפרוטוקול הראשון לאמנות ג'נבה משנת 1977.

79. פגישת בצלם עם הפרקליטות הצבאית, ה"ש 14.

80. הסהר האדום אינו מפריד בנתוניו בין פגיעה על-ידי כוחות הביטחון הישראליים לבין פגיעה של מתנחלים. מחלוקה של הנתונים עולה כי הרוב המכריע נפגע מכדורי "גומי" ומגז מדמיע, שאינם נמצאים ברשות המתנחלים. לנתונים מעודכנים ר' www.palestinercs.org.

12 מהמקרים היו של ירי כדורי "גומי" או אש חיה ומקרה אחד של פגיעה ישירה של רימון גז מדמיע.

מעדות של שאהר עאמר, איש צוות אמבולנס של הסהר האדום ברמאללה, עולה כי ב-4.10.00 נסע האמבולנס לצומת איו"ש כדי לפנות פצוע שנפגע בחוזה. לדבריו, "הגעתי למקום, סמוך לפצוע. יצאתי מהרכב, וכשהתכופתי להרימו, נפגעי משני כדורי "גומי" במוותני השמאלית. חיילים ישראלים עמדו אותה שעה משלושת צדדי, ממזרח, מדרום וממערב, במרחק שלא עלה על 30 מטר, כך שהיינו כמעט מוקפים בחיילים."⁸² הארון אל-רימאוי, נהג אמבולנס של הסהר האדום ברמאללה, סיפר בעדותו כי ב-1.10.00 הוא נקרא לפנות פצוע שנפגע בראשו בצומת איו"ש. "נסעתי למקום שם היה שכוב הנפגע, עימאד אל-ענאטי, בן 28. לא היו אנשים אחרים לידו. כאשר רציתי לצאת מהאמבולנס בכדי לפנות את הנפגע, נורו יריות רבות לכיווננו. אחת היריות פגעה בצדו הימני של האמבולנס, והכדור חדר לתוך האמבולנס ויצא מצדו השמאלי. זוגיות חלונות הרכב התנפצו ופצעו את האחות דיאנה חוסיין."⁸³ בחלק מהמקרים התפתחו חילופי ירי בין ישראלים לפלסטינים, כאשר צוותי הרפואה נלכדו באמצע. לפי עדותה של סוהילה עבד אל-פתאח, אחות במרפאת שדה שהוקמה סמוך לצומת איו"ש:

ב-1.10.00, בסביבות השעה 15:00, כשלוש שעות לאחר שהקמנו את המרפאה, היו חילופי אש בין צעירים פלסטינים לבין כוחות הצבא הישראליים. הישראלים התחילו לירות כדורים חיים, והמפגינים התחילו להתפזר ולברוח מהמקום. אנשי הצוות שלנו שהעבירו פצועים על אלונקות ברחו גם הם ונכנסו לתוך הסמטה שבה הקמנו את המרפאה. עקב חילופי האש והירי הכבד נלכדנו בתוך המרפאה ולא יכולנו לצאת משם. באותו זמן לא טיפלנו בפצועים. בשטח המרפאה הסתתרו כ-20 אנשי צוות לבושי מדים לבנים

וכובעים לבנים. לפתע נורו שני קליעים חיים לעברנו מכיוון התצפית הסמוכה למת"ק הצבאי. שני הכדורים פגעו בקיר, ורסיסים פגעו בכמה מאנשי הצוות הרפואי. רסיסים פגעו בראשי ונפצעתי, פצוע נוסף היה בשיר אל-ברגותי. הוא נפגע מרסיסים בעינו. רסיסים פגעו גם בראשו של אשרף א-רשק.⁸⁴

ירי בקרבה למרפאה, הן על-ידי פלסטינים והן על-ידי כוחות ביטחון ישראלים, מסכן את אנשי הצוות הרפואי ועומד בניגוד לכללים החלים על אירועים מסוג זה.

עיכוב ומניעה של טיפול רפואי על-ידי כוחות הביטחון הישראליים

ישראל לא מעניקה לצוותים רפואיים את ההגנה הנדרשת במשפט ההומניטארי הבינלאומי. הגבלות על תנועה המוטלות על כלל האוכלוסייה הפלסטינית מוטלות גם על אמבולנסים וצוותים רפואיים ולא קיימת הוראה חד משמעית לחיילים לאפשר מעבר חופשי של אמבולנסים. הסהר האדום הפלסטיני דיווח על 85 מקרים בהם עוכבו אמבולנסים בין ה-29.9.00 ל-26.11.00.⁸⁵ מעדויות שגבה בצלם עולה כי חיילים במחסומים אינם מאפשרים מעבר חופשי של אמבולנסים ושל חולים. לפי עדותו של הארון אל-רימאוי, נהג אמבולנס של הסהר האדום ברמאללה, "חיילים מעכבים אותנו באופן קבוע, ובמיוחד בתקופה האחרונה. העיכובים נובעים מהנהלים השגרתיים שמבצעים החיילים במחסומים, ובמיוחד כאשר מעבירים חולים מאזור A לתוך ישראל או לירושלים. משך העיכוב תלוי במצב רוחו של החייל, והוא עשוי להמשך בין חמש דקות לשעה."⁸⁶

81. ארגון זה הוא ארגון לא-ממשלתי שנוסד בשנת 1979. הארגון הקים מרפאות ברחבי השטחים ועוסק גם בהסברה

לרפואה מונעת ובהכשרה של אנשי רפואה. לפרטים ר' www.upmrc.org

82. עדותו נגבתה על-ידי נעים א-סעדי ב-1.11.00.

83. עדותו נגבתה על-ידי נעים א-סעדי ב-1.11.00.

84. עדותה נגבתה על-ידי רסלאן מחאניה ב-18.10.00.

85. לנתונים מעודכנים ר' אתר הסהר האדום.

86. עדותו נגבתה על-ידי נעים א-סעדי ב-1.11.00.

במקרה אחד נפטרה ילדה בת 10, אלאא אחמד, תושבת א-סאווייה שבנפת שכם, לאחר שחיילי צה"ל מנעו את פינוייה לבית החולים. ב-13.10.00, כערך בשעה 21:00, החלה אלאא להרגיש כאבים חזקים בבטן. מצבה התדרדר והיא התחילה להקיא וכאבי הבטן התחזקו. מאחר והיה סגר פנימי בגדה, התקשה האב למצוא מכונית שתפנה אותם לבית-החולים. לבסוף, הסכים לעשות זאת שכן של המשפחה. לפי עדות האב:

כבר כשהתחלנו לנסוע עצרה אותנו מכונית צבאית ישראלית. חייל שאל אותנו: לאן אתם נוסעים? אמרתי לו: יש אתנו ילדה שצריכה טיפול בבית חולים. הוא אמר, תחזרו מהר ובלי דיבורים כי אסור לנסוע. ניסיתי בכל כוחי אבל בלי תועלת. החייל בא וראה את הילדה החולה במכונית, אבל זה לא עזר. הוא אמר: תחזרו הביתה. אחר כך ניסינו לנסוע מכיוון אחר, מכיוון התנחלות רחלים, אבל נתקלנו במכונית צבאית אחרת. הם עצרו אותנו ואמרו שאסור להכנס לשכם ואסור לנסוע. ביקשתי ממנו את אותו הדבר, שירשה לנו בגלל החולה שנמצאת אתנו. אבל ללא הועיל. הוא הורה לנו לחזור, ללא הסבר.

האב חזר לביתו והתקשר לרופא בכפר קבלאן השכן. הרופא הגיע אחרי חצי שעה ולאחר שבדק את הילדה אמר שהיא צריכה להגיע לבית-החולים בדחיפות. מאחר ולא יכלו לפנותה, נשארה אלאא בבית עד הבוקר. בבוקר ניסה האב שוב לפנותה לבית-החולים:

נתקלנו בפתולרול ישראלי. זאת היתה הפעם השלישית שניסיתי להגיע לבית החולים, אבל הם לא נתנו לנו לעבור בשום אופן ואמרו לנו לחזור הביתה. לפני כן ניסינו להשקות אותה תה צמחים, אבל ללא הועיל. כאשר הבנתי ששום דבר לא עוזר, והחיילים לא רוצים להרשות לנו לעבור, לקחתי אותה שוב לרופא בקבלאן, אבל כאשר הגענו למרפאה שלו אלאא נפטרה והוא לא יכול היה לעשות שום דבר. התברר שאלאא נפטרה בגלל התפוצצות התוספתן.⁸⁷

שאהר עאמר, איש צוות אמבולנס הסהר האדום ברמאללה, מסר לבצלם:

ביום שישי, 27.10.00, בשעה 12:00, קיבלתי קריאה ממרכז אל-כרמל בכפר בידו שאחד העובדים נפצע קשה בתאונת עבודה, הוא חתך את רגלו במסור לחיתוך ברזל. כאשר הגעתי למחסום רמות, סמוך לנבי-סמואל, עכבו אותי החיילים במחסום. הודעתי לחייל שאני בדרכי לבידו בכדי להעביר פצוע לבית-החולים ברמאללה ושהפציעה מסוכנת, אבל החייל לא הגיב לדברי, והורה לי להכנס לאמבולנס עד לגמר הסיידורים הנדרשים למעבר במחסום. הליכים אלו נמשכו בערך שעה.⁸⁸

בנוסף, מהעדות עולה כי במקרים רבים בהם מגיע אמבולנס ריק למחסום של צה"ל, על-מנת לפנות פצועים מעברו השני, מונעים ממנו חיילי צה"ל לעבור. במקרים כאלה, על התושבים לפנות את הפצוע בעצמם עד למחסום, שם ממתין האמבולנס, ולסכן בכך את חייו של הפצוע. לפי עדותו של הארון א-רימאוי, נהג אמבולנס של הסהר האדום ברמאללה, "באופן כללי, כאשר אין פצוע או חולה בתוך האמבולנס לא מאפשרים לי אף פעם להכנס לשטח סגור. אם יש באמבולנס חולה או פצוע אז תמיד מעכבים אותי, אבל מאפשרים לי לעבור בסופו של דבר".⁸⁹

ב-17.10.00 נפגע תושב הכפר בית פוריק שבנפת שכם מידי של מתנחלים. מעדותו של מוחמד חנאווי, נהג אמבולנס של הסהר האדום, עולה כי לאחר שקיבלו הודעה על האירוע, יצא אמבולנס למקום, עד שנתקל במחסום של צה"ל כקילומטר אחרי היציאה משכם:

הגענו למחסום בערך בשעה 9:40 ונעצרנו על-ידי החיילים. הסברנו להם שיש פצועים בבית פוריק ואנחנו בדרך להגיש להם עזרה. הם אמרו לי שהכניסה אסורה. דיברתי איתם יותר מפעם אחת. החייל אמר לי לסובב את האוטו ולחזור. התקשרנו למרכז הסהר האדום שלנו בשכם והם התקשרו לצלב האדום שהבטיח להגיע למקום. חיכינו בערך עשרים דקות. כ-15 דקות לאחר

87. עדות האב נגבתה על-ידי האשם אבו חסן ב-12.11.00.

88. עדותו נגבתה על-ידי נעים א-סעדי ב-1.11.00.

89. עדותו נגבתה על-ידי נעים א-סעדי ב-1.11.00.

שהתקשרנו למרכז שלנו בשכם הגיע רכב מדגם
אופל בצבע אדום, פרטי, מבית פוריצ. החיילים
עצרו את המכונית, והנהג התרגש מאוד וירד
ממנה. הוא דיבר עם החיילים בעברית ואמר
שיש לו פצוע שמדמם והוא מבקש להעבירו
לאמבולנס שעומד כאן. הם סירבו ושלושה מהם
כיוונו אליו את נשקם ואמרו לו: לך מכאן. הוא
אמר להם שהחולה במצב מסוכן ויש להגיש לו
עזרה, אך כל זה לא עזר. המצב נמשך כחמש
דקות, אז הגיע למקום פטרול צבאי ישראלי. נהג

האופל שהביא את הפצוע פנה לחיילים ואמר
להם שיש לו פצוע והחיילים במחסום לא מרשים
לו להעביר אותו לאמבולנס ולא מרשים
לאמבולנס להכנס ולטפל בפצוע. החיילים של
הפטרול אמרו לחיילים במחסום לתת לאמבולנס
להכנס. הם ביקשו מהמלווים של הפצוע להוריד
אותו מהאוטו לקרקע. נכנסנו עם האמבולנס
והעמדנו אותו ליד האופל. מאז שהגיע גייפ
הסיוור למחסום ועד שהתאפשר לנו לטפל בפצוע
חלפו עוד 8-9 דקות.⁹⁰

---

90. עדותו נגבתה על-ידי האשם אבו חסן ב-31.10.00.

פגיעה של פלסטינים בצוותי רפואה

מנתונים שהועברו לבצלם עולה כי היו מקרים בהם פגעו פלסטינים במכוון בצוותי רפואה ומנעו פינוי של פצועים:

— מד"א דיווח על 29 רכבים (אמבולנסים, נט"ן ואט"ף) שנפגעו בין ה-29.9.00 ל-6.11.00. מתוכם, 19 נפגעו באזור ירושלים, שבעה מהם הושבתו. אחד מהם הוצת ויצא מכלל שימוש אחרי שארבעת אנשי צוותו נפצעו מידי אבנים וחילצו עצמם.⁹¹ לדברי יוני יגודבסקי, מנהל אזור ירושלים במגן דוד אדום, בין ה-29.9.00 ל-23.10.00 היו 26 התקפות על אמבולנסים של מד"א באזור ירושלים, בין השאר בחוסאן, חלחול, ראס אל-עמוד, מחנה הפליטים שועפאט ובית חנינה.⁹²

— דובר צה"ל העביר לבצלם שבע דוגמאות בהן מנעו פלסטינים פינוי של פצועים. ארבעה מהמקרים היו של חיילים, שפינויים עוכב בשל ירי מהצד הפלסטיני. במקרה אחד, זה של שוטר המגיב מדחת יוסף שנפצע בקבר יוסף ב-1.10.00, מת השוטר מפצעיו לאחר שפלסטינים לא איפשרו במשך שעות את פינויו לצורך קבלת טיפול רפואי. פינוי החיילים האחרים התעכב בכשעה עד שעה וחצי בשל ירי של הפלסטינים. שלושה מקרים אחרים היו של מתנחלים, שפינויים התעכב בכ-30-45 דקות.⁹³

בועז אלינסון, נהג וחובש בכיר באמבולנס מד"א בירושלים מסר בעדותו לבצלם כי ב-29.9.00 הוא נסע לכיוון שער האריות כדי לפנות פצועים מהר הבית:

כשהגענו לשער האריות ראיתי המון יורד מהר הבית לכיוון שער האריות. ההמון התקרב לכיוון האמבולנס בתנועות של "תסתלקו מפה". נכנסתי לאמבולנס והתחלתי לנסוע לאחור. פתאום, חטפתי אבן בשמשה הקדמית (פרט לחלונות האחוריים, ממוגנים כל חלונות האמבולנס). הזוכית נסדקה אך לא נשברה. ראיתי שאין באפשרותי לנסוע קדימה, נסעתי אחורה ואז האמבולנס נתקע במדרכה והוא נעצר. בכל משך אותו זמן המשיכו הפלסטינים לזרוק עלי אבנים. החלונות הממוגנים מפלסטיק בצדדים נעקרו ממקומם. קפצתי אחורנית ונשכבתי על המתנדבות כדי להגן עליהן. קראתי בקשר: "זורקים עלינו אבנים, טובחים בנו, תעזרו לנו." כששכבתי מאחור, חטפתי אבן בראש ונזקקתי לחמישה תפרים. מפגיעת האבנים נשברה לי זרת ימין ונפצעתי בכתף, בגב ובידיים. גם הנהג המתלמד קיבל אבן בראש ונזקק לתפרים. המתנדבות נפצעו אף הן מפגיעת אבנים. לאחר זמן מה הגיעו שני נהגי אמבולנס תושבי מזרח ירושלים, ואליד ואיאד, ועזרו לנו להיחלץ.⁹⁴

חשוב להפריד בין אחריות הרשויות לפגיעות של שלוחיהן לבין אחריותן במקרה של פגיעה על-ידי אזרחים. במקרה הראשון, האחריות הישירה לפגיעה בזכויות אדם היא על הרשויות ומהווה הפרה של המשפט הבינלאומי. במקרה השני, האחריות על הרשויות היא עקיפה יותר ומתמקדת באכיפה יעילה של החוק ובנסיון אמיתי למנוע פגיעות כאלה. כאשר מדובר בפגיעה של אזרחים על הרשויות להבהיר כי פעולות כאלה יהיו עבירה על החוק. כאשר אירע מקרה כזה, על הרשויות לחקור את המקרים ובמידת הצורך להעמיד את האחראים לדין.

91. מכתב לבצלם מיירוסם מנדולה, דובר מד"א, מה-6.11.00.

92. עדות נגבתה על-ידי תומר פפר ב-23.10.00.

93. מכתב לבצלם מרס"ן אפרת שגב, ראש מדור סיוע, מה-2.11.00.

94. עדות נגבתה על-ידי תומר פפר ב-23.10.00.

פגיעה בעיתונאים

בעיתונאים במכוון, אך מדיניות פיזור ההפגנות של צה"ל, כפי שתוארה לעיל, גורמת לפגיעה גם בעיתונאים, שאינם משתתפים באופן פעיל בהפגנה. כך, למשל, מסר בן וידמן, כתב CNN, לבצלם:

הישראלים ירו לכיוון הפלסטינים שהסתתרו במבנים שמולנו, ממערב לכביש ארז - נצרים. אני והצוות של AP עמדנו ממזרח לכביש, ליד מטעי הזיתים. החיילים הישראלים היו במרחק של כ-250 מטר דרומית לנו, במעלה הכביש. כל הירי היה חי, לא נורה כדור "גומי" אחד. מנסיוני אני מבחין בין קולות ירי חי וירי "גומי". זמן לא רב לאחר שהגעתי למקום, בסביבות השעה 13:00, נפגתי מכדור שנורה מהצד הישראלי. כדי לא להפגע לבשתי אפוד מגן, כובע, ומבגדי היה ברור שאני עיתונאי. הכדורים חדרו דרך האפוד מהמותן הימני ויש שתי יציאות של כדורים מהבטן. הרופא, ד"ר מועוניה אבו חסנין, אמר לי שנפגתי משני קליעים.⁹⁵

מאזן דעאנה, צלם בסוכנות רויטרס, נפצע משני כדורים של אש חיה ברגלו:

בתאריך 2.10.00, בשעה 12:00, עמדתי עם חמישה צלמים נוספים בבאב א-זאויה, בכניסה לרחוב א-שוהאדה. במשך אותו היום היו באזור זה עימותים בין פלסטינים לחיילים ישראלים. עמדנו במקום בטוח, בו החיילים שנמצאו במרחק 30-40 מטר מאיתנו בשטח H-2 לא יכלו לראות אותנו. שהיתי במקום כשעה. כשהתנגשויות פסקו, בסביבות השעה 13:00, החלטנו לעזוב את המקום. צעדתי צעד אחד והרגשתי משהו פוגע ברגלי השמאלית. לא שמעתי יריה וחשבתי בתחילה שמדובר באבן. לאחר שתי שניות הרגשתי פגיעה נוספת ברגלי השמאלית. הרגל החלה לדמם, איבדתי את שיווי המשקל ונפלתי. הבנתי שמדובר בפגיעות ירי. פינו אותי לבית חולים שדה שהיה בכניסה לרחוב הבא. קיבלתי שם עזרה ראשונה והועברתי לבית החולים עאלייה, שם ניתחו אותי, הוציאו את הריסיסים ותפרו את הפצעים. נשארתי שם כמה שעות והועברתי לבית-החולים

לפי סעיף 79 לפרוטוקול הראשון לאמנות ג'נבה עיתונאים זכאים לאותה הגנה הניתנת לאזרחים, גם אם הם נמצאים בתוך האזור בו מתרחשים האירועים האלימים.⁹⁵ לפיכך, יש להימנע מכל פגיעה מכוונת בהם ויש לאפשר להם לפעול בחופשיות כדי לסקר את האירועים.

מתחקיר בצלם עולה כי הן ישראל והן הרשות הפלסטינית אינן מכבדות עיקרון זה. הארגון הבינלאומי "הוועדה להגנה על עיתונאים" פירסם ב-26.10.00 דו"ח על פגיעות בעיתונאים באירועים האחרונים. הוועדה קבעה כי בשל ההשפעה הרבה שיש לתקשורת בעיצוב דעת הקהל באירועים האחרונים, נקטו שני הצדדים באמצעים קשים כדי לשלוט ולפקח על עבודת העיתונאים המכסים את האירועים.⁹⁶

פגיעה בעיתונאים ובחופש העיתונות על-ידי ישראל

- פגיעה בעיתונאים:

בדו"ח שפירסמה "הוועדה להגנה על עיתונאים" ב-9.11.00 נכתב כי הם מצאו 13 מקרים בהם נפגעו עיתונאים מיירי, 10 מהם בוודאות מיירי של כוחות הביטחון הישראליים. לגבי שלושת המקרים הנותרים, לא הצליחה הוועדה להגיע למסקנה לגבי הגורם הפוגע. הוועדה מדגישה כי לא ניתן לקבוע כי כוחות הביטחון הישראליים יורים בכוונה על עיתונאים. הוועדה דיווחה גם על שלושה מקרים בהם עיתונאים הוכו קשות על-ידי כוחות הביטחון הישראליים.⁹⁷

מתחקיר בצלם עולה מסקנה דומה לגבי פגיעות של עיתונאים מיירי של כוחות הביטחון הישראליים. אכן, בצלם לא מצא ראיות לכך כי חיילי צה"ל פוגעים

95. הפרוטוקול הראשון לאמנות ג'נבה מ-1977, סעיף 79.

96. Committee to Protect Journalists, "Bloodied and Beleaguered", October 26. (www.cpj.org) p.1.

97. Committee to Protect Journalists, "Peril in the Territories", November 9, 2000, p.1.

98. עדותו נגבתה על ידי מוניר מימא ב-31.10.00.

אל-אהלי להמשך הטיפול, שם אושפזתי ארבעה ימים ואז נאלצתי להשתחרר בגלל הצפיפות. על פי הדו"ח הרפואי נפגעי משני כדורים חיים. אני עדיין חש כאבים עזים ברגל, ואני בחופשת מחלה מהעבודה מאז.⁹⁹

- הגבלות תנועה על עיתונאים:

בחלק מהמקרים צה"ל אינו מאפשר תנועה חופשית של עיתונאים ומגביל את תנועתם. הגבלות אלה חלות בעיקר, אם כי לא רק, על עיתונאים פלסטינים.

צלם עיתונות פלסטיני מסר לבצלם כי ב-5.10.00 הודיע לו היועץ למתאם הפעולות בשטחים בגזרת חברון כי אסור לו להיכנס לאזור 2-H בחברון, הנמצא תחת שליטה ישראלית מלאה, וכי אם ייכנס הוא ייעצר. כנוסף, מסר הצלם כי נאסר עליו לעבור במחסומי הצבא באזור ולהיכנס לכפרים באזור כדי לסקר את האירועים. בעדותו לבצלם מסר הצלם:

לפני כשבוע ניסיתי להיכנס עם עוד שניים מהצוות שלי לכפר סמוע, דרומית לחברון, ולכסות תהלוכה והלוויה של אחד ההרוגים. בכניסה לסמוע היה מחסום צבאי שעצר אותנו שם. היו עימנו עוד כמה צוותים של רשתות מקומיות וזרות. על כל העיתונאים שנשאו תעודת זהות פלסטינית נאסר להיכנס לתוך הכפר. הראיתי לחיילים במחסום את תעודת העיתונאי בה כתוב שאני עובד בערוץ 2, בצירוף תעודת הזהות שלי. החייל בדק בקשר עם מפקדו שאישר את הצו למנוע מעיתונאים פלסטינים להיכנס לתוך הכפר. כל עיתונאי שנשא כרטיס עיתונאי ותעודת זהות ישראלית קיבל אישור להיכנס. את הצוותים הזרים העמידו החיילים בצד, ובזמן שהייתי במקום הם לא הוכנסו לכפר. במקום היה, בין היתר, צוות של רשת ABC הכתב היה בעל תעודת זהות ישראלית, והצלם עם תעודת זהות פלסטינית. החיילים איפשרו לכתב להיכנס לכפר, אך לצלם לא נתנו, למרות שהם צוות אחד העובד ברשת טלוויזיה אחת.¹⁰⁰

ב-29.10.00 פנה בצלם לדובר צה"ל בנוגע לאיסור שהוטל על עיתונאים פלסטינים להכנס לאזור 2-H בחברון. ב-16.11.00 פנה בצלם לדובר מתאם הפעולות בשטחים, שלמה דרור, בנוגע לאיסור כניסה לישראל שהוטל על עיתונאים פלסטינים. פניות אלה לא נענו עד לכתיבת דו"ח זה.

עיתונאים פלסטינים גם אינם מורשים להיכנס לישראל לצורך עבודתם. אלה מהם העובדים עבור סוכנויות זרות או ישראליות, אינם יכולים להגיע למשרד ולהעביר את החומר שאספו. בתשובה לפניית בצלם מסר שלמה דרור, דובר מתאם הפעולות בשטחים, כי הגבלות התנועה על עיתונאים פלסטינים זהות להגבלות החלות על כל הפלסטינים בשטחים. הוא הוסיף כי בעבר, כאשר בוטלו אישורי כניסה של עיתונאים לישראל עשתה לשכת מתאם הפעולות בשטחים מאמצים רבים כדי לאפשר להם בכל זאת להיכנס לישראל. במצב היום הוחלט לא לנהל מאבק על כך, שכן ידוע שהעיתונאים הפלסטינים מקבלים תכתיבים מהרשות הפלסטינית כיצד לכסות את האירועים.¹⁰¹

כתב ערוץ 2, סלימאן א-שאפי, אורח ישראלי, המסקר את האירועים ברצועת עזה, נעצר שלוש פעמים על-ידי חיילי צה"ל, שהעבירו אותו לחקירת המשטרה, כאשר יצא מהרצועה. א-שאפי מסר לבצלם כי חוקרי המשטרה אמרו לו שהוא הפר צו של אלוף פיקוד הדרום שאוסר על ישראלים להכנס לעזה. במהלך החקירה, הפעילו עליו החוקרים לחץ כדי שלא ייכנס עוד לרצועה. לדבריו, ניסו חוקרי המשטרה להפחידו בטענה שהמערכת שלו תתכחש לו ושמנסיון העבר שלהם הוא יישאר בודד במערכה ואף אחד לא יגן עליו. הם ערכו עליו חיפוש, אך לא מצאו את הקלטות שצילם שכן הוא העביר את החומר באמצעות לוויין לפני יציאתו מעזה. א-שאפי נוהג כך לאחר שכחדש לפני תחילת האירועים עיכבה אותו המשטרה ביציאה מרצועת עזה וניסתה להחרים ממנו את הקלטות. לדברי א-שאפי, הטיעון של הרשויות כי הם עושים כך כדי להגן עליו הוא חסר בסיס, שכן הוא חתם על מסמך בו הוא מוותר על כל הגנה מישראל ולפיכך ישראל פתורה מאחריות למה שיקרה לו. בחקירה דרשו ממנו גם

99. העדות נגבתה על ידי מוסא השאש ב-11.10.00.

100. עדותו נגבתה על-ידי רסלאן מחאגינה ב-31.10.00. שם הצלם שמור בבצלם.

101. הדברים נמסרו לבצלם על-ידי שלמה דרור, דובר מתאם הפעולות בשטחים, בשיחה טלפונית ב-16.11.00.

לחתום על התחייבות שלא ייכנס לרצועת עזה למשך 90 יום, אך הוא סירב ולאחר שעה וחצי ויתרו לו. עם זאת, החוקרים איימו עליו שבפעם הבאה שיעצר הוא לא ישוחרר עוד בערבות.¹⁰²

הגבלות אלה על עיתונאים פוגעות בסיקור האירועים. העובדה שבחלק מהמקרים נאסר רק על עיתונאים פלסטינים להכנס לשטח מסויים, מצביעה על מדיניות המבוססת על שיקולים גזעניים ועל אפליה בוטה ומהווה פגיעה בחופש העיתונות ובחופש הביטוי. מדברי שלמה דרור, דובר מתאם הפעולות בשטחים, עולה כי אחת הסיבות לכך היא חוסר שביעות הרצון של ישראל מדרך הסיקור שלהם. נסיון זה לשלוט על הדיווח המועבר מהווה צנזורה חמורה, שאין לה מקום במדינה דמוקרטית. ההגבלות על כניסת עיתונאים ישראלים לרצועת עזה מעלות חשש דומה.

פגיעה בחופש העיתונות על-ידי הרשות הפלסטינית

הרשות הפלסטינית נוקטת בצעדים שונים שמטרתם להשפיע על סיקור האירועים בשטחים.

בדו"ח "הוועדה להגנה על עיתונאים" מובא המקרה של ווליד סולימן עמייירה, עורך העיתון Hebron Times, שנעצר ב-7.10.00 על-ידי המשטרה הפלסטינית לאחר שהתראיין בתחנת טלוויזיה זרה וביקר את הרשות על השחיתות בה ועל קיום משא ומתן עם ישראל. הוא גם קרא לשחרור פעילי חמאס. לאחר 30 שעות חקירה הוא שוחרר.¹⁰³ לאחר ביצוע הלינץ' בחיילים ברמאללה, דיווחו כמה עיתונאים לבצלם על כך ששוטרים פלסטינים החרימו קלטות וידאו וסרטי צילום מעיתונאים שנכחו במקום.

אנשי בצלם, שצפו במספר הפגנות בצומת איז"ש ואף צילמו אותן, נתקלו בעצמם כמה פעמים באיסור מצד כוחות הביטחון הפלסטינים להמשיך ולצלם. ב-27.10.00 נסע נעים א-סעדי, עובד שטח של בצלם, לקנות קלטת וידאו לצורך המשך

הצילומים של האירועים בצומת איז"ש. איש ביטחון פלסטיני עצר את המונית בה נסע והורה לו להתלוות אליו. הוא ביקש את תעודת הזהות שלו ולקח אותו למפקדת הביטחון הפלסטיני ברמאללה, שם נחקר על-ידי איש ביטחון שביקש לראות את החומר שצילם באותו יום. לאחר שצפה בקלטת, החזיר לו אותה ושוחרר אותו. ב-2.11.00 דיווח נעים א-סעדי, שצפה באירועים בצומת איז"ש, כדלקמן:

בשעה 15:30 תפסו המפגינים צוות מתחנת טלוויזיה כלשהי, שצילם כמה מפגינים כשהם מכינים בקבוק תבערה. המפגינים שהכינו את הבקבוקים הורו לעיתונאים להפסיק לצלם, אך אלה סירבו. אנשי ביטחון בלבוש אזרחי שהיו בקהל המפגינים התערבו וקראו לתגבורת. למקום הגיעו אנשי כוחות ביטחון חמושים, במדים. הם שהו במקום כחמש דקות ואז עזבו ולקחו איתם את העיתונאים, לא ידוע לי לאן.

צלם עיתונות מסר לבצלם על האירועים שהתרחשו ב-19.10.00, כאשר בלון גז התפוצץ במפקדה הראשית של המשטרה הפלסטינית בבית-לחם:

הייתי לבדי עם מצלמה. כשהגעתי למקום התחלתי לצלם, עד שניגש אלי שוטר פלסטיני לבוש מדים בצבע ירוק-זית, נושא נשק, וביקש את הקלטת. שאלתי אותו למה אני צריך לתת לו את הקלטת והוא ענה שזה מסיבות בטחוניות, ושאני אתן לו אותה או שהוא יחרים לי את המצלמה ויקח את הקלטת. הוא לא היה ברטלי. באותו זמן התחילו להתקבץ אנשים סביבנו וצרחו: תן לו את הקסטה. הצרחות גברו, והשוטר ניסה לגרש את האנשים ואמר להם שהוא יסתדר לבדו. האנשים התפזרו ואני נתתי לו את הקלטת.¹⁰⁴

עיתונאי זר אחר דיווח לבצלם על לפחות שני אירועים בהם הורו לו אנשי כוחות ביטחון פלסטינים להפסיק לצלם. האירוע הראשון היה ב-4.10.00, כאשר עמד וצילם עימותים בין פלסטינים לכוחות הביטחון הישראלים באל-בירה:

102. הדברים נמסרו לבצלם על-ידי סלימאן א-שאפי בשיחה טלפונית ב-16.11.00.

103. הי"ש 97, עמ' 7.

104. עדותו נגבתה על-ידי תומר פפר ב-30.10.00. שם העיתונאי שמור בבצלם.

לפתע הגיע רכב מסחרי כחול, ונעצר כעשרה מטרים מאיתנו, וכשלושים מטרים מהצעירים הפלסטינים שעמדו בקדמת ההפגנה. בתוכו היו שלושה פלסטינים, בני 20-30. הם קראו לילדים, נתנו פקודות והחלו לחלק בקבוקי תבערה. ביקשתי מהצלם שלי לצלם את המתרחש. אחד הילדים הבחין בזה, צעק להתריע, ותוך 15 שניות היינו מוקפים. הרכב נסע 20 מטרים קדימה ונעצר. שלושת הצעירים רצו אחורה וחטפו את המצלמה מידי הצלם. אחד מהם צעק "להרוג, להרוג", האגרוף שלו היה מוכן להכות. לא היה טעם להתווכח.

לאחר מכן נלקחו העיתונאי וצוותו לתחנת המשטרה, שם החזירו להם את המצלמה, רק לאחר

שכפו עליהם למחוק את התמונות של בקבוקי התבערה. ב-20.10.00, כאשר צילם העיתונאי וצוותו את אחת ההפגנות, הגיע אליהם גייפ של המשטרה הפלסטינית ואנשי ביטחון פלסטינים הורו להם להפסיק לצלם ולהתלוות אליהם לתחנת המשטרה. שם החזירו להם את מצלמת הוידאו, אך הרסו להם שתי מצלמות סטילס.¹⁰⁵

הטלת צנזורה בצורה כזו על-ידי הרשות הפלסטינית היא חמורה, בייחוד כאשר לתקשורת יש תפקיד כה מכריע באירועים אלה. הרשות הפלסטינית לא מכבדת את עקרונות חופש הביטוי, כפי שכבר הוכיחה בעבר.¹⁰⁶ על הרשות להבטיח את בטחונם של כל העיתונאים ולאפשר להם סיקור חופשי.

105. שם העיתונאי שמור בבצלם.

106. ר': The Palestinian Human Rights Monitoring Group, Monitor, "Media in Palestine: Between the: PNA'S Hammer and the Avil of Self-Censorship, Vol. 3, Issue 5, Nov. 1999

פגיעות של מתנחלים בפלסטינים

יכול ואיני מסוגל כבר להשקיט את השטח [...] עד עכשיו בלמתי, כמעט בגופי, התארגנויות של אנשים. אבל השטח כל-כך חם וכל-כך רותח, שאני כבר לא מסוגל".¹¹⁰

לפי דברי האלוף גיורא איילנד, ראש אגף מבצעים בצה"ל, הצבא מודע היטב לסכנה זו:

ישנה סכנה אמיתית שלחלק מן המתנחלים הללו יימאס, למיטב הבנתנו את המצב, והם ייגדו: "טוב, אנו נתקלים באותם בעיות ואיומים מידי יום ביומו, ומה שהצבא עשה אין בו דבר. בכל יום זה מסוכן להגיע מהבית שלי לעבודה שלי, או לשלוח את ילדי לבית-הספר, ואם הצבא אינו עושה דבר אעשה אני מה שאוכל כדי להגן על ביתי." כמוכן שזוהי מגמה מסוכנת מאוד, ועד עתה אנו די שמחים שרוב ואפילו יותר מרוב הציבור בגדה המערבית ובעזה מבין זאת היטב - הם סבלנים, הם מאפשרים לצבא לטפל במצב. אך הדבר עשוי להשתנות, משום שאנשים עלולים לכעוס מאוד על המצב הזה, או שהם עלולים להתלהב, וזהו לעיתים אחד הסיכונים להם ניסיתי לרמוז כאשר אמרתי שאפילו אם כל יום דומה למישהו, יש מעין הצטברות של התוצאות או ההשפעות אשר עשויה בסופו של דבר לגרום לבעיות עמן טרם נאלצנו להתמודד.¹¹¹

לבצלם ידוע על לפחות שלושה מקרים בהם הרגו מתנחלים פלסטינים:

— פאהד מוסטפא באכר, בן 36, תושב בידיה שבנפת טול-כרם נהרג מידי אזרח ישראלי ב-10.10.07.

— פריד מוסא נסאסרה, בן 22, תושב בית פוריק שבנפת שכם נהרג מידי אזרח ישראלי ב-17.10.00.

במהלך השבועות האחרונים אירעו מקרים רבים בהם פגעו מתנחלים בפלסטינים. תופעה זו אינה חדשה ובצלם התריע כבר בעבר על כך שהרשויות הישראליות לא עושות די כדי למנוע פגיעות מסוג זה ולאכוף את החוק על המתנחלים.¹⁰⁷

בשבועות האחרונים התבטאו מתנחלים רבים בתקשורת כי מאחר והצבא לא עושה די כדי להגן עליהם, כוונתם לפגוע בפלסטינים וכי הם אינם מוכנים עוד לשבת בשקט. כך, למשל, הסביר הודי ליברמן, יו"ר המועצה האזורית קרני שומרון, חסימת כביש בגדה המערבית על-ידי מתנחלים: "החלטנו שדי להבלגה. לא מול הצבא, אלא מול הערבים. כביש שאנו לא נוכל לנסוע בו, גם הם לא ייסעו בו. החלטנו על סדרת פעולות מדורגת, והחסימה ביום שישי היא הצעד הראשון."¹⁰⁸

ראשי המתנחלים מציגים את עצמם כאלה שבולמים פעולות חמורות יותר וקאלה שאחראים על האיפוק הרב, לטענתם, שמגלים המתנחלים. עם זאת, הם מאיימים כי לא יוכלו להמשיך בכך זמן רב. כך, למשל, בפגישה של אלי"מ יוסף אדירי, מח"ט שומרון, עם מתנחלים בצפון הגדה, אמר הרב של איתמר, נתן חי: "אם ייהרג פה חס וחלילה עוד חייל או אזרח, נאבד שליטה [...] התושבים יירדו מהגבעות וינקמו בערבים באכזריות." הרב של ההתנחלות יצהר, דוד דוקביץ, אמר כי "העובדה שלא כל חווארה עלתה באש - אם לא על ידיך אז על ידינו - היא ההוכחה שהציבור פה מגלה איפוק אדיר. ההבלגה שלנו ראויה לצליש, אבל גם לה יש גבול. לעולם לא ניתן שנורת נשמה יהיו הסמל של העם היהודי. אנחנו מצפים מצה"ל שיוקף את קומתו, אחרת המצב יהיה חמור פי כמה. בידך הדבר."¹⁰⁹ ראש מועצת גוש עציון, שאול גולדשטיין, אמר כי "הודעתי השבוע למח"ט גוש עציון שאיני

107. ר' בצלם, אכיפת החוק על אזרחים ישראלים בשטחים, מארס 1994.

108. "מתנחלים חסמו כביש בשטחים עקב ירי: החלטנו שדי להבלגה". הארץ, 5.11.00.

109. "זקוף קומתך, קצין יהודי". מוסף הארץ, 20.10.00.

110. "תושבי גוש-עציון דורשים לצאת לפעולות נקם". ידיעות אחרונות, 2.11.00.

111. מסיבת עיתונאים של האלוף גיורא איילנד, ראש אגף מבצעים בצה"ל, ב-25.10.00.

— מוסטפא מחמוד מוסא עליאן, בן 47, תושב מחנה הפליטים עסכר שבנפת שכם, נהרג מפגיעת אבנים שיידו מתנחלים באזור כפר מאלכ שבנפת רמאללה ב-14.11.00.

דו"ח זה לא יעסוק בהרחבה בנושא של אלימות מתנחלים, לכך יקדיש בצלם דו"ח נפרד בשבועות הקרובים. עם זאת, נביא להלן כמה עדויות על-מנת להצביע על תופעת האלימות מצד המתנחלים ועל שיתוף הפעולה של הצבא עם תופעות אלה. מהעדויות שגבה בצלם עולה כי היו מקרים בהם חיילים נוכחים במעשי אלימות של מתנחלים נגד פלסטינים. עם זאת, נסיונותיו של צה"ל למנוע מעשים בלתי חוקיים של מתנחלים נגד התושבים הפלסטינים, או לעצור את המשתתפים בהם, הם מעטים וקלושים, אם בכלל.

בשנים האחרונות גבה בצלם עדויות המצביעות על תופעה דומה. מאחר שלא מדובר במקרים חריגים אלא בתופעה, ניתן להסיק כי לא מדובר במחדלים אלא במדיניות כללית של צה"ל. בכך תורם צה"ל באופן פעיל להמשכשם של מעשי האלימות ומועל בחובתו להגן על הפלסטינים מפני מעשים כאלה.¹¹²

עדויות של עבד א-סלאם ג'ראר,

חובש בסהר האדום בג'נין¹¹³

עבד א-סלאם ג'ראר, חובש בסהר האדום בג'נין מסר בעדותו לבצלם כי ב-30.9.00 הוא נסע באמבולנס כדי לפנות פצוע קשה בכפר בידיא. לדבריו:

בכניסה לכפר עצרה אותנו קבוצה של כעשרים מתנחלים חמושים שעמדו על הכביש. במקום היו גם אנשי צבא וארבעה כלי רכב צבאיים. המתנחלים עצרו אותנו ולא אפשרו לנו להיכנס לבידיא. הם חסמו את הדרך, צעקו וקיללו אותנו. הצלחנו להכנס לבידיא בדרך עוקפת ולקחנו את הפצוע שנפצע בבטנו מכדור חי. הוא היה במצב קשה ולקחנו אותו לכיוון שכם לבית-החולים רפידיא.

ביציאה, באותו מקום בו נעצרו כשניסינו להכנס לכפר, עצרו אותנו המתנחלים פעם נוספת. הם

שאלו אותנו שאלות בעברית כמו לאן אנחנו נוסעים, וכיוצא בזה. הרופא שהיה אתנו דיבר עברית וביקש מהם לתת לנו לעבור כשהוא מציין בפניהם שיש באמבולנס פצוע קשה. המתנחלים התחילו לקלל אותנו, להתאסף סביב האמבולנס ולדפוק עליו. כשאמרנו שיש באמבולנס פצוע קשה אחד המתנחלים אמר לנו שכולנו נמות בו, כולל הפצוע. אנחנו, אנשי הצוות באמבולנס, התאפקנו כל משך ההתנכלות, ולא ענינו לקללות ולהתגרירות. המתנחל היכה בקת הרובה שלו ושבד את השמשה הצדדית שמצד שמאל, השמשה שמאחורי הנהג. השמשה נשברה ורסיסה התפזרו בתוך האמבולנס ועל הפצוע עצמו.

משך כל הזמן החיילים במקום רק עמדו בצד ולא התערבו.

עדויות של עטייה מוחמד יוסף זייד,

בן 34, תושב טורה א-שרקיה שבנפת ג'נין¹¹⁴

עטייה זייד, נשוי ואב לשני בנים, הוא בעל מפעל לשמפו בכפר טורה א-שרקיה. ביתו נמצא במרחק של כ-100 מטר מהכביש הראשי. אחיו מתגורר עם אשתו וששת ילדיו במרחק של כ-20 מטר מביתו. לדבריו:

ב-17.11.00 אחד המתנחלים נסע ברכבו בכביש העוקף בשעה 21:00. באופן פתאומי, ובלי שום סיבה, הוא עצר את רכבו, ירד ממנו והתחיל לירות לעבר ביתו של אחי. בתוך הבית היו באותה שעה אחי ובני משפחתי. הוא ירה עשרות כדורים, שכולם פגעו בקירות הבית אבל אף אחד מבני המשפחה לא נפגע. המתנחל נסע ברכב טנדר טויוטה לבנה, אבל אני לא מכיר אותו. להערכתי ולהערכת בני הכפר הוא מההתנחלות ח'ניינת. מבנה גופו של המתנחל הוא שמן.

למחרת, ב-18.11.00, אותו מתנחל שוב עצר את רכבו בצד הכביש וירה כמה כדורים מאותו מקום שבו ירה בלילה הקודם. כנראה שהוא ירה באוויר כי הכדורים לא פגעו בבתי התושבים. באותו זמן, חמישה גיפים של הצבא עמדו במרחק של כ-50 מטר והבחינו וראו את המתנחל

112. חובה זו מעוגנת, בין השאר, בסעיף 43 לתקנות האג משנת 1907.

113. עדותו נגבתה על-ידי רסלאן מחאג'ניה ב-3.10.00.

114. עדותו נגבתה על-ידי רסלאן מחאג'ניה ב-30.11.00.

יורה, אבל אף חייל לא ניגש אליו ולא דיבר איתו. המתנחל חזר לרכבו ועזב את המקום. מאוחר יותר באותו יום, בסביבות השעה 16:00, חמישה גיפים של הצבא ודחפור הגיעו לכפר מכיוון מחסום שקד. הם נכנסו לתוך שטח אדמה ששייך לשני תושבים מהכפר, יוסף מוחמד יוסף זייד וכאמל אחמד זייד, ונטועים בו עצי זית. שטח האדמה הוא 30 דונם. שני גיפים חנו בכניסה לכפר כדי למנוע מהתושבים להגיע לאדמה. הדחפור התחיל לעקור את עצי הזית ולחרוש את האדמה. ניגשתי למפקד הכח ושאלתי אותו למה הם עוקרים את העצים. הוא ענה לי שנורקה אבן לכיוון אחד המתנחלים מתוך מטע הזיתים, ולכן הם עוקרים את המטע. באותו זמן התקבצו התושבים במרחק של כ-200 מטר מהאדמה ובמרחק של כ-50 מטר משני הגיפים שחנו בסמוך לכפר. חלק מהתושבים התחילו לזרוק אבנים לכיוון החיילים שחנו בכניסה לכפר. החיילים ירו רימוני גז ואש חיה באוויר. לא היו פצועים, אבל חלק מהתושבים התעלפו כתוצאה מהגז המדמיע והם טופלו במקום.

המפקד מסר לי כי אם התושבים ימשיכו ביידוי האבנים, הוא יעקור את כל מטע הזיתים וגם יורה להרוס את שני הבתים שקרובים לכביש, כלומר את ביתי ואת ביתו של אחי. בסך-הכל עקרו החיילים באותו יום 20 עצי זית שנטעו לפני 15 שנה. החיילים גם חרשו את האדמה ועשו בורות בעומק של חמישה מטר.

עדותו של מוחמד סאנם עבד רבו שאהין, בן 42, תושב דהרייה שבנפת חברון¹¹⁵

מוחמד שאהין, עורך דין, מתגורר בכפר דהרייה ועובד בחברון. בעדותו לבצלם תיאר את שהתרחש באחד הימים בהם חזר מחברון לביתו:

ביום שני, ה-30.10.00, חזרתי מעבודתי במשרדי בחברון בסביבות השעה 14:40, והגעתי לצומת עבדא. הצומת ממוקם כשני ק"מ לפני ההתנחלות עתניאל. נסעתי במהירות של 90 קמ"ש ומולי בא רכב מסוג פולקסווגן טרנספורטר קרוול, בצבע אדום, עם לוחית זיהוי צהובות. ליד הנהג היה

נוסע אחד ולא ראיתי אם ישבו עוד אנשים מאחור. שמתי לב לרכב שבא מולי כי בתקופה הזו אנחנו נוסעים בזהירות בשל הפחד מהמתנחלים. הנהג היה בעל זקן לא גדול וחבש כיפה לראשו.

הפולקסווגן נסעה במהירות איטית, וכשהיא התקרבה למרחק של כעשרה מטרים מולי הבחנתי שהנהג לקח משהו ביד ימין. כשהגענו אחד מול השני הבחנתי בתנועת ידו שהוא זורק משהו לכיווני. שמעתי קול כמו של פיצוץ וראיתי שאבן פגעה בשמשה הקדמית ונכנסה לתוך הרכב. האבן נפלה על הכיסא לידי. באותו רגע בלמתי ואיבדתי שליטה על הרכב. עצרתי בצד הכביש. האבן פגעה במשענת הכסא שלידי, קפצה ופגעה בבטני והרבה שברי זכוכית מהשמשה נגעו בי.

הסתכלתי במראה וראיתי שהמכונית ממשיכה בנסיעתה. הסתובבתי ורדפתי אחריה. כשהבחינו שהסתובבתי הם האיצו, עקפו רכב פלסטיני מסחרי ולבסוף ברחו לי ולא יכולתי לרשום את מספר הרכב.

ליד הכניסה למחנה הפליטים אל-פואר עמד גיפ צבאי. רכב הפולקסווגן המשיך בנסיעה במהירות דרך חברון לכיוון ההתנחלות בית חג'י. הקצין שהיה נוכח במקום לקח את עדותי. הוא לקח ממני פרטים על הרכב שממנו נורקה האבן ומסר את הפרטים במכשיר הקשר. כמו כן הוא הפנה אותי למת"ק כדי שאתלונן.

נסעתי בדרך העוקפת בסמוך להתנחלות בית חג'י. ראיתי הרבה צבא ומתנחלים אבל לא זיהיתי את הרכב ביניהם. ניגשתי למת"ק שליד כביש עוקף חברון, מזרחית להתנחלות בית חג'י, וכשירדתי מהרכב ראיתי את נוסעי הרכב שפגעו בי עומדים בשער הכניסה למת"ק. את הרכב לא ראיתי כי חניתי בחוץ.

הגעתי למת"ק בסביבות השעה 15:15. השומר בשער שאל אותי מה אני רוצה וענית לי שבאתי כדי להתלונן על הפגיעה ברכבי ובי. הוא אמר לי "המת"ק מת" והוסיף שאלך הביתה. סיפרתי לו מה שקרה לי והצבעתי על שני המתנחלים שעמדו לידו. השומר אמר לי: "אז מה, היום

115. עדותו נגבתה על-ידי רסלאן מחאג'יה ב-31.10.00.

אתם הרגתם לנו שלושה אנשים ואתם זורקים
עלינו אבנים יום יום אז מה אם קבלת אבן,
תסתלק מיד ואם לא אני אירה בך." הוא דיבר
עברית ואני מבין עברית טוב מאוד. שני
המתנחלים עמדו במקום ושמעו את השיחה. הם
צעירים, בני 20 להערכתי.

עזבתי את המקום וביציאה מהמת"ק ראיתי גייפ
צבאי. עצרתי את הגייפ והתלוננתי בפני הנהג
והיושב לידו על מה שקרה. התשובה של הנהג
היתה "אז מה". השיחה הזו התנהלה כשאני
יושב בתוך רכבי והחיילים בגייפ.

חזרתי לביתי פניתי לרופא באל-דאהרייה כי היו
לי פציעות בבטן, בפנים ובידיים כתוצאה משברי
הזכוכיות. טופלתי במקום ושוחררתי. למחרת
בבוקר פניתי למשטרת חברון בקריית ארבע
והגשתי תלונה.

עדויות של חמדאן עבד אל-עזיז אחמד, בן 38, תושב א-סאווייה שבנפת שכם¹¹⁶

חמדאן אחמד, שבתו אלאא נפטרה כתוצאה
מהתפוצצות התוספתן ב-14.10.00, לאחר שחיילי
צה"ל לא איפשרו לו לפנותה לבית החולים,¹¹⁷ סיפר
בעדותו לבצלם על אירוע שאירע שבוע לפני כן:

ביום שבת, 7.10.00, נסעתי בסביבות השעה
20:30 לבקר את שתי אחיותי. האחת מתגוררת

במחנה הפליטים עסכר והשניה בשכם. נסעתי אז
עם אשתי ועם ילדיי הקטנים, אחת בת שנה
וחצי והשני בן 40 יום. במכונית נהג איברההים
חגי'אב. המצב באותו יום היה מתוח.

בדרך חזרה לכפר א-סאווייה, מכיוון דרום,
נתקלנו במכונית צבאית ישראלית ועליה זרקור.

החיילים האירו עלינו בזרקור, ראו שמספר
המכונית ערבי ואמרו לנו לעצור, אחרי זמן מה
הגיעו כמה מכוניות של מתנחלים מאחורינו, מהן
ירדו כעשרה מתנחלים והתחילו לזרוק עלינו
אבנים. השכבנו את הילדים הקטנים מתחת
למושבי המכונית כי פחדנו שייפגעו מאבנים או
יריות. המתנחלים שברו את כל זוגיות המכונית.

ביקשנו מן החיילים להתערב ואחד מהם אמר:
לך למשרד הקישור הצבאי הישראלי בחווארה.
הנהג נסע לשם והמתנחלים השיגו אותנו מול
משרד הקישור. הם התחילו להכות אותנו
באבנים. אני, אשתי והנהג נפצענו. כאשר ירדנו
להתלונן עליהם שלף החייל הישראלי בשער
משרד הקישור הצבאי את נשקו נגדנו ואמר: לכו
מפה, ואם לא תלכו אני יורה בכם.

אחר כך הלכנו למחסום הביטחון הלאומי
הפלסטיני וביקשנו מהם לעזור לנו. הם לקחו
אותנו למשרדי המושל והעבירו אותנו למרפאה
הצבאית הפלסטינית, ומשם הועברנו לבית
החולים רפידיה.

116. העדות נגבתה על-ידי האשם אבו חסן ב-12.11.00.

117. ר' פירוס המקרה לעיל.

מסקנות והמלצות

מתחקיר בצלם עולה כי ישראל היא האחראית העיקרית להפרות זכויות האדם בשטחים בחודשיים האחרונים. עם זאת, הרשות הפלסטינית נושאת אף היא באחריות להפרות זכויות אדם בתקופה זו.

גורמים רשמיים בישראל מנסים למקד את תשומת הלב באירועים האחרונים בירי של פלסטינים בניסיון להצביע על האירוק הרב בו נוקט צה"ל. עם זאת, התמונה שמנסים גורמים אלה להציג היא חלקית ומגמתית. מדיניות ישראל מכוונת ברובה המכריע כנגד האוכלוסייה האזרחית, שאינה נוטלת חלק בירי על אזרחים ישראלים או על חיילי צה"ל, והיא הנפגעת העיקרית מהפרות זכויות האדם על-ידי ישראל.

רוב אלה שנהרגו או נפצעו בשבועות האחרונים לא נשאו נשק והפגיעה בהם היתה תוצאה ישירה ממדיניות ישראל בנוגע לפיזור הפגנות של פלסטינים לא חמושים. ישראל הפעילה בפיזור הפגנות כוח מופרז, לא פרופורציונלי ביחס לסכנה שנשקפה לחיילים ובניגוד להוראות הפתיחה באש.

בצלם התריע כבר בעבר כי המדיניות המתירה ירי קטלני במצבים שאינם כרוכים בסכנת חיים מהווה את הגורם העיקרי למותם של פלסטינים בשטחים בידי כוחות הביטחון. למרות המחיר הגבוה שגבתה מדיניות זו, נמנעה ישראל מלשנות את מדיניותה.

גורמים רשמיים מצדיקים היום את מדיניות פיזור ההפגנות בטענה שפלסטינים יורים על חיילי צה"ל מתוך ההפגנה. אולם טענה זו אינה יכולה להתקבל. ראשית, אותה מדיניות קיימת כבר כמה שנים והניסיון להיאחז בשינוי בנסיבות כהצדקה לה אינו יכול לעמוד. שנית, ירי מתוך קהל המפגינים אינו הכלל אלא החריג ואינו יכול להוות בסיס לקביעת המדיניות.

ישראל מנסה להיתלות בטענות מסוג זה כדי לכסות על העובדה שלמרות שהיתה מוכנה לאירועים מהסוג המתרחש בשבועות האחרונים, לא טרחה לפתח אמצעים לא קטלניים לפיזור הפגנות או להכשיר את החיילים להתמודד עם הפגנות מסוג זה. כתוצאה מכך, נותרו החיילים עם כדורי "גומי"

ואש חיה, דבר שגרם למספר נפגעים גבוה בקרב הפלסטינים, בהם מאות ילדים. ירי זה גרם גם לפגיעה באנשים שלא השתתפו באופן פעיל בהפגנות, כולל צוותי רפואה ועיתונאים.

גם אם אין לישראל מדיניות מכוונת לפגוע בפלסטינים, הרי שלאחר שנהרגו כה רבים במהלך פיזור הפגנות באותה דרך וישראל סירבה בעקשנות לשנות את מדיניות פיזור ההפגנות, העדר הכוונה אינו יכול להפחית עוד מהאשמה ומהאחריות הרובצת עליה.

ההגבלות הרבות שמטילה ישראל על חופש התנועה של הפלסטינים בשטחים הופך את חייהם של מאות אלפי אנשים לבלתי נסבלים, מבלי שתהיה לכך כל הצדקה. הגבלות אלה מוטלות גם על צוותי רפואה ועיתונאים פלסטינים, בניגוד להוראות המשפט הבינלאומי לפיהן מגיעה לאוכלוסיות אלה הגנה מיוחדת. הטלת עוצר על עשרות אלפי אזרחים פלסטינים, לצורך נוחותם של המתנחלים, מהווה אפליה בוטה והעדפה ברורה של אוכלוסייה אחת על-פני אוכלוסייה אחרת.

התעלמותה של ישראל מפגיעות של מתנחלים בפלסטינים, ונוכחותם של חיילי צה"ל בחלק מהאירועים בהם התרחשו פגיעות כאלה, מהווה הפרה חמורה של חובתה של ישראל ככח הכובש להגן על האוכלוסייה הפלסטינית. בעיקר לנוכח אירועי העבר, היה על ישראל להבהיר למתנחלים כי פגיעות כאלה הן עבירה על החוק וכל מקרה ייחקר והאחראים יועמדו לדין.

הרשות הפלסטינית פוגעת אף היא באוכלוסייה האזרחית. הרשות לא עושה מאמץ אמיתי כדי למנוע מילדים להשתתף בהפגנות, למרות הסיכון הרב הכרוך בכך. בנוסף, הרשות כמעט ולא מנסה למנוע פגיעה של פלסטינים באזרחים ישראלים ואף לא מגינה על האוכלוסייה האזרחית הפלסטינית בכך שהיא מתירה ירי מתוך בתים של אזרחים או בסמוך אליהם. הרשות הפלסטינית גם מונעת מעיתונאים לסקר באופן חופשי את האירועים ובכך מטילה הגבלות על חופש הביטוי, כמנהגה גם בעבר.

בצלם קורא לממשלת ישראל:

- לשנות את מדיניות פיזור ההפגנות, שעלתה עד היום בחייהם של מאות פלסטינים וגרמה לפציעתם של אלפים. על ישראל לפתח אמצעים לפיזור הפגנות שאינם קטלניים. עד אז על ישראל להימנע משימוש בכדורי "גומי" לצורך פיזור הפגנות, שכן מדובר באמצעי קטלני. על ישראל גם לבדוק את הטענות בדבר שבירת המארז של כדורי "גומי" לפני ביצוע הירי. בנוסף, על ישראל לבטל את ההוראה המתירה ירי אש חיה ברגליהם של מידיי אבנים ולהתיר ירי כזה רק במקרים בהם נשקפת סכנת חיים ממשית ומיידית לאנשי כוחות הביטחון. הוראות הפתיחה באש צריכות להיות מבוססות רק על עיקרון זה ואין לשנותן לפי שיקולים מדיניים.
- להקל בהגבלות המוטלות על חופש התנועה של האוכלוסייה הפלסטינית, ולצמצמן רק במקרים בהם צורכי ביטחון הכרחיים מצדיקים זאת. בכל מקרה, הגבלות אלה אינן צריכות לחול על צוותי רפואה ועיתונאים.
- למנוע פגיעה של מתנחלים בפלסטינים. בכל מקרה בו התרחשה פגיעה כזו, על ישראל לחקור

את המעורבים ובמקרה הצורך להעמידם לדין. על ישראל להורות באופן ברור לחיילי צה"ל כי כאשר הם נוכחים באירועים כאלה, עליהם למנוע זאת באופן מידי.

בצלם קורא לרשות הפלסטינית:

- לעשות כל מאמץ אפשרי כדי למנוע מילדים להשתתף בהפגנות.
  - למנוע פגיעה באוכלוסייה האזרחית, הן הישראלית והן הפלסטינית. על הרשות הפלסטינית להבהיר לאנשי כוחות הביטחון שלה ולאזרחים הנושאים נשק כי ירי לעבר אוכלוסייה אזרחית הוא אסור. בכל מקרה בו נעשתה פגיעה כזו, על הרשות הפלסטינית לחקור את המעורבים ובמקרה הצורך להעמידם לדין.
  - לאפשר לעיתונאים לסקר באופן חופשי את האירועים.
- בשל היקף האירועים הנרחב בשבועות האחרונים בשטחים, קורא בצלם להקמת ועדת חקירה בינלאומית, בלתי תלויה, שתחקור את הפרות זכויות האדם שאירעו בשטחים בתקופה זו. על ועדה כזו להתמקד בחקירת ההפרות ולא בנסיבות הפוליטיות שהביאו לאירועים האחרונים.

נספח א': תגובת דובר צה"ל

חטיבת ענף מדור טל': פקס: זכ 6 טי	דובר קשרי ציבור	צה"ל ומידע סיוע 03-6080339/340 03-6080334 915 2000 התשס"א
	בדצמבר בכסלו	

לכבוד
עו"ד יעל שטיין - "בצלם"

הנדון: תגובת דובר צה"ל לדו"ח "בצלם"

להלן תגובת דובר צה"ל המעודכנת לדו"ח "בצלם" מתאריך 6/12/2000:

בצה"ל לומדים בעיון את דו"ח ארגון "בצלם", על כל המפורט בו. צה"ל מחשיב מאוד את נושא זכויות האדם והייליו מתחנכים עפ"י עקרונות אלה.

נקודה בולטת, הראויה להתייחסות כבר בשלב זה, היא שמחברי הדו"ח בוחנים את מדיניות התגובה של צה"ל לגבי ההתפרעויות האלימות של הפלסטינים בקנה מידה שיטורי, כאילו היו חיילי צה"ל שוטרים העוסקים באכיפת החוק והסדר. יש להדגיש בנקודה זו כי הרשות הפלסטינית היא זו שבחרה את דרך האלימות ונטשה את שולחן הדיונים והאחריות חכוללת להצתת האלימות ולמאות הנפגעים משני הצדדים חלה עליה בלבד.

גישה זו מתעלמת לחלוטין מהמציאות החדשה שנוצרה בשטח ביוזמת הפלסטינים בחודשיים האחרונים, במסגרתה בוצעו כנגד אזרחים וחיילים ישראלים למעלה מ-7000 תקיפות משמעותיות (בהן מעל 5192 התפרעויות אלימות ו-2071 תקיפות בנשק חם). במקרים רבים, מבוצעות תקיפות אלה בידיעתם, תמיכתם ומעורבותם של מנגנוני הרשות הפלסטינית. באופן שניתן לומר, כי המצב הנוכחי הינו מצב של עימות מזויין בין ישראל לרש"פ. לפיכך, קנה המידה לבחינת מאפייני הפעילות של צה"ל אינו קנה מידה שיטורי, אלא קנה מידה מלחמתי.

בשים לב למסקנה זו, מדיניות הפעלת הכוח על ידי צה"ל, בתגובה להתקפות הפלסטיניות, הינה מרושנת ביותר, והיא נזרת של המציאות בשטח ולא כנטען בדו"ח, של מצבים פוליטיים משתנים.

באשר לכללי הפתיחה באש, הרי תללו עשויים להשתנות על פי המצב בשטח, אולם המהות לא השתנתה – הצורך בהגנה על חיי אדם. צה"ל אינו נוהג לפרט בפומבי את כללי הפתיחה באש המנחים את חייליו, לאור העובדה שמדובר בהנחיה מבצעית שחשיפת פרטיה עלולה להיות מנוצלת ע"י גורמים עוינים ולסחון את החיילים.

באשר לקיומן של חקירות מצ"ח בעקבות האירועים השונים, הרי שבהתבסס על ראיות המצב כעימות מזויין, כמו גם על נורמות מקובלות לצבאות במצב לחימה, דוגלות רשויות צה"ל בעמדה לפיה, ככלל, אין מקום לפתוח בחקירות מצ"ח בגין עצם קיומם של נפגעים

כתוצאה ממצב הלחימה, וזאת בהעדר חשד לחריגה חמורה מכללי ההתנהגות המחייבים. בהתאם למדיניות זו נפתחה כבר חקירת מצ"ח אחת בגין אירוע ירי באיו"ש, ובמספר אירועים נוספים נבחנת עתה שאלת הצורך בחקירת מצ"ח.

באשר לטענות בדבר פגיעה בצוותים רפואיים: מפקדי צה"ל חוזרים ומדגישים בכל הזדמנות, ובפני כל החיילים, את החובה לנקוט בכל הפעולות הנדרשות על מנת להימנע מפגיעה בצוותים רפואיים, כל עוד צוותים אלה אינם מעורבים באופן ישיר בלחימה. על החיילים מקשה העובדה שהפלסטינים עושים שימוש ציני באמבולנס ובצוותים רפואיים להעברת אמצעי לחימה ופעילים ומחסה לירי.

באשר לטענות על פגיעה בעיתונאים: צה"ל מאפשר סיקור עיתונאי חופשי בשטחי איו"ש ועזה לכלי התקשורת הזרים. לעיתונאים זרים גישה מלאה לכל מקום בישראל ובשטחים. במקרים מסוימים, עיתונאים נורו שלא במכוון, משום שהתמקמו בקו האש בין יורים ופורעים פלסטינים לחיילי צה"ל, על מנת להשיג תמונה טובה יותר או פשוט מחוסר ניסיון. מכל מקום - כל מקרה כזה נבדק לגופו ומתוחקר.

צה"ל מצר על העובדה שהארגון בחר לצטט טענות פלסטיניות במקום לבקר בחריפות את הפלסטינים האחראים לכל מעשי האלימות, לרבות פגועי טרור קטלניים, לשליחת הילדים לנקודות החיכוך, לשימוש הציני באמבולנסים ובצוותים רפואיים לביצוע פיגועים ולאחריות הכוללת למאות ההרוגים באירועי החודשיים האחרונים.

בברכה,

אמנת   שגב,   רב-סרן
ראש   מדור   סיוע

נספח ב': תגובת הרשות הפלסטינית

תגובת משרד ההסברה של הרשות הפלסטינית:

6.12.2000

בצלם,

מרכז המידע הישראלי לזכויות האדם בשטחים

רח' עמק רפאים 43, מערב ירושלים, 93141

אדונים נכבדים,

בקריאה ראשונית ומהירה של הדו"ח שלכם, שכותרתו "איפוק מדומה", מחודש ספטמבר 2000, הבחנו באי-דיוקים רבים, ובתיאור מסולף של עובדות הגורמים לנו לפקפק ולהטיל ספק באובייקטיביות של ארגונכם. ראשית, הדו"ח שלכם אינו מתייחס לסיבה העיקרית שהביאה להתפרצות האינתיפאדה הפלסטינית הנוכחית, שהיא ביקורו של שרון במסגד אל-אקצה ב-28.9.00. הדו"ח שלכם גם מתעלם מן הכיבוש הישראלי של השטחים הפלסטיניים וממדיניות הכפייה של ישראל נגד העם הפלסטיני, ושולל ממנו את הזכות להתנגד לכיבוש הישראלי. על-אף ניסיונותיו להראות הומני, הדו"ח שלכם מראה הטייה ברורה לטובת ממשלת ישראל וצבא הכיבוש, בכך שהוא משווה בין הרוצח לקורבנו. על-מנת שהדו"ח יהיה הומני, היה עליו לעסוק במתקפות הצבא מהאוויר ומהקרקע, אשר הרסו את בתיהם של ילדים ומשפחות בעיירות, בכפרים ובערים הפלסטיניים, ובהשפעות ההרסניות של המצור הישראלי שמוטל על השטחים הפסלטיניים הכבושים.

אחד ההיבטים המדכאים ביותר של דו"ח זה הוא ההזנחה המכוונת המתבטאת בכך שבדו"ח לא הוזכרו מעשי המתנחלים היהודים והסכנה שהם מהווים לעם הפלסטיני, לתהליך השלום ולעתיד אזורנו. זאת ועוד, הדו"ח מדבר על השפעות המצור על המתנחלים היהודים, דבר אשר יוצר בלבול אצל הקורא, לגבי השאלה מי הוא זה המטיל את המצור. הדו"ח שלכם מתייחס למעשה אל המתנחלים כאל אזרחים ישראלים, כאילו היו מתגוררים ביישובים בתוך ישראל גופה. הסתייגויותינו מן הדו"ח שלכם הן כה רבות שלא נוכל לציין את כולן בשלב זה, בייחוד בהתחשב בכך שקיבלנו עותק ממנו רק הבוקר.

אנו מקווים שתמנעו מפרסום דו"ח זה בצורתו הנוכחית, ותפרסמו דו"ח הגון ואובייקטיבי יותר, אשר מציג את העובדות כפי שהן.

אנו מצטערים להודיע לכם כי אם יתפרסם דו"ח זה בצורתו הנוכחית, ישפיע הדבר באופן שלילי מאוד על יחסינו ועל כל שיתוף-פעולה עתידי עמכם.

בכבוד רב,

מוחמד סוליימאן,

מנכ"ל

משרד ההסברה

הפלסטיני

תורגם על-ידי בצלם

אירועי הר הבית

29 בספטמבר 2000

מחקר וכתבייה: יעל שטיין

עבודת שטח: גגיב אבו רקיה, ליאור יבנה,

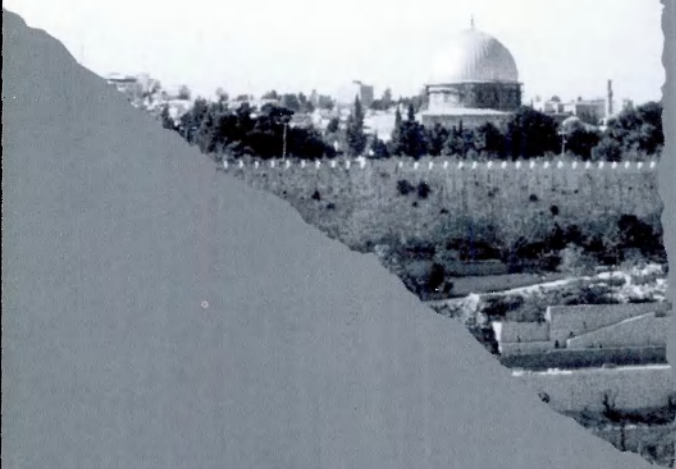
נסרין עליאן, איתן פלנר, תומר פפר

ריכוז מידע: רון דודאי, ליאור יבנה,

נעה מן, נגה קדמן

סמל יחידות המוסלמים

המחלקה לביטחון המולדת

ביום שישי, ה-29.9.00, לאחר תפילת הצהרים בהר הבית, התפתחו תקריות אלימות בין מתפללים פלסטינים לבין שוטרים. במהלך היום נהרגו ארבעה פלסטינים במתחם הר הבית ולמעלה מ-200 נפצעו מידי של המשטרה. פלסטיני נוסף נהרג ליד בית-החולים אל-מוקאסד במזרח ירושלים. בנוסף נפצעו למעלה מ-70 שוטרים. תקריות אלה אירעו יום לאחר ביקורו של ח"כ אריאל שרון במתחם הר הבית, שגרר מחאות קשות מצד הפלסטינים. לאחר האירועים בהר הבית החלו הפגנות ותקריות אלימות בכל רחבי הגדה המערבית, ברצועת עזה ואף בתוך תחומי הקו הירוק, במהלכם נהרגו עשרות אנשים.

בצלם בחר להתמקד באירוע של הר הבית שכן מקרה זה היה הראשון בשרשרת האירועים האלימים שהציתו את השטחים שבסביבות האחרון ואף התפשטו לתחומי ישראל. בנוסף, מספר הנפגעים הגבוה בולט במיוחד באירוע זה, שכן למשטרה היה ידוע כי לפלסטינים על הר הבית אין נשק חם. השר לבטחון פנים וממלא מקום שר החוץ, שלמה בן-עמי, הסביר את האירועים באותו יום בהר הבית כדלקמן: "האירועים סביב הר הבית התרחשו כתוצאה ישירה מהתקפות מאסיביות ומסוכנות שביצעו מוסלמים, שהתאספו על ההר במטרה להתעמת באופן אלים עם מתפללים יהודים בכותל המערבי בערב ראש השנה היהודי".¹¹⁸ מתחקיר בצלם עולה תמונה שונה. גם אם נקבל את טענת השר בנוגע למסירתם של הפלסטינים באותו יום על הר הבית, התחקיר מעלה כי תגובתה הקשה והאלימה של המשטרה תרמה באופן משמעותי לאופי האלים של האירוע ולמספר הגבוה של הנפגעים.

בהקשר זה ראוי להזכיר כי אירועים דומים התרחשו בהר הבית גם בעבר. האירוע האחרון התרחש בהר הבית לפני כארבע שנים. ב-27.9.96 נהרגו בהר הבית

שלושה פלסטינים מידי שוטרים ולמעלה ממאה נפצעו. שוטר אחד נפצע באורח בינוני ועשרה שוטרים נפצעו קל. בעקבות האירוע פירסם בצלם דו"ח שכלל ביקורת חריפה על התנהגות המשטרה במהלכו.¹¹⁹ במסקנות הדו"ח נכתב: "מתחקיר בצלם על האירוע בהר-הבית עולה תמונה קשה של שימוש מופרז ובבלתי חוקי בכוח מצד המשטרה, כולל שימוש באמצעים קטלניים".¹²⁰ למרבה הצער, המסקנות של תחקיר בצלם לגבי האירוע האחרון בהר הבית הן כמעט זהות ונראה כי המשטרה נמנעה מהסקת מסקנות לגבי טיפול באירועים מסוג זה, בצורה שתפחית עד כמה שניתן את מספר הנפגעים.

121 תיאור האירוע

בזמן תפילת הצהרים, בסביבות השעה 12:30, נכנסו למתחם הר הבית כמה קצינים בכירים של משטרת מחוז ירושלים, בהם מפקד המחוז וסגנו, ועמדו סמוך לשער המוגרבים. מצידו האחר של השער, מחוץ למתחם, עמד כוח משטרה גדול.

לאחר תפילת הצהרים, בסביבות השעה 13:20, החלו פלסטינים במתחם הר הבית לייזות אבנים לעבר השוטרים. בשלב זה, ככל הידוע לבצלם, כמה שוטרים עם מגיני פלסטיק וקסדות התקדמו ונעמדו באזור השער. כתגובה לייזוי האבנים, ירו השוטרים רימוני הלם ולאחר דקות ספורות החלו לירות כדורי פלדה מצופים גומי (להלן: כדורי "גומי") לעבר הפלסטינים. חלק מהנוכחים ברחבת הר הבית נפצעו כבר בשלב זה.¹²² כבר בדקות הראשונות של ייזוי האבנים פונו המתפללים היהודים מהכותל.¹²³

על-פי סרט הווידאו שצילמה המשטרה, בשעה 13:28 פרצו השוטרים לתוך מתחם הר הבית דרך שער המוגרבים. לדברי גורמים רשמיים, הפריצה נעשתה

118. הדברים נאמרו ב-1.10.00 במסיבת עיתונאים לזריש שנערכה בהשתתפות השר לבטחון פנים וממלא מקום שר החוץ שלמה בן-עמי וראש המטה המבצעי של המשרד לבטחון פנים תת-ניצב דוד צור (להלן: מסיבת העיתונאים).

119. בצלם, "משחקים באש בהר הבית: שימוש בכוח מופרז וקטלני על-ידי משטרת ישראל", דצמבר 1996.

120. שם, עמ' 21.

121. תיאור האירוע מבוסס על עדויות שנבנו על-ידי בצלם ועל סרטי ווידאו שצילמו משטרת ישראל וסוכנות הידיעות AP.

122. עובדה זו עולה מסרטי הווידאו המתארים את האירוע שצולמו על-ידי סוכנות הידיעות AP ועל-ידי משטרת ישראל.

כמו כן עולים הדברים מעדויותיהם של מוחמד נירון וח'אלד זיגארי.

123. הדברים נמסרו לבצלם על-ידי שמואל בן-רובי, דובר משטרת מחוז ירושלים, בשיחת טלפון ב-4.10.00.

עם בני, בן תשע וחצי, בחזרה למסגד, ובעת שהסתובבתי ספגתי פגיעת כדור גומי בגב כף ידי הימנית. מוחמד נירוד, בן 51, הסתתר במסגד במשך כארבעים וחמש דקות יחד עם מאות אנשים אחרים עד שהירי פסק. כאשר יצאו מהמסגד, היה המצב רגוע והמתפללים והשוטרים שוחחו ביניהם. ברגע זה, "נפלה אבן על השוטרים, ואלה החלו לירות באופן עיוור לכיוון הקהל. אני וחלק מהמתפללים ברחנו חזרה לתוך המסגד. לפני שהספקתי להיכנס לתוך המסגד, חשתי פגיעה בגבי שכאבה לי מאוד." כאשר הגיע לבית-החולים, הסתבר לו כי הוא נפגע משמונה כדורים בגבו. הירי המאסיבי וחסר ההבחנה גרם למספר נפגעים גבוה. פצועים רבים שוחררו זמן קצר לאחר הגיעם לבית-החולים ולפיכך לא ניתן להשיג נתונים מדויקים לגבי מיקום הפגיעה של כל אחד מהפצועים. עם זאת, לדברי ד"ר מוחמד קומבר, רופא במרפאה שליד כיפת הסלע, בתוך רבע שעה מאז תחילת הירי הגיעו למרפאה כחמישים פצועים, רובם בחלק הגוף העליון. גם בנתונים שהועברו לבצלם על-ידי בית-החולים אל-מוקאסד, ובעדויות שגבה בצלם, מתוארים מקרים של פגיעות בחלק הגוף העליון. כך, למשל, מוחמד נירוד נפצע משמונה כדורים בגבו, טארק אבו סביתאן נפגע מכדור מעל עינו השמאלית, מוחמד אל-ח'טיב נפגע מכדור בכתפו השמאלית, עומר סימרין ועוואד מנסור נפגעו מכדור בעין שמאל.

לפחות בכמה מקרים הוכו פלסטינים על-ידי שוטרים, חלקם גם לאחר שנפצעו. כך, למשל, מסר מוחמד אל-ח'טיב בעדותו כי לאחר שנפגע בכתפו, היכה אותו שוטר באלה בכל חלקי גופו ושוטרים נוספים שהגיעו למקום באותה עת הצטרפו אליו. עאדל עודי, יליד 1975, סיפר כי אחרי שנפגע מכדורים בידו, ברגליו ובבטנו ושכב פצוע על הרצפה, "שמעתי שוטרים מדברים בעברית מעלי. הם התחילו לבעוט בי בראש וברגליים והיכו אותי

בעקבות מידע לפיו בכוונת הפלסטינים להכנס דרך שער המוגרבים לרחבת הכותל ולרובע היהודי.¹²⁴ הפריצה למתחם הר הבית נעשתה תוך כדי ירי מאסיבי של כדורי "גומי", כאשר השוטרים רודפים אחרי הפלסטינים לתוך רחבת הר הבית. לפי עדויות שנגבו על-ידי בצלם, ירו השוטרים על כל מי שיצא משער המסגד או עמד בסמוך לו.¹²⁵ בשלב מסוים של האירוע נכנסו חלק מהמתפללים למסגד אל-אקצא וסגרו את דלת המסגד ואת חלונותיו.¹²⁶ האירוע הסתיים בסביבות השעה 17:30.

לדברי דובר משטרת מחוז ירושלים, שמואל בן-רובי, נעשו במהלך השעות בהן נמשך האירוע מספר נסיונות להרגעת הרוחות. בין השאר, קראה המשטרה לגיבריל רגיב, ראש מנגנון הביטחון המסכל בגדה המערבית, על-מנת שישכנע את המפגינים להפסיק את יידי האבנים. בשלב זה נסוגו השוטרים לעבר שער המוגרבים והמתינו להתפתחויות. לאחר שנסיונו של רגיב נכשל, נמשך יידי האבנים והמשטרה הגיבה שוב בירי.¹²⁷

באף שלב באותו יום לא השתמשה המשטרה בגז מדמיע ברחבת המסגדים.¹²⁸ במהלך היום המשיכה המשטרה לירות כדורי "גומי" לסירוגין לעבר הנוכחים ברחבת המסגדים. הירי נעשה כלפי ההמון בלא הבחנה ולא כוון רק לעבר אנשים שסיכנו את חייהם של השוטרים. כתוצאה מכך, חלק מהנפגעים היו גם מתפללים שלא נטלו חלק באירועים בכל צורה שהיא, ואף עמדו הרחק ממידי האבנים. מוחמד אבו ליבדה, בן 72, חרש ונעזר במקל הליכה, סיפר כי "בזמן שזרקו אבנים נשאיתי לשבת במקומי וחיכיתי עד שהעניינים יירגעו. ברגע שנירגע קצת המצב לקחתי את המקל שלי והתחלתי ללכת מהמסגד לכיוון כיפת הסלע. כשהייתי בין המזרקה למדרגות פגע בי כדור ברגל, מתחת לברך, והפיל אותי לרצפה." ד"ר מחמוד נג'אר, בן 39, מסר בעדותו כי הוא עמד בסמוך לדלת המסגד, ולאחר פריצת השוטרים למתחם הר הבית, "פניתי להכנס

124. מפכ"ל המשטרה יהודה וילק אמר כי בשלב זה הפך האירוע לחמור שכן "המטרה היתה להמשיך הלאה, דרך השער לעבר הכותל." ידיעות אחרונות, 2.10.00. דברים דומים נאמרו על-ידי השר בן-עמי במסיבת העיתונאים ועל-ידי שמואל

בן-רובי, דובר משטרת מחוז ירושלים בשיחת טלפון לבצלם ב-4.10.00.

125. עדותו של עלי דוואיאט ועדותו של ד"ר מחמוד נג'אר.

126. עדותו של ד"ר מחמוד נג'אר.

127. הדברים נמסרו לבצלם בפגישה עם שמואל בן-רובי, דובר משטרת מחוז ירושלים, ב-4.10.00.

128. הדברים נמסרו לבצלם על-ידי שמואל בן-רובי, דובר משטרת מחוז ירושלים, בשיחת טלפון ב-4.10.00. דברים אלה עולים גם מעדותו של מוחמד שוואת אל-ח'טיב, יליד 1962.

אמבולנסים שפינו אותם. אמנם, במקרים מסויימים סיעו השוטרים למעבר הפצועים. כך, למשל, חוסאם ג'ויחאן, חובש בהתנדבות, סיפר כי הוא וארבעה אנשים נוספים פינו את אחד ההרוגים: "ארבעה אנשים נשאו אותו על אלונקה ואני רצתי לפניו כדי לפנות אותו החוצה. עברנו דרך שער האריות ושטר רץ יחד אתנו וצעק במגאפון לשוטרים האחרים: לא להפריע, לא להפריע." עם זאת, נהגי אמבולנסים שמסרו עדויות לבצלם סיפרו כי למרות שבכמה פעמים איפשרו להם השוטרים לעבור מבלי לעכבם, בפעמים אחרות עיכבו אותם השוטרים למשך 15-20 דקות בכל פעם, גם כאשר הם העבירו פצועים באמבולנס.¹³⁰ במקרים אחרים הפריעו השוטרים לפינוי הפצועים, ואף המשיכו לירות עליהם בעת שפוננו מהמקום. עוואד מנסור, שנפצע בעינו, פונה על-ידי אדם נוסף ובדרכם לשער האריות הם נורו על-ידי שוטרים, זאת למרות שהאדם שפינה אותו קרא לשוטרים שהוא פצוע. עוואד עוואד מסר בעדותו כי "הבחנתי בילד כבן 15 שער במקום, יתכן שהוא קילל שוטר. השוטר רץ אחרי והילד נכנס בין אלה שמפנים את הפצועים. השוטרים החלו לירות לכיוון הילד, ומהירי נפגעו אותם אנשים שפינו פצועים, יתכן אפילו שהפצועים עצמם נפצעו שוב. קצין צעק על השוטרים לא לירות."

הוראות המשטרה בדבר טיפול בהפרות סדר והפגנות

נהלי המשטרה קובעים מספר דרכים להתמודדות עם הפרות סדר והפגנות.¹³¹ העיקרון המרכזי שנקבע בנהלים אלה הוא: "השימוש בסמכויות לא יעלה על המידה הנדרשת באופן סביר להשגת המטרה של שמירה על הסדר הציבורי. השימוש בסמכויות יעשה באופן מדורג, בהתאמה לחומרת הפגיעה בסדר ובבטחון הציבור."

בראשי עם אלות. חשבתי שהם יקחו אותי לבית-חולים אבל הם המשיכו להכות אותי, ואחר-כך גם את הפצוע ששכב לידו."

לפחות שלושה צלמי עיתונות שנכחו באירוע נפגעו מכדורי "גומי", למרות שלא נטלו חלק באירוע ולא סיכנו את חיי השוטרים. חאזם באדר נפגע בידו השמאלית בעת שצילם את מידי האבנים באיזור שער המוגרבים. עוואד עוואד נפגע במרפק ידו הימנית ובדרכו למרפאה הוכה על-ידי שוטרים. ח'אלד זיגארי נפגע בגולו ומסר כי "חמישה שוטרי יס"מ לפחות ניגשו אלי והחלו להכות אותי באלות. התכופתי וכיסיתי את ראשי בידי. השוטרים המשיכו להכות אותי למרות שהם ראו את מצלמותיי ואני משוכנע כי ידעו שאני עיתונאי." רק לאחר התערבותו של דובר משטרת מחוז ירושלים, שמואל בן-רובי, שנכח במקום ואשר המכיר אותו אישית, הפסיקו להכות אותו.

כתוצאה מהאירועים במתחם הר הבית נהרגו ארבעה פלסטינים:

— בילאל עלי ח'ליל עפאנה, בן 25, תושב אבו דיס, נלקח לבית-החולים אוגוסטה ויקטוריה, משם הועבר לבית-החולים אל-מוקאסד, שם נקבע מותו.

— יחיא מוחמד חסן פראג', בן 35, תושב שכונת שרפאת במזרח ירושלים.

— ניזאר איברההים א-שוויקי, בן 18, תושב סילוואן במזרח ירושלים.

— היית'ס עמרא אמין סכאפי, בן 45, תושב מזרח ירושלים.

בהמשך היום נהרג אוסאמה מוחמד אדם ג'דה, בן 23, תושב העיר העתיקה, ליד בית-החולים אל-מוקאסד. בנוסף, נפצעו למעלה מ-200 פלסטינים¹²⁹ ולמעלה מ-70 שוטרים נפגעו מידיי אבנים.

מהעדויות עולה כי במהלך היום הקשו השוטרים מספר פעמים על הטיפול בפצועים ועל מעבר

129. לפי נתוני משרד הבריאות הפלסטיני, נפצעו באירועים 226 פלסטינים. הנתונים נמצאים באתר האינטרנט של הרשות הפלסטינית: www.pna.org/moh/jerusalem.html

130. עדויות של וליד ח'ויס, נהג אמבולנס בבית-החולים אוגוסטה ויקטוריה ועדותו של נאסר עבד אל-כרים קריים, נהג אמבולנס בבית-החולים אל-מוקאסד.

131. נהלים אלה מפורטים בסעיף ד' לנוהל 90.221.012. הטיפול המשטרי בהפרות סדר והפגנות.

הנהלים קובעים מספר אמצעים העומדים לרשות המשטרה, כאשר המעבר מאמצעי אחד לחמור ממנו ייעשה רק כאשר האמצעי הקודם לא השיג את מטרתו. האמצעי הראשון שמפרט הנוהל הוא "הידברות", לפיו יש לנסות "לשכנע את המפגניים לקיים את הסדר הציבורי ולציית להוראות המשטרה", לפני שההפגנה הופכת להפגנה אלימה. כאשר אמצעי זה נכשל, יש לעבור לאמצעים חמורים יותר, כאשר "העיקרון המנחה הינו כי הפעלת הכח תעשה כאמצעי אחרון ובאופן מדורג. לא יופעל כח מעבר למידה הסבירה הנדרשת לביצוע מעצר או לפיזור המתפרעים". בנוסף, "במקרים שההתנגדות היא אקטיבית יופעל כח בהתאם לנדרש החל מפינוי בלא שימוש באמצעים, וכלה בשימוש באמצעים (גז, גומי), הכל עפ"י הצורך תוך שמירה על עקרון המידתיות". הנוהל מונה מספר שיטות, בהן שימוש באלות, סוסים, סילוני מים, גז מדמיע וכדורי "גומי". השימוש בכדורי "גומי" מותר רק בהתקיים שלושה נתאים:

1. כאשר יש "חשש ממשי לפגיעה בחיי אדם";
2. כאשר "אין באמצעים הפחותים בחומרתם כדי למנוע את הסכנה לשלום הציבור";
3. כאשר "השימוש באמצעי זה אינו מסכן אנשים תמימים".

בנוסף לתנאים אלה נקבע כי אסור לחלוטין לירות כדורי "גומי" ממרחק של פחות מ-40 מטר, שכן ירי מתחת לטווח זה עלול להרוג, וכן אין לירות מטווח של למעלה מ-60 מטר. כמו כן אין לכוון כדורי "גומי" לעבר ראשו של אדם, אלא רק לפלג הגוף התחתון.

ביקורת על פעולת המשטרה

בניגוד לחלק מהאירועים שהתרחשו בימים האחרונים בשאר שטחי הגדה המערבית וברצועת עזה, ההתרחשויות בהר הבית לא היו כרוכות בחילופי אש בין הפלסטינים לבין כוחות הביטחון הישראליים, אלא בהתמודדות עם אוכלוסייה אזרחית לא חמושה.

למרות זאת, מהשתלשלות העניינים נראה כי לעובדה זו כמעט ולא היה משקל בהחלטת המשטרה באילו צעדים לנקוט. למשטרה היה ידוע מראש כי ייתכנו הפגנות אלימות לאחר התפילות בשל ביקורו של ח"כ אריאל שרון יום קודם לכן במתחם הר הבית ולפיכך היא נערכה בכוחות מתוגברים. לפי שמואל בן-רובי, דובר משטרת מחוז ירושלים, נכחו במקום למעלה מ-1,000 שוטרים.¹³² עם זאת, לא ברור האם היערכות זו כללה הצטיידות באמצעים לפיזור הפגנות, למעט רימוני הלם וכדורי "גומי" שהם האמצעי הקטלני ביותר והחמור ביותר מבין האמצעים העומדים לרשות המשטרה.

במהלך האירוע עצמו, עשו השוטרים שימוש מופרז בכוח, שהיה בלתי נחוץ ובלתי חוקי בנסיבות העניין. לדברי השר בן-עמי "התפרצות האלימות שהתרחשה בהר הבית ובסביבותיו והניסיון לפרוץ דרך השער המערבי של ההר על-מנת לרדת לכותל המערבי, שם היה בחג היהודי ריכוז גדול של מתפללים, היו סכנה ממשית שהיה עלינו למנוע".¹³³ אולם, רחבת הכותל פונתה מתפללים מיד לאחר שהפלסטינים החלו ליידות אבנים לעבר השוטרים ולפיכך לא ניתן להסביר את הירי המאסיבי של המשטרה בצורך להגן עליהם. בנוסף, אם אכן זה היה החשש של המשטרה, ניתן היה להסתפק בשמירה על שער המוגרבים, ולא היה כל צורך לרדוף אחרי המתפללים בכל רחבי הר הבית.

הוראות הפתיחה באש בנוגע לכדורי "גומי" מתירות שימוש בהם רק כשלב אחרון, לאחר שאמצעים פחותים בחומרתם לא הועילו. במקרה זה המשטרה אפילו לא ניסתה אמצעים אחרים לפיזור הפגנות, למעט ירי של רימוני הלם במשך דקות ספורות בתחילת האירוע, ובחרה באמצעי האחרון והקטלני ביותר, כדורי "הגומי", כאמצעי הראשון והבלעדי.

העובדה שהמשטרה נמנעה מלהשתמש באמצעים לפיזור הפגנות הפחותים בחומרתם מכדורי "גומי", ושלא ברור כלל אם אמצעים אלה היו ברשות השוטרים, חמורה במיוחד. באף אחת מהעדויות שגבה בצלם מפלסטינים שנכחו באירוע לא הוזכר כי המשטרה קראה למפגניים להתפזר בטרם החלה לירות לעברם כדורי "גומי". האפשרות להשתמש בזרנוקי מים כנראה כלל לא נשקלה, למרות

132. הדברים נמסרו לבצלם בפגישה עם שמואל בן-רובי, דובר משטרת מחוז ירושלים, ב-4.10.00.

133. הדברים נאמרו במסיבת העיתונאים.

מסקנות

מתחקיר בצלם עולה תמונה עגומה של שימוש מופרז בכוח אשר הביא למותם של ארבעה פלסטינים ולפציעתם של למעלה מ-200. השימוש בירי כדורי "גומי", תוך הימנעות מכוונת משימוש באמצעים פחותים בחומרתם כמו גז מדמיע וסילוני מים, הוא חמור במיוחד והיווה את אחד הגורמים העיקריים למספר הנפגעים הגבוה. הירי נעשה בצורה גורפת, ללא הבחנה וללא נקיטת אמצעי הזהירות הנדרשים, אל עבר המון רב של אדם. פצועים רבים נפגעו בכלל גופם העליון, והירי נעשה, לפחות בחלק מהמקרים, לעבר אנשים שברחו מהמקום או שעסקו בפינוי פצועים.

השימוש בכדורי "גומי" נעשה בלא שתהיה לכך הצדקה ובניגוד להוראות הפתיחה באש, המתירות שימוש כזה רק בנסיבות מוגדרות אשר לא התקיימו במקרה זה. הפגיעה בצוותים רפואיים ובפינוי סדיר של הפצועים, גם אם לא תמיד נעשתה בצורה מכוונת, סיכנה חיי אדם ועומדת בניגוד לעקרונות של המשפט ההומניטארי הבינלאומי.

למרות זאת, התנהגות המשטרה בהר הבית זכתה לגיבוי מוחלט מצד השר בן עמי: "כפי שכבר אמרתי, אין אנו יכולים להיכנע לאלימות. [...] אנו לא ניתן שיפחידו אותנו באמצעות יידוי אבנים על האזרחים ועל כוחות הביטחון שלנו." ובהמשך: "אנו ממשיכה ריבונית, וירושלים היא בירתנו הריבונית. זהו דבר שעלינו להבהיר."¹³⁴ התבטאויות מסוג זה מעלות את החשש כי הדרך בה פעלה המשטרה בהר הבית לא נבעה רק מהרצון לשמור על הסדר הציבורי ולהגן על חייהם של השוטרים ועל המתפללים בכותל, אלא גם, ואולי בעיקר, מהרצון להפגין את ריבוניתה ואת שליטתה של ישראל על מתחם הר הבית, תוך זלזול בוטה בחייהם ובשלומם של הפלסטינים.

בתשובה לשאלה בנוגע למספר הנפגעים הגבוה, אמר השר בן עמי כי "הדבר היחיד שאני מייחץ לכם לעשות הוא לנסות ולשים עצמכם במצב שבו אתם מוקפים בהמון המיידה לעברכם אבנים ומסכן את

היעילות היחסית של אמצעי זה. באופן חריג, נמנעה המשטרה מלירות גז מדמיע, שפגיעתו פחותה באופן משמעותי מכדורי "גומי". דובר מחוז ירושלים, שמואל בן-רובי, הסביר זאת בטענה ש"בפעמים הקודמות (כאשר השתמשו בגז מדמיע), אנשים סבלו יותר. היו במקום 22,000 מתפללים ולא רצינו שכולם יסבלו בגלל זורקי האבנים. אם היינו משתמשים בגז היינו מענישים מתפללים שאינם מעורבים. מתוך רצון לא לפגוע בהם הוחלט שלא להשתמש בגז."¹³⁴ טענה זו היא תמוהה, בלשון המעטה, לנוכח העובדה שהאמצעי החלופי בו בחרה המשטרה להשתמש הוא ירי מאסיבי של כדורי "גומי", שהם קטלניים יותר ושפגיעתם חמורה בהרבה.

ירי כדורי "גומי" נעשה למרות שהתנאים לשימוש בהם הקבועים בהוראות לא התמלאו:

— הירי לא נעשה רק במקרים בהם היה "חשש ממשי לפגיעה בחיי אדם", שכן הירי נעשה כאשר הפלסטינים היו רחוקים כבר משער המוגרבים, המתפללים בכותל פונו והסכנה שהפלסטינים ייכנסו לרחבת הכותל ומשם לרובע היהודי חלפה, בשל נוכחות השוטרים באזור השער.

— הירי נעשה מבלי שהמשטרה השתמשה קודם לכן באמצעים פחותים בחומרתם.

— הירי סיכן אנשים תמימים, ובידי צלם עדויות של אנשים שנפצעו מבלי שלקחו חלק בירי האבנים.

— בידי צלם עדויות המצביעות על ירי לעבר פלג הגוף העליון, בניגוד להוראות המתירות ירי לפלג הגוף התחתון בלבד.

הקשיים שהטילה המשטרה על פינוי הפצועים, גם אם לא מדובר בעיכוב ממושך, עומדים בניגוד להוראות המשפט הבינלאומי ההומניטארי.¹³⁵ מעדויות נהגי האמבולנס עולה כי לא ניתנה לשוטרים הנחייה ברורה וחד-משמעית כי יש לאפשר מעבר חופשי של אמבולנסים, ובחלק מהמקרים עוכבו האמבולנסים למשך כ-20 דקות. כאשר מדובר בטיפול בנפגעים, כל עיכוב, קצר ככל שיהיה, הוא מיותר ועלול לסכן חיי אדם.

134. הדברים נמסרו לצלם על-ידי שמואל בן-רובי, דובר משטרת מחוז ירושלים, בשיחת טלפון ב-4.10.00.

135. ר' סעיף 12 וסעיף 21 לפרוטוקול הראשון לאמנות ג'נבה משנת 1977.

136. הדברים נאמרו במסיבת העיתונאים.

חייכם. זה אינו מצב קל לאדם נורמלי, ואין זה מצב קל גם לכוחות הביטחון.¹³⁷ בצלם מודע לקשיים איתם צריכים השוטרים להתמודד, אולם התמודדות עם יידוי אבנים על-ידי המון היא חלק מתפקידם ומעבודתם. לא מדובר באירוע חד-פעמי או מפתיע, אלא באירועים שחוזרים על עצמם מזה מספר שנים. קשיים מסוג זה אינם יכולים לשמש תירוץ לפגיעה בחיי אדם ובגופם, ובוודאי שאינם יכולים לשמש תירוץ לחוסר יכולתה של המשטרה להתמודד עם אירועים מסוג זה.

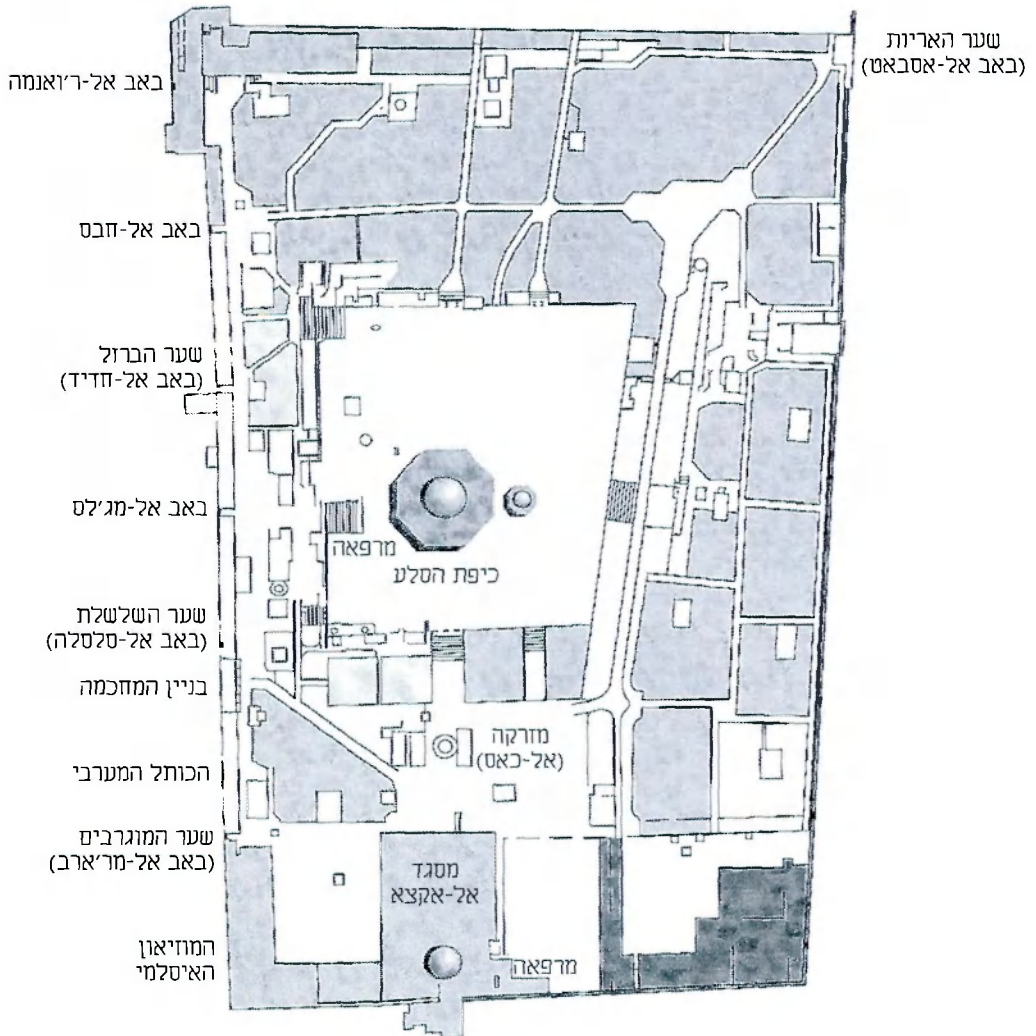
בצלם קורא למשטרת ישראל לגבש מדיניות ברורה בנוגע להתנהגות שוטרים בעת אירועים מסוג זה. העובדה שאירועים אלה חוזרים על עצמם, כאשר בכל פעם מחדש מוצאת עצמה המשטרה כשהיא אינה מסוגלת להתמודד עם התקריות בצורה הולמת, מחייבת קביעת כללים מסוג זה ופעולה נחרצת לאכיפתם. כללים אלה צריכים להתייחס הן לגבולות השימוש בכוח ושימוש באמצעים חלופיים לפיזור הפגנות והן להתנהגות כלפי צוותים רפואיים ופינוי פצועים, בצורה שתאפשר להם מעבר חופשי.

רשימת העדים

- חאזם בדר, בן 34. עדותו נגבתה על ידי איתן פלנר ב-3.10.00 בבית החולים הדסה עין כרם.
- טארק עלי מוסא אבו סביתאן, בן 19. עדותו נגבתה על ידי נגיב אבו רקיייה ב-1.10.00 בבית החולים אל-מקאסד.
- חידר מוחמד חסן עאבדה, בן 53. עדותו נגבתה על ידי נגיב אבו רקיייה ב-1.10.00 בבית-החולים אל-מקאסד.
- מוחמד שווכת אל-חטיב, בן 38. עדותו נגבתה על ידי נסרין עליאן וליאור יבנה ב-2.10.00 בבית העד.
- עלי עבד רבו דוואיאת, בן 48. עדותו נגבתה על ידי נסרין עליאן וליאור יבנה ב-2.10.00 בבית העד.
- עומר דיאב עלי סימריין, בן 26. עדותו נגבתה על ידי נסרין עליאן וליאור יבנה ב-3.10.00 בבית החולים סנט ג'ון.
- מחמוד יחיא נג'אר, בן 39. עדותו נגבתה על ידי נסרין עליאן וליאור יבנה ב-2.10.00 במרפאת קופת החולים לאומית בצור באהר.
- חוסאם פתח-אללה עבד אל-מונעם ג'וארנה, בן 33. עדותו נגבתה על ידי נגיב אבו רקיייה ב-3.10.00 בבית החולים אל-מקאסד.
- עואד עיסא עוואד מנסור, בן 33. עדותו נגבתה על ידי נגיב אבו רקיייה ב-3.10.00 בבית החולים סנט ג'ון.
- מוחמד אחמד נאגי נירוך, בן 51. עדותו נגבתה על ידי נגיב אבו רקיייה ב-4.10.00 בבית החולים אוגוסטה וויקטוריה.
- ח'אלד זג'ארי, בן 29. עדותו נגבתה על ידי איתן פלנר ב-3.10.00 בבית החולים הדסה עין כרם.
- עאדל חוסני חסן עודי, בן 25. עדותו נגבתה על ידי תומר פפר ונסרין עליאן ב-4.10.00 בבית החולים אל-מקאסד.
- מוחמד עבד סלאמה אבו לבדה, בן 72. עדותו נגבתה על ידי תומר פפר ונסרין עליאן ב-4.10.00 בבית החולים אל-מקאסד.
- עוואד מוחמד עבד אללה עוואד, בן 30. עדותו נגבתה על ידי נגיב אבו רקיייה ב-4.10.00 בבית העד.
- ח.א., בן 24 (שם העד חסוי). שמו המלא נמצא בבצלם). העדות נגבתה על ידי נסרין עליאן ותומר פפר ב-4.10.00.
- ווליד מוחמד חוייס, בן 32. עדותו נגבתה על ידי נגיב אבו רקיייה ב-4.10.00 בבית החולים אוגוסטה וויקטוריה.
- יאסר עבד אל-כרים, בן 36. עדותו נגבתה על ידי נסרין עליאן ותומר פפר ב-4.10.00 בבית החולים אל-מקאסד.
- מידע שנמסר על-ידי ד"ר ח'אלד קריע, מנהל בבית החולים אל-מקאסד, לנגיב אבו רקיייה ב-1.10.00 במשרדו של ד"ר קריע.
- מידע שנמסר על-ידי ד"ר מוחמד קומבר, רופא במרפאת מסגד הר הבית, לנגיב אבו רקיייה ב-4.10.00 במרפאת המסגד.
- מידע שנמסר על-ידי מוחמד ח'ליל עבד רבו, עיתונאי, לנגיב אבו רקיייה ב-2.10.00 בירושלים.

מפת הר הבית (אל-חרם א-שריף)

האיזור המוגדר כ-"הר-הבית" כולל כ-140 דונאם המוקפים חומה. מצפון לחומה - העיר העתיקה של ירושלים; מדרום - חפירות עיר דוד; ממזרח - נחל קדרון וכביש העופל וממערב - הכותל המערבי. ברחבה המוקפת חומה ניצבים שני מסגדים גדולים - אל-אקצא וכיפת הסלע (מסגד עומר). כמו כן מצויים באתר כ-14 בניינים נוספים, מקום מושבם של מוסדות דת וחינוך איסלאמיים. לרחבה מובילים עשרה שערים מצפון וממערב. ארבעה שערים נוספים, בצד דרום ומזרח, אטומים.

תגובת דובר משטרת ירושלים, שמואל בן רובי

(נמסרה טלפונית לבצלם ב-5.10.00)

1. בימים ד' וה' בשבוע שעבר (27-28.9.00) קיים פיקוד משטרת ירושלים כמה פגישות עם אישים פלסטינים ואנשי דת מוסלמים במטרה להרגיע את הרוחות ולהוריד את המתח בהר הבית. משיחות אלה עלה כי לאישים הפלסטינים ולאנשי הדת לא תהיה כל שליטה על הצעירים הפלסטינים שיגיעו להר הבית.
2. לא ניתן לקיים כל הידברות שהיא כאשר אלפי צעירים מצויידים באבנים מסתערים על השוטרים ומגיעים למרחק 10-15 מטרים מהם כשהם מיידיים אבנים באופן מסיבי ביותר.
3. בזמן מתקפת הצעירים הפלסטינים על השוטרים נפצעו בדקות הראשונות כ-35 שוטרים. חלקם פונו לבתי חולים במצב קל עד בינוני.
4. בתי החולים אל-מוקאסד ואוגוסטה ויקטוריה מסרבים עד עכשיו למסור למשטרה פרטים כגון כמה פצועים הובאו מהר הבית, מה מצבם והאם נהרגו אנשים במהלך האירועים.
5. הטענה בדבר האפשרות להפעיל זרנוקי מים היא מגוחכת. האם היה על המשטרה להציב בשערי הר הבית מיכלי מים ענקיים וזרנוקים כדי לפזר את ההמונים, או אולי להפעיל מסוקים שבבטנם מים וצבע?

בצלם

מרכז המידע הישראלי לזכויות האדם בשטחים (צו)
"בצלם" - מרכז המידע הישראלי לזכויות האדם בשטחים
BTSELEM, The Israeli Information Center for
Human Rights in the Occupied Territories

רחוב התעשייה 8 (קומה 4), ירושלים 93420

טלפון: 02-6735599, פקס: 02-6749111

شارع هتسيا ٨، (الطابق الرابع)، القدس ٩٣٤٢٠

تلفون ٠٢-٦٧٣٥٥٩٩، فاكس: ٠٢-٦٧٤٩١١١

8 HaTa'asiya St. (4th Floor), Jerusalem 93420

Tel. 02/6735599, Fax. 02/6749111

e-mail: mail@btselem.org <http://www.btselem.org>